

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA BIOLOGIJO

Jasna MULEJ TLHAOLANG

**VPLIV POZNAVANJA BIOLOGIJE RISA (*Lynx lynx*)
NA STALIŠČA JAVNOSTI IN LOVCEV
NA OSREDNJEM OBMOČJU RAZŠIRJENOSTI RISA V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

THE IMPACT OF KNOWLEDGE ABOUT LYNX (*Lynx lynx*) BIOLOGY
ON ATTITUDES OF GENERAL PUBLIC AND HUNTERS
IN CENTRAL LYNX RANGE IN SLOVENIA

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2011

»Managing wildlife means managing humans.«

(Breitenmoser 1998b)

Diplomsko delo je zaključno delo Univerzitetnega študija biologije. Opravljeno je bilo na katedri za ekologijo in varstvo okolja Oddelka za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za biologijo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Ivana Kosa.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof.dr.Boris Bulog
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo
Član: prof.dr.Ivan Kos
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo
Član: doc.dr. Peter Skoberne
Ministrstvo za okolje in prostor

Datum zagovora: 05.01.2011

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Diplomska naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela.

Jasna Mulej Tlhaolang

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

- ŠD Dn
- DK 502.743:599.742.75(043.2)=163.6
- KG Evrazijski ris / *Lynx lynx* / družbene razsežnosti upravljanja s prostoživečimi živalmi / stališča / javnost / lovci / vpliv dejavnikov
- AV MULEJ TLHAOLANG, Jasna
- SA KOS, Ivan (mentor)
- KZ SI- 1000 Ljubljana, Večna pot 111
- ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za Biologijo
- LI 2011
- IN VPLIV POZNAVANJA BIOLOGIJE RISA (*Lynx lynx*) NA STALIŠČA JAVNOSTI IN LOVCEV V OSREDNJEM OBMOČJU RAZŠIRJENOSTI RISA V SLOVENIJI
- TD Diplomsko delo (Univerzitetni študij)
- OP XIII, 67 str., 10 pregl., 25 sl., 6 pril., 76 vir.
- IJ SI
- JI sl/ en
- AI Za uspešno varovanje zveri je potrebna podpora javnosti in ključnih interesnih skupin. Upravljanje z velikimi zvermi je socio-politična problematika, ki sicer mora upoštevati biološka dejstva. Ena izmed pogostih akcij pri pridobivanju podpore varovanja velikih zveri je izobraževalna kampanja. Nekateri avtorji so ugotovili pozitivno korelacijo med znanjem o biologiji vrste in stališči do nje, drugi pa celo negativno. V diplomski nalogi smo proučevali vpliv znanja biologije o evrazijskem risu (*Lynx lynx* L.) na stališča javnosti in lovcev iz osrednjega območja razširjenosti te vrste v Sloveniji. Podatke smo pridobili z anketnim vprašalnikom v letih 2007/2008 v okviru projekta DinaRis. Analizirali smo skupno 705 vprašalnikov. Ugotovili smo, da znanje o risu nima neposrednega vpliva na stališča obeh skupin do risa. Raziskali smo tudi druge dejavnike, ki vplivajo na različne komponente stališč do risa. V stališčih do risa med skupinama ni statističnih razlik, obstajajo pa razlike v strahu (čustveno komponento stališča) in poznavanju vrste (spoznavno komponento stališča). Strah je dejavnik, ki najbolj napoveduje stališča do risa. Glede na rezultate smo ovrednotili različne načine vključevanja in komuniciranja z javnostjo in lovci pri varovanju risa.

KEY WORDS DOCUMENTATION

- DN Dn
- DC 502.743:599.742.75(043.2)=163.6
- CX Eurasian lynx / *Lynx lynx* / human dimensions of wildlife resources / attitudes / general public / hunters / impact of factors
- AU MULEJ TLHAOLANG, Jasna
- AA KOS, Ivan (supervisor)
- PP SI-1000 Ljubljana, Večna pot 111
- PB University of Ljubljana, Biotechnical faculty, Biology department
- PY 2011
- TI THE IMPACT OF KNOWLEDGE ABOUT LYNX (*Lynx lynx*) BIOLOGY ON ATTITUDES OF GENERAL PUBLIC AND HUNTERS IN CENTRAL LYNX RANGE IN SLOVENIA
- DT Graduation thesis (University studies)
- NO XIII, 67 p., 10 tab., 25 fig., 6 ann., 76 ref.
- LA SI
- AL sl/ en
- AB For successful large carnivore conservation, a support of general public and key interest groups is required. Large carnivore management is a socio-political issue, which must take into account biological facts. One of the common actions for gaining support for large carnivore conservation is an educational campaign. Some authors have found a positive correlation between knowledge about biology of the species and attitudes toward it, while others found even a negative correlation. This thesis studied the impact of knowledge about Eurasian lynx (*Lynx lynx* L.) biology on attitudes of general public and hunters from the central area of the species distribution in Slovenia. Data was collected with a questionnaire in 2007/2008. In total, 705 questionnaires were analyzed. Knowledge about Eurasian lynx didn't prove to affect attitudes of both groups toward the lynx. Other factors that affect different components of attitudes were also examined. While there were no differences in attitudes toward the lynx between general public and hunters, differences in fear (the affective component of attitudes) and knowledge (cognitive component of attitudes) exist. Fear was the strongest predictor of attitudes. Based on the results, different ways of engaging and communicating with the public and hunters were evaluated.

KAZALO

Ključna dokumentacijska informacija	IV
Key words documentation	V
Kazalo vsebine	VI
Kazalo preglednic	IX
Kazalo slik	X
Kazalo preglednic	XII
Slovarček	XIII

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	Zgodovinska in sodobna razširjenost evrazijskega risa v Evropi in Sloveniji	2
1.2	Pregled varstvenega statusa evrazijskega risa	5
1.3	Družbene razsežnosti upravljanja z risom	8
1.4	Stališča in njihova uporabnost v HDWR	111
1.4.1	HDWR raziskave v Evropi na risu	15
1.4.2	HDWR raziskave v Sloveniji na velikih zvereh	16
2	NAMEN DIPLOMSKE NALOGE.....	18
3	MATERIAL IN METODE.....	19
3.1	Značilnosti proučevanega območja	19
3.2	Določitev populacije in vzorčenje	22
3.2.1	Ciljna skupina širša javnost	22
3.2.2	Ciljna skupina lovci	23
3.3	Anketni vprašalnik	23
3.3.1	Priprava vprašalnika	23
3.3.2	Tipi vprašanj	233
3.3.3	Kategorije vprašanj	24
3.3.4	Oblika vprašalnika	24

3.4	Izvedba anketiranja	24
3.4.1	Delež odziva	25
3.4.2	Podvzorec nerespondentov javnosti	25
3.5	Priprava podatkov	26
3.6	Obdelava podatkov	26
3.6.1	Analiza glavnih komponent (PCA)	27
3.6.2	Izdelava indeksov	28
3.6.3	Analiza indeksov	28
3.6.4	Vpliv različnih dejavnikov na indekse znanja, stališča in strahu	28
4	REZULTATI	31
4.1	Značilnosti in ocena reprezentativnosti vzorcev	31
4.1.1	Spolna struktura vzorca	32
4.1.2	Starostna struktura vzorca	32
4.1.3	Struktura po izobrazbi	33
4.1.4	Struktura vzorca glede na lastništvo drobnice	34
4.2	Analiza glavnih komponent (PCA)	35
4.3	Primerjava indeksov znanja, stališč in strahu pred evrazijskim risom med skupinama	36
4.3.1	Primerjava indeksa znanja o evrazijskem risu med skupinama	36
4.3.2	Primerjava indeksa stališča do evrazijskega risa med skupinama	37
4.3.3	Primerjava indeksa strahu pred evrazijskim risom med skupinama	38
4.4	Analiza odnosov med indeksi znanja, stališča in strahu pred risom ter drugimi dejavniki	39
4.4.1	Odvisnost indeksa znanja od nekaterih dejavnikov	39
4.4.2	Odvisnost indeksa stališča od nekaterih dejavnikov	42
4.4.3	Odvisnost indeksa strahu pred risom od nekaterih dejavnikov	45
5	RAZPRAVA	51
5.1	Komponente stališča	51
5.2	Primerjava znanja, stališča in strahu med javnostjo in lovci ter dejavniki, ki vplivajo nanje	52
5.2.1	Znanje o risu	52
5.2.2	Stališče do risa	54

5.2.3	Strah pred risom	56
5.3	Risi v ustnem izročilu, mitologiji in simboliki	59
5.4	Priporočila za vključevanje in komuniciranje z javnostjo in lovci	60
6	SKLEPI	64
7	POVZETEK	65
8	VIRI	68
9	ZAHVALA	77
10	PRILOGE	78

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Struktura vzorca glede na lastništvo drobnice.....	34
Preglednica 2: Rezultati PCA analize.....	35
Preglednica 3: Vprašanja in oznake vprašanj, ki so se vključila v prvi dve komponenti.....	35
Preglednica 4: Deleži pravilnih odgovorov posameznih vprašanj	37
Preglednica 5: Rezultat multiple regresijske analize za »indeks znanja«	39
Preglednica 6: Rezultat multiple regresijske analize za »indeks stališča«	42
Preglednica 7: Rezultat multiple regresijske analize za »indeks strahu«	45
Preglednica 8: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so videli risa v naravi.....	48
Preglednica 9: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so imeli škodo na domačih živalih.....	49
Preglednica 10: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so videli risa v ujetništvu.....	50

KAZALO SLIK

Slika 1: Razširjenost evrazijskega risa (<i>Lynx lynx</i>) v Sloveniji.....	4
Slika 2: Stališče kot notranje stanje s tremi tipi odgovorov vrednotenja	11
Slika 3: Hierarhija povezav med vrednotami, stališči in dejanskim vedenjem.....	12
Slika 4: Zemljevid območja anketne raziskave	20
Slika 5: Primerjava deležev moških in žensk v vzorcih javnosti in lovcev s populacijo	32
Slika 6: Starostna primerjava vzorca javnosti in lovcev s populacijo javnosti	33
Slika 7: Porazdelitev vzorcev javnosti in lovcev po stopnji izobrazbe	33
Slika 8: Razporeditev deležev znotraj skupine glede na doseženo vrednost točk pri indeksu znanja	36
Slika 9: Kvantilni diagram porazdelitve indeksa stališča.....	38
Slika 10: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu.....	38
Slika 11: Kvantilni diagram razporeditve indeksa znanja glede na kategorije zanimanja za aktivnost v naravi	40
Slika 12: Kvantilni diagram razporeditve indeksa znanja glede na spol.....	40
Slika 14: Kvantilni diagram razporeditve indeksa znanja glede na izobrazbo.....	41
Slika 15: Kvantilni diagram razporeditve indeksa stališča glede na kategorije indeksa strahu.....	43
Slika 16: Kvantilni diagram razporeditve indeksa stališča glede na ohranitev pestrosti.....	43
Slika 18: Kvantilni diagram razporeditve indeksa stališča glede na kategorije zanimanja za aktivnost v naravi	44
Slika 19: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na kategorije indeksa stališča.....	46
Slika 20: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na spol.....	46
Slika 21: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na indeks znanja	47
Slika 22: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na to, ali je anketireneec videl risa v naravi.....	47

Slika 23: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na škodo, povzročeno od risa.....	48
Slika 24: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na ohranitev pestrosti.....	49
Slika 25: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu glede na to, ali je anketirance videl risa v ujetništvu.	50

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Vprašalnik za javnost.....	78
Priloga 2: Vprašalnik za lovce.....	87
Priloga 3: Opomnilna kartica.....	97
Priloga 4: Komentarji javnosti.....	98
Priloga 5: Komentarji lovcev.....	99
Priloga 6: Vzorec.....	101

SLOVARČEK

HDWR= human dimensions in wildlife resources, družbene razsežnosti upravljanja s prostoživečimi živalmi (Bath 1998)

Čustvena komponenta stališča (ang. affective component of attitude)= čustva in občutja, izražena ob stiku z objektom stališča

DinaRis= projekt Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa

PCA analiza= analiza primarnih komponent

Spoznavna komponenta stališča (ang. cognitive component of attitude)= mišljenje, predstave in prepričanje o objektu stališča in njegovih lastnostih

Stališče (ang. attitude)= psihološka tendenca, izražena z vrednotenjem objekta stališča z določeno stopnjo naklonjenosti ali nenaklonjenosti (Eagly in Cheiken 1993)

WAC= wildlife acceptance capacity, družbeno sprejemljiva nosilna kapaciteta prostoživečih živali (Decker in Purdy 1988)

1 UVOD

V diplomski nalogi smo želeli ugotoviti, kakšna so stališča javnosti in lovcev iz območja razširjenosti evrazijskega risa (*Lynx lynx* L.) do te vrste zveri ter ugotoviti, kateri dejavniki na stališča vplivajo. Glavni dejavnik, ki nas je pri tem zanimal, je bilo znanje o risu. Javnomnenjsko raziskavo smo izvedli v okviru projekta DinaRis (Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa), ki je potekal med leti 2004 in 2006 v Notranjsko-kraški in jugovzhodni Sloveniji ter Primorsko-goranski županiji in Karlovački županiji na Hrvaškem. Ocena stališč in znanja javnosti in lovcev o risu je prva stopnja pri vključevanju teh skupin v procesu sprejemanja odločitev o upravljanju z risom in oblikovanju izobraževalno-informacijske kampanje (O projektu...,2006)

Vključevanje socioloških raziskav v varstvo narave je razmeroma novo. Upravljanje z naravnimi viri, vključno s prostoživečimi živalmi, je v dvajsetem stoletju temeljilo na prepričanju, da poznavanje bioloških zakonitosti zadošča za sprejemanje odločitev (Riley s sod. 2002). V zadnjem času pa prevladuje koncept upravljanja na osnovi ekosistemskih zakonitosti, ki obravnava institucije, obnašanje ljudi in njihove interese kot temeljne dele eko-sistema (Nielsen in Knuth 2001). Ta koncept po Grumbine (1994) umešča znanstveno poznavanje ekoloških povezav v kompleksen sociopolitični in vrednostni okvir, katerega cilj je dolgoročno ohranjanje naravne celovitosti ekosistema. Področje upravljanja danes torej vključuje poleg preučevanja živali in njihovih habitatov tudi preučevanje in vključevanje družbe. To zadnje poznamo pod imenom družbene razsežnosti upravljanja s prostoživečimi živalmi (human dimensions in wildlife resources (HDWR) management) (Bath 1998).

Vsako upravljanje z naravnimi viri je torej sestavljeno iz dveh komponent: družbene komponente in biološke komponente (Bath 1996, Bath 1998, Decker in Chase 1997). Znotraj družbene komponente lahko preučujemo več razsežnosti: ekonomsko, pravno, institucionalno, politično in družboslovno razsežnost (Bath 1998). Še posebno je upravljanje z velikimi zvermi, ki so karizmatične in kontroverzne vrste, bolj sociopolitične kot biološke narave (Bath 1996, Bath 1998, Travers in Karanth 2003). V diplomski nalogi

smo se osredotočili na družboslovno razsežnost upravljanja z evrazijskim risom v Sloveniji.

V preteklosti so ljudje velike zveri množično preganjali kot škodljivce, danes pa javnost vedno bolj zanima njihova ohranitev, kljub njihovemu plenilskemu značaju, ki je za ljudi problematičen (Breitenmoser s sod. 2000, Linell s sod. 2009). Spremenjen pogled na naravo pa je izhodišče upravljanja z zvermi prestavilo iz tistega, ki je temeljilo na strahu in ozkih ekonomskih pogledih na tega, ki izhaja iz boljšega razumevanja delovanja ekosistemov in prilagodljivega upravljanja z njimi (Travers in Karanth 2003). Evropsko okolje, v katerem se populacije velikih zveri danes krepijo, se je močno spremenilo (»multi-use landscape«) in je relativno gostoto poseljeno z ljudmi. Volk, medved in ris so očitno tolerantni na visoko stopnjo človeških motenj (Linell s sod. 2005) ter lahko živijo blizu ljudi. Vprašanje pa je, kako blizu njih pa smo pripravljeni živeti mi, ljudje.

Medtem ko so stališča javnosti do ostalih velikih zveri (medveda in volka) razmeroma dobro raziskana, so stališča javnosti do risa v veliki meri neznanka (Majić Skrbinšek, 2005). V Sloveniji je ta javnomnenjska raziskava prva ocena stališč javnosti in lovcev iz območja razširjenosti risa (O projektu... 2006).

1.1 ZGODOVINSKA IN SODOBNA RAZŠIRJENOST EVRAZIJSKEGA RISA V EVROPI IN SLOVENIJI

V preteklosti je bil evrazijski ris razširjen po vsej Evropi z izjemo Pirenejskega polotoka (Breitenmoser s sod. 2000). Vendar pa je, kot tudi rjavi medved (*Ursus arctos*) in volk (*Canis lupus*), med 18. in 19. stoletjem izginil iz območij visoke aktivnosti človeka zaradi dveh človeških faktorjev: neposrednega preganjanja in sprememb, ki jih je človek povzročil v naravi, to je krčenja gozdov in izgube divjega parkljastega plena (Breitenmoser 1998a, Linell s sod. 2009). V Evropi so ostale le štiri populacije evrazijskega risa: skandinavska, baltska, karpatska in balkanska. Od teh so si prve tri v zadnjem stoletju močno opomogle, četrta populacija pa ne kaže znakov okrevanja (Linell s sod. 2009).

Obnova gozdov in velika rast populacij srne (*Capreolus capreolus*) ter legalna zaščita risa v zadnjih desetletjih je nekje omogočila naravno obnovo preživelih populacij risa, druge pa njegovo ponovno naselitev (Breitenmoser s sod 2000, Linell s sod. 2005). Od leta 1971 je bilo v Evropi 15 različnih poskusov ponovne naselitve evrazijskega risa. Veliko teh poskusov je bilo pionirskih in ne dosegajo današnjih IUCN (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) standardov. Kljub temu pa so risi zato danes precej bolj razširjeni v srednji Evropi, kot bi bili le po naravni poti. (Linell s sod 2009).

Danes ločimo deset populacij evrazijskega risa v Evropi: skandinavsko, baltsko, karpatsko, češko-bavarsko, balkansko, alpsko, dinarsko, jursko, vogeško in pirenejsko. (Breitenmoser s sod. 2000). Na slovenskem ozemlju se nahaja del dinarske populacije. Ta območja se ne bi mogla rekolonizirati naravno niti v zadnjih tridesetih letih niti v predvidljivi prihodnosti, saj niso bila povezana z obstoječimi populacijami preko ustreznih koridorjev. Vendar pa se zdi, da je stopnja rasti večine teh populacij zelo počasna, kljub dejstvu, da nezasedena, vendar ustrezna območja ostajajo. Vzroki za to so kompleksni, saj poleg tega, da so bile reintrodukcije daleč od optimalnih, obstajajo tako biološki faktorji (risi se relativno počasi razmnožujejo in širijo, potencialni problem je tudi ozka genetska baza), kot tudi pokrajinski faktorji (fragmentacija habitata zaradi človeške infrastrukture in neprimerna področja kot so intenzivno obdelovana zemljišča) in drugi antropogeni faktorji (povezani s konflikti) (Linell s sod. 2009).

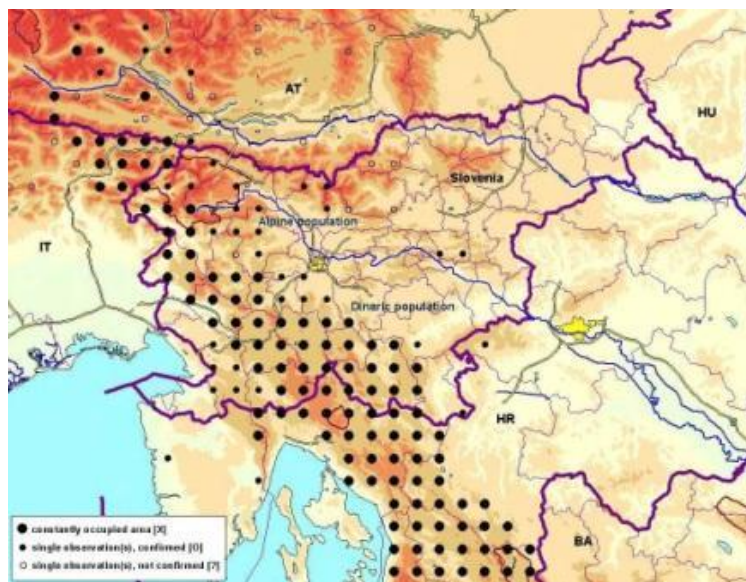
Iz severnih Dinaridov je ris izginil v začetku 20. stoletja (Čop in Frković 1998). Ponovno naselitev risa kot lovno vrsto na Kočevsko je predlagal lovski gost Karl Weber iz Švice. V januarju 1973 so bili iz Slovaške v karantensko oboro pripeljani trije samci in tri samice, ki naj bi bili odlovljeni v pogorju Rudohorje (Kos in Krofel 2005). Za pripravo karantene in monitoring risa po izpustitvi je bil zadolžen Gozardski inštitut Slovenije z Janezom Čopom kot vodjem projekta (Čop 1990). Po 46 dneh v karanteni so rise izpustili. V prvem letu so se ti zadrževali v bližini obore in se med sabo tudi parili, saj so bili poleti 1973 že opaženi mladiči (Čop in Frković 1998). Populacija je preživela začetno fazo rasti novo osnovane populacije, se številčno krepila in prostorsko širila. Po petih letih je postal lov na risa zopet legalen in pristojno ministrstvo od takrat vsako leto določi lovne kvote. V letih 1986/87 se

je začel prost lov na risa zunaj rajoniziranega območja, kar je zaustavilo širjenje risa (Kos in Krofel 2005). V zadnjem času število risov zopet upada, na kar kaže tudi nerealizacija odstrela po letu 1992 (Jonozovič 2005).

Danes velikost populacije risa v Sloveniji ni strokovno ocenjena. Po podatkih, zbranih med leti 2000 in 2004, naj bi bilo število risov v Sloveniji med 30 in 50 živali (Koren s sod. 2006). Ločimo dve subpopulaciji, ki ju razmejuje avtocesta Jesenice- Ljubljana- Trst. Večina risov je prisotnih jugovzhodno od avtoceste v dinarski subpopulaciji, ki se nadaljuje na Hrvaško. Alpska subpopulacija se nahaja severozahodno od avtoceste in se nadaljuje v Furlanijo- Julijsko krajino. Občasno se ris pojavlja v Karavankah, Kamniško-Savinjskih Alpah in Menini. Območje anketne raziskave se nanaša na dinarsko subpopulacijo, kjer naj bi bilo med 20 in 35 risov.

Po habitatnem modelu primerne prostora za risa v Sloveniji (Skrbinšek 2005) je za risa primernih 8.687 km² površin oziroma 42,9 % celotne površine Slovenije. To bi po podatkih o velikosti centrov aktivnosti risov iz Švice lahko bilo dovolj za 135 odraslih risov.

Slika 1: Razširjenost evrazijskega risa (*Lynx lynx* L.) v Sloveniji (Arx s sod. 2004)

1.2 PREGLED VARSTVENEGA STATUSA EVRAZIJSKEGA RISA

Na rdečem seznamu ogroženih živalskih vrst umešča IUCN evrazijskega risa kot vrsto zunaj neposredne nevarnosti (kategorija LC), vendar navaja, da so nekatere izolirane evropske populacije kritično ogrožene (kategorija CR) ali prizadete (kategorija EN) (Breitenmoser s sod. 2008), v glavnem zaradi ilegalnega trgovanja z risjim krznom, izgube habitata in zmanjšanja plenske baze.

Slovenija je ratificirala več konvencij, ki med drugim obravnavajo varstvo evrazijskega risa. Na evropski ravni je to Bernska konvencija (Ur. l. RS št. 17/1999), na globalni pa Konvencija o biološki raznovrstnosti (Ur. l. RS št. 30/1996) in Washingtonska konvencija ali CITES (Ur. l. RS št. 31/1999). Posredno je z varstvom risa povezana tudi Aarhuška konvencija (Ur. l. RS št. 62/2004) (Skoberne 2002):

- Bernska konvencija (Konvencija o varstvu prostoživečega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih življenjskih habitatov) navaja evrazijskega risa v dodatku III kot zavarovano vrsto, s katero je dovoljeno upravljati ob upoštevanju predpisanih varstvenih predpisov. Dovoljen je lov z določenimi omejitvami in tradicionalno upravljanje, vendar le če to ne ogroža populacije.
- S podpisom Konvencije o biološki raznovrstnosti se je Slovenija obvezala za ohranjanje biotske raznovrstnosti na svojem območju na genski, vrstni in ekosistemski ravni ter za trajnostno rabo biotske raznovrstnosti.
- Washingtonska ali CITES konvencija (Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami) obravnava evrazijskega risa v dodatku II. Sem spadajo vrste, ki niso nujno ogrožene, lahko pa postanejo, če se trgovina z njimi ne nadzoruje, in vrste, ki so tako podobne vrstam iz dodatka I, da jih je težko razlikovati. To je pomembno za ohranjanje obeh vrst risa v Evropi, saj je povpraševanje po risovem krznu na mednarodnem trgu veliko (Breitenmoser s sod. 2000).
- Za varstvo risa so pomembne tudi sociološke raziskave in vključevanje družbe v upravljanje z naravnimi viri. Aarhuška konvencija (Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v

okoljskih zadevah) temelji na ideji, da je informiranost in soodločanje javnosti pogoj legitimnosti odločanj v okoljskih zadevah (Marega in Kos 2002).

V Evropski uniji ureja področje varstva narave Direktiva o pticah in Direktiva o habitatih. Risa obravnava Direktiva o habitatih (Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst), kjer je naveden v dveh dodatkih: v dodatku II kot vrsta v interesu Evropske skupnosti, za ohranjanje katere je treba določiti posebna ohranitvena območja, in v dodatku IV kot vrsta v interesu skupnosti, ki jo je treba strogo varovati. Torej je treba zagotoviti ohranjanje življenjskega prostora (območno varstvo), kakor tudi varstvo posameznih osebkov (vrstno varstvo). Na podlagi Habitatne direktive so v Sloveniji z Uredbo o območjih Natura 2000 (Ur.l. RS, št. 49/2004, 110/2004, 59/2007, 43/2008) opredeljena območja za varstvo risa v evropskem sistemu posebnih varstvenih območji Natura 2000: Gorjanci-Radoha, Kočevsko, Krimsko hribovje-Menišija, Južni rob Trnovskega gozda in Nanos, Julijske Alpe, Notranski trikotnik, Bloščica, Radensko polje-Viršnica, Rinža, Nanoščica in Ribniška dolina (Območja, vrste, habitatni tipi...). Vse posege, ki bi lahko imeli negativen vpliv na risa v teh območjih, je treba presojeti, smernice za upravljanje pa so določene s programom upravljanja območij Natura 2000 (Bibič 2007) in jih morajo obvezno upoštevati lovsko gojitveni načrti.

V Sloveniji je varstvo risa pravno določeno z naslednjimi nacionalnimi predpisi:

- Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2, Ur. l. RS 96/2004) določa ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva prosto živečih rastlinskih in živalskih vrst vključno z njihovim genskim materialom, njihovimi habitatni ter ekosistemi. Zakon o ohranjanju narave je tudi podlaga za Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrstah v rdeči seznam (Ur. l. RS št. 82/2002). Ris je v prilogi 3 pravilnika uvrščen med kategoriji izumrl in prizadet (Ex/E), kar pomeni, da je v Sloveniji izumrl, stopnja ogroženosti novo naseljene populacije pa je ocenjena kot prizadeta. Zakon o ohranjanju narave je tudi pravna osnova za določitev ekološko pomembnih območij, območij Natura 2000 in zavarovanih območij, ki vsa prispevajo k ohranjanju življenjskega prostora risa. S tem je v našo

zakonodajo prenesena obveznost Direktive o habitatih za izvedbo območnega varstva.

- Uredba o zavarovanju prosto živečih živalskih vrst (Ur.l. RS, št. 46/2004, 109/2004, 84/2005, 115/2007, 96/2008, 36/2009) določa pravila ravnanja, varstveni režim, ukrepe varstva in smernice za ohranitev habitatov prosto živečih živalskih vrst. Ris je obravnavan kot domorodna vrsta v poglavju A. Ta predpis prenaša obveznosti Direktive o habitatih za vrstno varstvo.

Zakonsko je torej varstvo risa v Sloveniji natančno opredeljeno, dejansko pa je njegovo varovanje, tako kot varstvo drugih velikih zveri, zelo kompleksna naloga. Velike zveri namreč potrebujejo veliko prostora in razširjenost njihovih populacij se le redko prekriva z zavarovanimi območji. V Smernicah za upravljanje zveri na ravni populacij (Linell s sod. 2007) raziskovalci velikih zveri opozarjajo na dva ključna koncepta: prvič, enota varovanja zveri naj bo celotna populacija in ne le njen del, ki se nahaja znotraj državnih meja ter drugič, varovanje zveri poteka v prostoru z visoko aktivnostjo človeka, kar zahteva sobivanje človeka in zveri. Sistem varstva zveri mora biti torej obenem koordiniran (mednarodno, na različnih institucionalnih nivojih in med upravnimi enotami) in prožen, da se lahko prilagodi lokalnim razmeram. Raziskovalci poudarjajo pomen nacionalnih akcijskih planov upravljanja z risom (Molinari-Jobin s sod. 2003). Takega akcijskega plana pa v Sloveniji do danes še ni. Ključnega pomena je tudi mednarodno sodelovanje, saj si dinarsko subpopulacijo delimo s Hrvaško ter Bosno in Hercegovino, alpsko subpopulacijo pa z alpskimi državami. V projektu DinaRis je en izmed ciljev priprava predloga skupne strategije upravljanja z dinarsko populacijo risa med Slovenijo in Hrvaško (O projektu...2006). Dinarska populacija risa je prepoznana kot majhna, ogrožena in izolirana od ostalih (Linell s sod. 2007).

1.3 DRUŽBENE RAZSEŽNOSTI UPRAVLJANJA Z RISOM

Področje HDWR si prizadeva razumeti, kako družba vrednoti prostoživeče živali, kakšne so želje javnosti v zvezi z njihovim upravljanjem in kašne so interakcije med ljudmi in živalmi ter kako upravljalske odločitve vplivajo na ljudi in obratno (Decker s sod. 2001).

Izziv upravljanja s prostoživečimi živalmi je doseči trajen, biološko tehten dogovor med ljudmi, ki vidijo v isti vrsti konkurenčne interese (Decker in Chase 1997). Družbeni vidik raziskuje dejavnike, ki vplivajo na stališča ljudi do prostoživečih živali in prepoznava področja podpore in ugovarjanja javnosti predlogom upravljanja z njimi (Bath 2005).

Pri ohranjanju naravnih virov je ponavadi večji poudarek raziskovanje bioloških vidikov, čerpav je večina upravljanja bolj povezana z ljudmi, kot z naravo. O pomenu upoštevanja človeških razsežnosti pri upravljanju s populacijami prostoživečih živali je že v tridesetih letih prejšnjega stoletja v Severni Ameriki pisal pionir sodobnega upravljanja naravnih virov Aldo Leopold (Bath 2005, Bath in Majić 2000), ki pravi, da je upravljanje s prostoživečimi živalmi v resnici delo z ljudmi. Kljub zavedanju zgodnjih napredno mislečih upravljalcev o tem, da morajo biti informirani o javnosti, je to redko temeljilo na podatkih (Brown in Decker 2001). Leta 1955 so v ZDA začeli z monitoringom udeležbe lova in izdatkov za lov, ki se od takrat izvaja na vsakih pet let. Prve raziskave so se ukvarjale predvsem s konflikti med lovci in živinorejci. Od sedemdesetih let dalje pa se izvajajo tudi konceptualne študije stališč in vzrokov vedenja. Severna Amerika ima tudi dolgo tradicijo vključevanja HDWR raziskav v upravljanje, kar je dalo nekaj zelo pozitivnih rezultatov (Bath 2005). Ena bolj znanih HDWR študij je bila raziskava o podpori javnosti za ponovno naselitev volkov v nacionalni park Yellowstone (Bath in Buchanan 1989). Naselitvi so nekatere interesne skupine nasprotovale, druge so jo podpirale, med samimi skupinami pa je bilo veliko konfliktov. Podatke raziskave so vključili v izobraževalni program in reševanje konfliktov. Leta 1995 je ponovno naselitev volkov podprlo veliko interesnih skupin. Le šestdeset let pred tem so na istem območju še izvajali programe zastrupljanja in iztrebljanja volkov. Pregled del z različnih področij HDWR v Severni Ameriki je objavil Bath (1996).

Temeljni koncept v upravljanju s prostoživečimi živalmi je biološka nosilna kapaciteta, ki opredeljuje okoljske faktorje, ki omejujejo rast populacij. Decker in Purdy (1988) pa sta razvila koncept družbeno sprejemljive nosilne kapacitete prostoživečih živali (*wildlife acceptance capacity*, WAC), ki odraža tisto maksimalno število živali v okolju, ki jo družba smatra za sprejemljivo. Biološko nosilno kapaciteto določajo številni faktorji in isto velja za WAC (povzročena škoda, kompeticija z drugimi vrstami, ki so v človeškem interesu...), vendar za prvo velja, da ima eno vrednost v določenem času in prostoru, medtem ko za WAC obstaja več vrednosti. Različne interesne skupine v družbi imajo namreč različne interese do vrste in s tem različne WAC. Dilema tistih, ki odločajo je, kako uskladiti razhajanja med različnimi WAC (Decker in Chase 1997) in biološko nosilno kapaciteto. Sprejemanje ni odvisno le od vrste živali, temveč od cele vrste sociodemografskih in drugih spremenljivk (Kleiven s sod. 2004).

Interakcije med ljudmi in prostoživečimi živalmi same po sebi ne povzročajo nujno konfliktov. Ti se pojavijo zaradi razlik med človeškimi vrednotami (Bath 2003). Problemi, ki jih imajo ljudje s prostoživečimi živalmi, lahko zajemajo interakcije med njimi, polemike med ljudmi ali oboje (Decker and Chase 1997). Ločimo štiri vrste konfliktov, ki se pojavljajo v družbi (Bath 2003, Bath 2005, Bath in Majić 2000): spoznavni (kjer je razlika v prepričanjih, ne glede na njihovo resničnost), konflikt vrednot (razlika v pomembnosti teme razprave), konflikt cene in ugodnosti (interesni skupini se lahko zdi nepravilno, da nosi stroške, medtem ko ima druga skupina koristi) in vedenjski konflikt (lahko na osebni ravni ali pa izvira iz nezaupanja drugi interesni skupini ali tistim, ki odločajo, zaradi prejšnjih izkušenj z njimi).

Največja problema z velikimi zvermi sta plenjenje domačih živali in kompeticija z lovci za parkljasto divjad (Breitenmoser s sod. 2000, Linell s sod. 2005). Drugi so povezani z različnim znanjem in izkušnjami ali pa celo s tenzijami med urbanim in ruralnim načinom življenja (Skogen 2003, Ericson in Herberlein 2003).

HDWR kot raziskovalni pristop podaja vpogled v naravo konfliktov med različnimi interesnimi skupinami, aplikativna HDWR pa pomaga le-te razrešiti (Bath 2005).

HDWR raziskave lahko služijo (Bath in Majić 2000):

- monitoringu stališč (ali je imela izobraževalna kampanja ali sprememba v upravljanju vpliv na spremembo stališč)
- izobraževalni vlogi (izobraževanje lahko usmerimo k šibkim točkam v znanju oziroma podajanju tistih informacij, ki vplivajo na stališča)
- vzpostavljanju partnerstva (z namenom razumevanja pozicij različnih interesnih skupin, krepitvi zaupanja.)
- prepoznavanju področij podpore in nasprotovanja možnostim upravljanja
- prepoznavanju vrst konfliktov

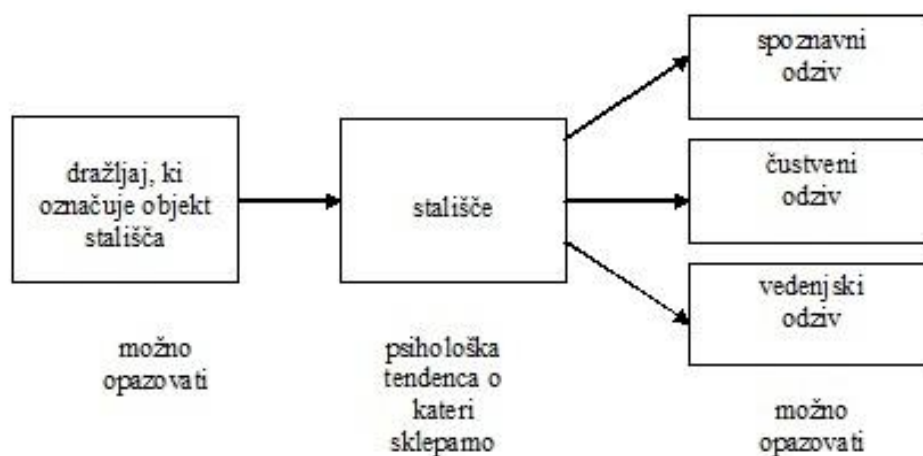
Pri iskanju rešitev konfliktov lahko izbiramo med različnimi pristopi vključevanja javnosti od avtoritativnega pristopa strokovnih odločevalcev do formalne delitve odgovornosti med interesnimi skupinami in upravljalnimi agencijami (Decker in Chase 1997, Chase s sod. 2000), splošno pa velja, da interesne skupine bolje sprejmejo rešitev skupnega problema, če so lahko v procesu odločanja izrazile svoje mnenje. Za uspešno upravljanje naj bi bilo vključevanje javnosti in HDWR raziskave proaktivno (in ne krizno reševanje problemov), longitudinalno načrtovano (namesto enkratnih raziskav), reprezentativno za vse interesne skupine (ne pa le odsev najbolj glasnih) in integrirano v vsakodnevne odločitve upravljalcev (Bath 1998).

Pomemben prispevek HDWR raziskav je razumevanje mnenj in vedenja javnosti do prostoživečih živali (Pierce s sod. 2001). HDWR raziskave uporabljajo teorije in metode vseh družbenih disciplin, predvsem pa iz socialne psihologije. Najbolj pogosta pristopa sta dva: spoznavni pristop proučuje koncepte kot so vrednote, stališča in norme, odnose med temi koncepti in vedenjem ter se ga uporablja za napoved vedenja. Drug pristop je motivacijski in išče vzroke obnašanja.

1.4 STALIŠČA IN NJIHOVA UPORABNOST V HDWR

Raziskave stališč so priljubljene v HDWR, ker jih ni težko interpretirati in izpeljati. Pomagajo nam napovedati vedenje (Manfredo in Bright 2008). Če poznamo in razumemo stališča ljudi, lahko do neke mere tudi vplivamo na njihovo vedenje.

Stališče (ang. attitude) je po Eagly in Chaiken (1993) psihološka tendenca, izražena z vrednotenjem nečesa z določeno stopnjo odobravanja ali nenaklonjenosti. *Psihološka tendenca* je notranje stanje osebe, *vrednotenje* pa je lahko odkrito ali prikrito, spoznavno, čustveno ali vedenjsko (Slika 1). Stališče se oblikuje preko vrednotenja *objekta stališča* (dražljaj), ki je lahko abstraktno ali konkretno. Tako ustvarimo psihološko tendenco, da se ob srečanju z objektom stališča odzovemo skladno s stališčem.

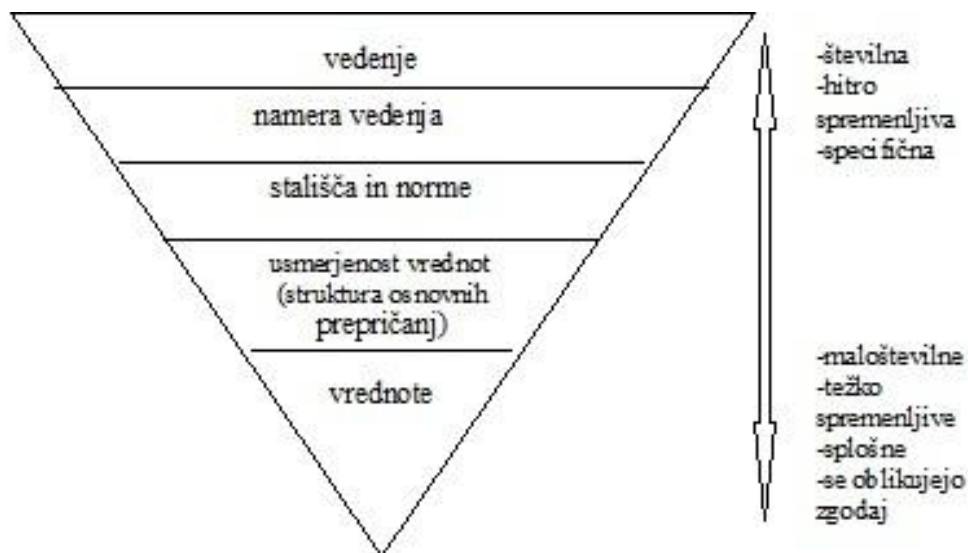
Slika 2: Stališče kot notranje stanje s tremi tipi odgovorov vrednotenja (po Eagly in Chaiken 1993).

Ti odzivi so treh vrst. Naenkrat so lahko prisotni vsi trije ali v različnih kombinacijah. Spoznavni odziv (tudi spoznavna komponenta stališča) vključuje mišljenje, predstave in prepričanje o objektu stališča in njegovih lastnostih. Čustveni odziv (ali čustvena komponenta stališča) predstavlja občutja in čustva, vedenjski odziv (vedenjska komponenta stališča) pa obnašanje ali le namero vedenja (kaj ljudje rečejo, da bi v določeni situaciji storili).

Stališča kot notranje tendence ali predispozicije se ne da neposredno opazovati (Eagly in Chaiken 1993), je pa stališče uporaben hipotetični konstrukt, s katerim razložimo kovarianco med dražljajem, ki označuje objekt stališča, in določenim odzivom nanj.

Spoznavni pristop k stališčem (Pierce s sod. 2001) umešča le-ta v hierarhijo povezav (slika 3) z drugimi psihološkimi koncepti, kot so vrednote, osnovna prepričanja, norme in vedenje. Vrednote so osnovni konstrukt, ki odraža najbolj osnovne želje in cilje posameznika. Oblikujejo se zgodaj v življenju, so splošne in težko spremenljive. Osnovna prepričanja odražajo mnenje o določeni stvari glede na vrednote in jim dajo pomen. Osnovna prepričanja so povezana preko usmerjenosti vrednot. Ljudje z istimi vrednotami lahko te aplicirajo različno, zato se prepričanja razlikujejo. Norme so standardi obnašanja, pogojeni družbeno ali individualno. Vrednote preko usmerjenosti vrednot vplivajo na stališča, ta pa skupaj z normami na vedenje, ki je lahko prikrito (namera vedenja) ali dejansko. Seveda je ta korelacija le delna (Eagly in Chaiken 1993), saj stališč ne moremo zanesljivo določiti in poleg njih na vedenje vpliva še cela vrsta spremenljivk.

Slika 3: Hierarhija povezav med vrednotami, stališči in dejanskim vedenjem (po Pierce s sod. 2001)

Pomembne lastnosti relacije med stališči in vedenjem, ki jih je treba upoštevati tudi v HDWR raziskavah so (Manfredo in Bright 2008):

- **specifičnost:** Specifičnega vedenja se iz splošnega stališča ne da napovedati. Potrebno je upoštevati kontekst.
- **dostopnost:** Nekaterih prepričanj se ob kontaktu z objektom stališča hitreje spomnimo kot drugih. Dostopna prepričanja so navadno tista, o katerih je posameznik več razmišljal med tvorjenjem stališča.
- **jakost stališč:** Močna stališča naj bi vodila vedenje, bila časovno bolj stabilna in jih je mogoče priklicati iz spomina, medtem ko naj bi šibka stališča sledila vedenju in bila proizvedena trenutno (Holland s sod. 2002).

Pri oblikovanju stališč si ljudje prizadevajo obdržati skladnost med prepričanji, vrednotami, stališči in vedenjem (Eagley in Chaiken 1993). Nekonsistentnost med temi elementi povzroči tenzijo, ki je motivacija za spremembo. Če spremenimo prepričanje, ki je najmočnejše povezano s stališčem, lahko preko tega stališče spremenimo.

V HDWR raziskavah se preučuje tako smer (pozitivna ali negativna stališča), jakost stališč in njihove vzroke ter vplive na vedenje (Bath 2003). Večina HDWR raziskav v Evropi je osredotočenih na velike zveri, posebno na volkove in medvede, in so bile narejene v zadnjih dvajsetih letih (Bath 2005). Raziskavo stališč do vseh treh velikih zveri, medveda, volka in risa so izvedli: Wechselberger, Rigg in Bet'kova na Slovaškem (2005), Wechselberger in Leinzinger (2005) v Avstriji, Andersone in Ozolins (2002) v Latviji, Røskoft s sodelavci (2007) na Norveškem. Te raziskve so uporabne kot reprezentiven prikaz stališč javnosti za namen sprejemanja upravljalških odločitev, lahko pa služijo tudi kot izhodiščna informacija za spremljanje spreminjanja stališč in prepričanj skozi čas in po izvedbi upravljalških akcij (Bath 2003). Bath in Majić (2000) sta tako izvedla obsežno študijo o upravljanju z volkom na Hrvaškem in ena izmed redkih tudi longitudinalno raziskavo spremembe stališč skozi čas (Majić in Bath 2010), kar omogoča evalvacijo izvedenega projekta hrvaške vlade, ki se je osredotočil na zmanjševanje škode, ki jo povzroča volk na domačih živalih. Avtorja sta ugotovila, da so spremembe stališč do volka

možne in to celo v relativno kratkem času. Bath (2000) je raziskal stališča do volkov v Franciji z namenom oblikovanja učinkovite izobreževalne kampanje.

Poleg aplikativne vloge raziskav stališč se danes poskuša razumeti tudi dejavnike, ki nanje vplivajo. Kleiven in sodelavci (2004) so poleg stališč do medveda, volka in risa raziskali tudi stališča do rosomaha (*Gulo gulo*) in ugotovili, da so stališča vrstno specifična (kot že Kellert s sod. 1996 v primerjavi med pumo (*Puma concolor*), volkom in grizlijem (*Ursus arctos horribilis*) ter da so ljudje bolj naklonjeni risu in rosomahu, ki se ju tudi manj bojijo, kot volku in medvedu. Bjerke in Kaltenborn (2000) sta izvedla raziskavo stališč o volku v jugozahodni Norveški. Raziskala sta sociodemografske vplive na stališča in strah.

Røskaft in sodelavci (2007) so stališča do velikih zveri proučili v kontekstu vedenjske ekologije. Tako naj bi določena vedenja živali in tudi ljudi imela selekcijsko prednost in naravna selekcija naj bi delovala njim v prid. Stališča naj bi bila torej produkt posameznikovega vrednotenja posledice določenega vedenja. Optimalno vedenje posameznik seveda lahko konstruira šele po ovrednotenju vseh znanih pozitivnih in negativnih posledic. Prednost njegovega že oblikovanega stališča je, da mu omogoča hitre odločitve, ne da bi vsakič moral skozi ves proces vrednotenja. Glede na to so postavili hipotezo, da na stališča ljudi vplivajo prepričanja o negativnih in pozitivnih vplivih prisotnosti velikih zveri v njihovem okolju. Ker pa so ta prepričanja med različnimi interesnimi skupinami, kulturami in tradicijami različna, vplivajo na stališča tudi sociodemografski faktorji in osebne izkušnje.

Eriscon in Herberlein (2003) sta na Švedskem primerjala stališča javnosti in lovcev do volka, v področju njihovega habitata in izven njega. Najmanj podpore in najboljše poznavanje volka sta odkrila pri lovcih, ki živijo na območju volka in obratno največ podpore in najslabše poznavanje pri javnosti, ki je oddaljena od volka.

Bolj natančno sta vpliv razdalje na stališča ovrednotila Karlsson in Sjöström (2007) na Švedskem: stališča pozitivno korelirajo z razdaljo od najbližjega volčjega teritorija. Ker so stališča spremenljiva, obstaja zato verjetnost, da bodo postali ljudje volkom manj

naklonjeni, ko bodo ti v njihovi bližini oblikovali nov teritorij. Opozarjata tudi na nevarnost precenitve podpore velikim zverem zunaj njihovega območja.

V primerjalni študiji na Norveškem so Zimmermann in sodelavci (2001) na podlagi večih raziskav sprejemanja velikih zveri izdelali model spreminjanja stališč in strahu pred in med prihodom zveri na območje raziskave ter po njem. Ugotovili so, da ima pred pojavljanjem velikih zveri na območju le malo ljudi negativna stališča, z bližanjem njihovega prihoda naraščajo in dosežejo maksimum ob dejanskem prihodu. Z pridobivanjem izkušenj skozi sobivanje z zvermi pa se delež negativnih stališč spet poleže. Strah naj ne bi imel jasne napovedne vloge stališč, saj več ljudi izraža strah kot pa negativna stališča do zveri.

1.4.1 HDWR raziskave v Evropi na risu

Červený, Koubek in Bufka (2002) so primerjali stališča lovcev in študentov gozdarstva do risov na Češkem. Odkrili so, da so ta kontroverzna. Po eni strani je ris na Češkem zavarovan, po drugi strani pa večina lovcev tega ne podpira in pogost je ilegalni odstrel, zato Červený in sodelavci menijo, da je usoda risa na Češkem primarno v rokah lovcev.

Baumgartner (1998) prepoznava v regiji Bernsee Oberland v Švici kot pomemben vzrok negativnim stališčem do risa splošno ekonomsko in družbeno stanje v ruralni regiji, ki izgublja tradicionalno kmetijsko identiteto in ekonomsko podporo države. Na ponovno naselitev risa zato lokalni prebivalci gledajo kot na še eno dejanje urbane dominacije nad ruralnim načinom življenja. Rešitev vidi Baumgartner v tesnem sodelovanju z interesnimi skupinami, s katerimi naj bi si upravljalci z risom delili odgovornost za njegovo ohranitev: lovci, živinorejci, naravovarstveniki, gozdarji in turističnim sektorjem. V ta namen je bila vzpostavljena delovna skupina s predstavniki vseh interesnih skupin, ki naj bi omogočala pretok informacij med njimi in v kateri bi skupno iskali možne upravljalvske rešitve.

Na vzhodno Bavarsko so bili risi reintroducirani v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in poseljujejo poleg gozdov ob Češki meji tudi zelo spremenjeno pokrajino odprtega gozda in polj v nižinah ob Donavi. Tam sta pogosta smrtnost risa na cestah in ilegalni odstrel. Wölfl

(1998) prepozna v tem okolju veliko predsodkov pri živinorejcih in lovcih, ki so osnovani na ustnem izročilu. Pomembno vlogo ima tudi nezaupanje med različnimi interesnimi skupinami. Možno izboljšanje stanja vidi v posredovanju trdnih znanstvenih dejstev o risu v nasprotju s hipotezami o njegovi pozitivni vlogi v ekosistemu, ki jih posredujejo njemu naklonjene skupine ljudi. Posredovalec informacij mora biti objektiven, dober poslušalec, živeti v isti regiji kot interesne skupine, vendar ne sme biti vpleten v lokalno problematiko.

Na Hrvaškem so družbeni vidik upravljanja z risom vključili v izdelavo Načrta upravljanja z risom na Hrvaškem (Majić Skrbinšek 2005). Stališča interesnih skupin so vključili v sprejemanje odločitev preko neposrednega vključevanja predstavnikov interesnih skupin. V načrtovane aktivnosti pa je vključeno tudi spremljanje stališč javnosti o risu in upravljanju z njim ter ozaveščanje javnosti na podlagi usmerjenih informacij in izobraževalnih akcij. Kot en izmed treh glavnih ciljev načrta je usklajevanje načrtovanih aktivnosti s sosednjimi državami, s katerimi si Hrvaška deli populacijo risa, torej tudi s Slovenijo.

1.4.2 HDWR raziskave v Sloveniji na velikih zvereh

V Sloveniji je prvo javnomnenjsko raziskavo na temo človek in velike zveri naredila Korenjakova (1995). V stališčih slovenskih in avstrijskih ciljnih skupin do velikih zver je prepoznala značilne razlike: pri obiskovalcih živalskega vrta, turistih, gozdarjih, lovcih in kmetih iz območja pojavljanja velikih zveri.

Stališča javnosti do medveda so preučevali Korenjakova (1997 po Korenjak 2000), Komačeva in Logar (1999 po Korenjak 2000) in Kaczensky s sodelavci (2004).

Korenjakova (2000) je proučevala tudi odnos posameznih interesnih skupin prebivalstva, lovcev in ovčjerejcev v različnih delih Slovenije do volka.

Prosen (2002) je prav tako raziskoval stališča ciljnih interesnih skupin (strokovnjakov na področju rabe prostora, oškodovancev zaradi velikih zveri, lovcev in gozdarjev). Rezultate raziskave je vključil v izdelavo modela velikih zveri in s tem oblikoval »biopolitičen model« primerne prostora velikih zveri.

Kaczensky, Blažič in Gossow (2004) so primerjali stališča do medveda pri lovcih in javnosti v dveh območjih z različnim načinom reje drobnice, različno tradicijo upravljanja z medvedom in višino škode, ki jo je povzročil na živini medved. Ugotovili so, da je glavni dejavnik, ki vpliva na stališča do medveda prepričanje o nevarnosti vrste, medtem ko imajo škoda, ki jo povzroča, znanje o tej vrsti in sociodemografski dejavniki minimalni vpliv na stališča.

V okviru projekta »Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa (DinaRis)« smo izvedli raziskavo stališč širše javnosti in lovcev do risa in opisna analiza rezultatov je že bila objavljena (Majić Skrbinšek 2008). Izsledki raziskave naj bi skupno z raziskavami o monitoringu risa, populacijskim modelom in ekološkimi raziskavami služili pripravi predloga skupne strategije upravljanja z risom med Slovenijo in Hrvaško. Podatki raziskave stališč so bili uporabljeni v tej diplomski nalogi.

2 NAMEN DIPLOMSKE NALOGE

Namen diplomske naloge je ugotoviti, kakšna so stališča javnosti in lovcev do evrazijskega risa na osrednjem območju njegove razširjenosti v Sloveniji ter kako znanje in drugi dejavniki vplivajo nanja.

Pogosto se pričakuje, da imajo ljudje z več znanja o velikih zvereh tudi bolj pozitivno stališče, vendar so rezultati raziskav različni. Zviševanje znanja o prostoživečih živalih se je v nekaterih primerih izkazalo kot učinkovito pri oblikovanju bolj pozitivnih stališč do njih (Kellert 1985, Wechselberger s sod. 2005) in rezultat bolj pozitivnega stališča naj bi bilo bolj tolerantno obnašanje do živali (npr. zmanjševanje ilegalnih usmrtitev živali, podpora določenemu referendumu o divjih živalih) (Bath 1998). Avtorji drugih raziskav (Kellert s sod. 1996, Bright s sod. 2002) pa so odkrili, da znanje ne vpliva na stališča ali pa vpliva celo v obratni smeri (Ericsson in Herberlein 2003), tako da imajo ljudje z več znanja o vrsti bolj negativno stališče do nje.

S poznavanjem stališč in dejavnikov, ki vplivajo nanje, lahko oblikujemo prave pristope, ki lahko pozitivno vplivajo na reševanje konfliktov pri upravljanju z risom. Namen diplomske naloge je tudi, da na podlagi rezultatov oblikujemo priporočila za vključevanje in komuniciranje z javnostjo in lovci pri varstvu risa v Sloveniji.

3 MATERIAL IN METODE

Najbolj pogost način pridobivanja kvantitativnih podatkov v HDWR je anketna raziskava (Bath 1998). Preko nje lahko pridobimo reprezentativne podatke celotne populacije, saj doseže tudi »tiho večino« (Bath in Buchanan 1989), ki se navadno ne udeležuje javnih razprav, a ima vendar stališče do določene teme. S temi podatki lahko upravljavci uravnotežijo poglede glasnih lobističnih skupin in odločajo na podlagi poznavanja celotnega spektra stališč.

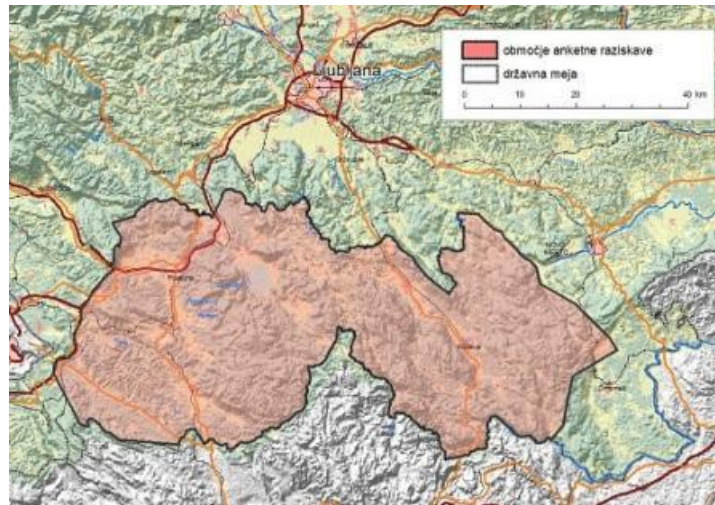
HDWR raziskave so po značaju interdisciplinarne in najbolj učinkovite, kadar lahko združimo informacije z biofizičnimi podatki na istem geografskem območju (Bath 1998, Bath 2003, Bath 2005, Bath in Majić 2000). Prav tako med raziskovalci obstaja prepričanje, da je mnenje ljudi, ki živijo na območju velikih zveri, za upravljanje s temi vrstami najpomembnejše (Ericsson in Heberlein 2003). Anketno raziskavo smo naredili na vzorcu javnosti in lovcev iz osrednjega območja razširjenosti risa v Sloveniji (Notranjsko-kraška in jugovzhodna Slovenija) in sovpada z območjem projekta Dinaris, preko katerega smo zbirali tudi podatke o biologiji risa. Tu se pojavlja tudi največ interakcij med človekom in risom.

V analizi podatkov smo se osredotočili na spoznavno komponento stališča, strah kot čustveno komponento in poznavanje biologije risa. Preverila sem odnose med temi spremenljivkami in njihovo povezanost z drugimi dejavniki.

3.1 ZNAČILNOSTI PROUČEVANEGA OBMOČJA

Anketirali smo prebivalce 17 občin v Notranjsko-kraški in jugovzhodni Sloveniji. Seznam krajev je naveden v prilogi 4. Vse proučevane občine spadajo v dinarski svet (Perko in Orožen Adamič 2001), razen Ilirske Bistrice, Divače ter Hrpelje- Kozina, ki nanj mejijo. Površje dinarskega sveta je zelo razgibano, z menjavanjem zakraselih planot in hribovij in vmesnih podolij (Perko in Orožen Adamič 2001), ter pripada severozahodnemu delu Dinarskega gorstva (Slika 4).

Slika 4: Zemljevid območja anketne raziskave (Majić Skrbinšek 2008)

Gostota poselitve je zaradi visokih gozdnatih visokih dinarskih planot skoraj pol manjša od slovenskega povprečja (Perko in Orožen Adamič 2001). Vse preučevane občine spadajo po Eurostatovem konceptu za določanje območij po stopnji naseljenosti (Projekt statistike razvoja podeželja, Statistični urad RS) med redko poseljena območja. To pomeni, da je gostota prebivalstva v posamezni občini je manjša od 100 preb./km^2 , v nizu občin pa bodisi živi manj kot 50 000 prebivalcev ali pa te prostorsko ne mejijo na gosto poseljena območja. Dva večja kraja sta Postojna (8548 prebivalcev) in Kočevje (9027 prebivalcev).

V dinarskem svetu so si ljudje že od nekdaj zagotavljali obstoj predvsem s skromnim kmetovanjem in izkoriščanjem gozdov. Pred 2. svetovno vojno je bila poudarjena vloga živinoreje in pašništva, po njej pa se je preusmerila v rejo v kmetijskih kombinatih. Zasebna živinoreja je dokaj močna na Loškem polju, Blokah, Velikolaščanski pokrajini in v Dolenjskem podolju. V zadnjem času se ponovno nekoliko krepi vloga ovčjereje, predvsem na Kočevskem in v Beli krajini. Industrija in dopolnilne dejavnosti (žagarstvo, oglarstvo, izdelovanjem suhe robe in krošnjarstvo ter nekoč steklarstvo) temeljijo na gozdnih virih. Med drugimi gospodarskimi dejavnostmi sta pomembna turizem in promet (Perko in Orožen Adamič 2001). Leta 2002 je bil delež delavno aktivnega prebivalstva je 50,6%. Od tega jih je bilo 1,7% odvisnih od kmetijskih, 20,5% od nekmetijskih in 25,3% od storitvenih dejavnosti (Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002).

Približno 55% dinarskega sveta porašča gozd (Perko in Orožen Adamič 2001). Prevladuje dinarski jelovo- bukovo gozd (*Omphalodo-Fagetum*). Mešanim jelovo-bukovim gozdom na tem območju pripada več ostankov pragozdov: Rajhenavski Rog, Pečka pri Poljanah, gozd na Borovski gori in Strmec nad Grčaricami (Lovrenčak 1998). Marsikje pa je človek naravne sestoje spremenil, tako da najdemo tudi čiste smrekove sestoje (Perko in Orožen Adamič 2001). Gostota gozdnih cest v gozdnogospodarskem območju Postojna je 21,3m/ha, v gozdnogospodarskem območju Kočevje pa 16,6m/ha (Goznogospodarski načrti...)

Med Natura 2000 območja spadata po Habitatni direktivi dve obsežni območji: Javorniki-Snežnik (SI3000231) in Kočevsko (SI3000263) (Območja v Sloveniji...). Skupaj obsegata preko 150.000ha in predstavljata največji območji strnjanih gozdnih sestojev v Sloveniji. Del dinarskega sveta spada v Notranjski regijski park (Notranjski regijski park...).

Dinarsko območje ima veliko endemne reliktnne favne, vezane na prst ali podzemlje (Sket 2003). Območje je favnistično zelo bogato. Po Kryštufku (1991) tu poleg risa živita tudi rjavi medved (*Ursus arctos*) in volk (*Canis lupus*), občasno pa se pojavlja tudi šakal (*Canis aureus*). Manjše zveri na tem območju so: lisica (*Vulpes vulpes*), hermelin (*Mustela erminea*), mala podlasica (*Mustela nivalis*), dihur (*Mustela putorius*), kuna belica (*Martes foina*), kuna zlatica (*Martes martes*), jazbec (*Meles meles*), vidra (*Lutra lutra*), divja mačka (*Felis silvestris*). Od večjih rastlinojedov so prisotni divji prašič (*Sus scrofa*), navadni jelen (*Cervus elaphus*), srna (*Capreolus capreolus*), gams (*Rupicapra rupicapra*) in naseljeni muflon (*Ovis ammon*). Od zajcev in žvižgačev je poljski zajec (*Lepus europaeus*), od glodavcev pa veverica (*Sciurus vulgaris*), navadni polh (*Glis glis*), drevesni polh (*Dryomys nitedula*), podlesek (*Muscardinus avellanarius*), gozdna voluharica (*Clethrionomys glareolus*), veliki voluhar (*Arvicola terrestris*), snežna voluharica (*Microtus nivalis*), travniška voluharica (*Microtus agrestis*), poljska voluharica (*Microtus arvalis*), ilirska voluharica (*Pitymys liechtensteini*), rumenogrla miš (*Apodemus flavicollis*), belonoga miš (*Apodemus sylvaticus*), črna podgana (*Rattus rattus*), siva podgana (*Rattus norvegicus*) in hišna miš (*Mus musculus*). Žužkojedi na tem območju so: beloprski jež (*Erinaceus europaeus*), krt (*Talpa europaea*) in več vrst rovk. Tu najdemo tudi več vrst netopirjev.

3.2 DOLOČITEV POPULACIJE IN VZORČENJE

3.2.1 Ciljna skupina širša javnost

V javnomnenjsko raziskavo smo vključili vse odrasle prebivalce projektnega območja. Podatke smo pridobili iz popisa prebivalstva za leto 2002 (Popis prebivalstva,... 2002). Vzorec smo izbrali izmed 218 krajev, ki spadajo v 17 občin (Slika 4). Skupno živi tam 79.276 prebivalcev, vendar smo v raziskavo vključili le starejše od 18 let.

Iz populacije smo izbrali reprezentativni vzorec po metodi proporcionalnega slojevitega vzorčenja (Fowler 2002) v dveh korakih. Najprej smo izračunali število vprašalnikov po kraju glede na število prebivalcev v njem (Priloga 4). Tako smo zagotovili reprezentativnost vzorca za celotno območje raziskave. V drugem koraku smo izbrali naslove anketirancev v vsakem kraju iz najnovejšega Telefonskega imenika Slovenije 2008 po predpostavki, da je v njem zbrana celotna populacija. Pomanjkljivost metode je v kršenju te predpostavke, saj so bili prebivalci brez objavljenih podatkov v telefonskem imeniku iz vzorca izključeni. Uporabili smo naključno izbiranje oseb iz posameznega kraja s pomočjo računalniškega programa R. Pri vsakem koraku smo upoštevali, da ima vsak posameznik iz populacije enako možnost biti izbran neodvisno drug od drugega in brez možnosti ponovitve iste izbire.

Število vprašalnikov smo določili po naslednjih izračunih. Pri normalni distribuciji dosežemo 95% zanesljivosti podatkov pri naključnem vzorcu velikosti $n=400$ (Bath 2005). Pri anketiranju po pošti se običajno vrne 10 do 60 odstotkov odgovorjenih vprašalnikov. Da bi zagotovili dovolj velik vzorec, smo poslali 1000 vprašalnikov ciljni skupini javnosti.

3.2.2 Ciljna skupina lovci

Pri varstvu risa sodijo lovci med najpomembnejše interesne skupine (Breitenmoser 1998a, Majić Skrbinšek 2005, Kos 2005, Červený s sod. 2002). V Sloveniji so lovci sodelovali pri ponovni naselitvi risov na Kočevskem. Ris je za lovce zanimiv kot lovna vrsta, po drugi strani pa nekateri vidijo tega visoko specializiranega plenilca kot konkurenta, zlasti pri lovu na srnjad.

V raziskavo lovcev smo vključili vse lovske družine na izbranem območju. Vsaka od 79 lovskih družin je prejela po 10 vprašalnikov. Skupno je bilo lovcem razdeljenih 790 vprašalnikov in kuvert za vračanje.

3.3 ANKETNI VPRAŠALNIK

3.3.1 Priprava vprašalnika

Vprašalnike smo razvili posebej za širšo javnost (Priloga 1) in lovce (Priloga 2) na osnovi vprašalnikov, ki so bili uporabljeni v predhodnih raziskavah v Evropi (Bath in Majić 2000, Kaczensky 2006, Wechselberger in Leizinger 2005, Wechselberger s sod. 2005). Tako je zagotovljena tudi primerljivost te raziskave z že obstoječimi.

Izbiro vprašanj smo prediskutirali v krogu strokovnjakov. Določili smo kategorije vprašanj. Pretehtali smo izbiro besed in obliko vprašanj z namenom, da bi bila vsa enako razumljiva vsem anketirancem. S tem smo dosegli, da so odgovori anketirancev med seboj primerljivi. Tako obliko vprašalnika smo testirali na predstavnikih ciljnih skupin. Vprašanja smo po testiranju popravili in dokončno oblikovali vprašalnik.

3.3.2 Tipi vprašanj

Večina vprašanj je zaprtega tipa, razen vprašanja o starosti in kraju bivanja. Vprašanja, ki se nanašajo na stališča in prepričanja, ponujajo odgovore na 5-stopenjski Likertovi lestvici.

Pri ostalih vprašanjih je ponujenih več različnih odgovorov. Anketiranec ima možnost izbrati eno izmed njih, v nekaterih primerih pa lahko izbere možnost »drugo« in sam oblikuje odgovor. Vprašanja o poznavanju risa pa nudijo tudi možnost odgovora »nisem prepričan/a«.

3.3.3 Kategorije vprašanj

Vprašalnik (priloga 1, priloga 2) je smiselno urejen v šest delov (A, B, C, D, E, F). Del A vsebuje splošna vprašanja o risu in odnosu do narave, del B vprašanja o znanju o risu, del C se nanaša na upravljanje z risom, del D na informiranost o risu, del E sprašuje po izkušnjah, v delu F se pridobijo demografski podatki o anketirancu.

3.3.4 Oblika vprašalnika

Vprašalnik je oblikovan pregledno in enostavno za izpolnjevanje. Na začetku so vprašanja, ki anketiranca vpeljejo v tematiko, sledijo kompleksnejša vprašanja. Pazili smo, da vprašalnik ni preobsežen. Vprašalnik za širšo javnost vsebuje 52 vprašanj, vprašalnik za lovce pa 61. Na zadnji strani ima anketiranec možnost vprašalnik ovrednotiti in komentirati.

3.4 IZVEDBA ANKETIRANJA

V novembru 2007 smo na izbrane naslove poslali vprašalnike za javnost, v januarju 2008 pa lovskim družinam vprašalnike za lovce. Poleg vprašalnika je bila priložena kuverta s plačano poštnino. Vrnjeni vprašalniki so bili izpolnjeni anonimno, čeprav je bila kuverta označena z zaporedno številko, ki smo jo določili vsakemu naslovniku. Ta označba je služila le temu, da smo lahko po enem mesecu od pošiljanja opomnilnih kartic določili nov podvzorec nerespondentov. Delež neodgovorjenih vprašalnikov namreč odpira možnost sistematične napake in lahko vpliva na reprezentativnost rezultatov (Fowler 2002). Čez deset dni smo naknadno poslali tudi opomnilne kartice (Priloga 3), s katerimi smo

naslovnike opomnili, naj vrnejo vprašalnik, če tega še niso storili, in se jim zahvalili za sodelovanje.

Na naslove nerespondentov smo se odpravili osebno z namenom izvedeti glavne razloge za nesodelovanje in zbrati nekaj izpolnjenih vprašalnikov. Tako smo želeli pridobiti podatke, na podlagi katerih bi lahko ocenili pristranskost pri aplikaciji izsledkov raziskave na celotno populacijo javnosti iz izbranega območja.

3.4.1 Delež odziva

Iz vzorca javnosti smo dobili vrnjenih 366 vprašalnikov, kar je 36,6% delež odziva. 96% vprašalnikov se je vrnilo v decembru 2007. Od teh je bilo 344 vrnjenih izpolnjenih, v štirih primerih je bil vrnjen neizpolnjen vprašalnik in to iz različnih razlogov. Priloženo je bilo na primer spremno pismo in v njem izraženo mnenje. V dveh primerih je bil vrnjen prazen vprašalnik, ker se je naslovnik preselil, v treh pa naslovnik umrl. V sedmih primerih se je vrnil prazen vprašalnik, ki je bil neizpolnjen iz neznanega razloga.

Iz vzorca lovcev smo dobili vrnjenih 356 vprašalnikov (med februarjem in aprilom 2008) od tega je bilo 355 izpolnjenih. Delež odziva lovcev je 45%.

3.4.2 Podvzorec nerespondentov javnosti

Podvzorec nerespondentov javnosti predstavlja tiste anketirance, ki niso sami vrnili izpolnjenega vprašalnika niti po prejeti opomnilni kartici. Na domu smo obiskali 58 naključno izbranih nerespondentov. Od tega smo jih 20 (9 žensk in 11 moških) našli doma in jih vprašali, zakaj na vprašalnik niso odgovorili. Devet jih je povedalo, da so pozabili, trije so vprašalnik izgubili ali vrgli stran z reklamami, pri dveh je bil razlog nezanimanje za tematiko, dva pa sta menila, da o risih ne vesta dovolj. En anketiranec je bil bolan, en se je odselil, en pa je vmes umrl. Šest jih je vprašalnik izpolnilo naknadno. Te smo vključili v analize.

Iz vzorca lovcev nismo oblikovali podvzorca nerespondentov. Naslovi lovcev so namreč zaupni podatki, do katerih nismo imeli dostopa.

3.5 PRIPRAVA PODATKOV

Skupno smo zbrali 705 izpolnjenih vprašalnikov. Odgovore na vprašanja smo šifrirali in jih vnesli v bazo podatkov, ki smo jo oblikovali s programom ACCESS (2003). Po navodilih Tabachnik in Fidel (2001) smo s programom SPSS preverili, če so vneseni podatki pravilno kodirani, koliko jih manjka in kakšna je razporeditev manjkajočih podatkov. Z opisno statistiko smo pregledali, ali so vrednosti znotraj veljavnega obsega in ali so povprečja in standardne deviacije smiselne. Eno vprašanje (»Risa v Sloveniji ni potrebno ohraniti, ker živi drugod po Evropi.«) smo izključili iz nadaljnjih analiz, ker 7,1% anketirancev nanj ni odgovorilo. Pri ostalih vprašanjih je manjkalo manj kot 5% odgovorov in ti so bili razporejeni naključno.

Izključili smo tri vprašalnike, kjer so bili anketiranci mlajši od 18 let (dva starosti 15 in en 17 let). S postopkom računanja Mahalanobis razdalje (Tabachnik in Fidel 2001) smo našli 34 vprašalnikov z nenavadno kombinacijo odgovorov (multivariatni osamelci) in jih izključili iz nadaljnjih analiz, za katere je ostalo skupno 668 vprašalnikov. Od teh jih 331 tvori vzorec javnosti in 337 vzorec lovcev.

3.6 OBDELAVA PODATKOV

Statistično obdelavo smo izvedli s statističnim paketom za družbene vede verzija 16.0 (SPSS, Inc. 2007). Obstajata dve vrsti obdelave podatkov ankete: opisne študije in konceptualne študije (Brown in Decker 2001). Opisne študije analizirajo vsako vprašanje posebej in primerjajo podskupine (npr. javnost in lovci, moški in ženske). Konceptualne študije testirajo hipoteze in analizirajo vzorce odgovorov v skupinah vprašanj. V diplomski nalogi smo uporabili oba tipa raziskav.

Za preučevanje vpliva starosti smo razdelili vzorec na pet starostnih razredov po principu oblikovanja približno enako velikih razredov.

3.6.1 Analiza glavnih komponent (PCA)

Namen analize je bil združiti več koreliranih vprašanj v manjše število komponent, ki jedrnato opišejo zvezo med vprašanji. PCA smo naredili posebej za lovce in javnost, saj imajo lahko različni vzorci v določenem pogledu tudi različne komponente (Tabachnik in Fidel 2001).

S PCA smo analizirali 26 vprašanj iz sklopov A in C. Uporabili smo varimax rotacijo. Komponentno analizo smo izvedli posebej z vsakim vzorcem in tudi z združenima vzorcema. Ker sta se v vseh primerih pokazali isti dve glavni komponenti z lastno vrednostjo nad 1, smo analizirali združen vzorec, zaradi večje velikosti ($N=658$). Velikost vzorca nad 500 je po Comrey in Lee (1992 po Tabachnik in Fidel 2001) zelo dobra. Po identifikaciji dveh glavnih komponent smo analizo ponovili samo z vprašanji, ki sestavljajo ti komponenti, saj smo tako dosegli večji delež pojasnjene variance.

Vprašanja smo združili v komponento po kriteriju komponentne uteži $>0,6$ in če so združena dala Cronbach's $\alpha > 0,7$ (Brace s sod. 2006). Večja je vrednost komponentne uteži, močnejša je povezava med komponento in spremenljivko. Cronbach's α pa je ocena zanesljivosti notranje konsistentnosti podskupine vprašanj, določenih s PCA.

Keiser-Meyer-Olkin (KMO) mera ustreznosti vzorčenja naj bi bila za dobro PCA analizo večja od 0,6. V tem primeru je bila KMO vrednost 0,896.

3.6.2 Izdelava indeksov

V izračun indeksa znanja smo vključili 7 vprašanj, ki se nanašajo na poznavanje risa. Najprej smo vprašanja prekodirali v dihotomno spremenljivko, kjer vrednost 1 predstavlja pravilni in 0 nepravilni, manjkajoči ali »nisem prepričan/a« odgovor. Nato smo točke sešteli in dobili novo ordinalno spremenljivko indeks znanja na lestvici od 0 do 7, pri čemer vrednosti predstavljajo število pravilno odgovorjenih vprašanj.

V izračun indeksa stališča smo vključili 7 vprašanj, ki tvorijo komponento »stališče«. Ta nova spremenljivka je povprečna vrednost odgovorov na vprašanja in se giblje med vrednostma 1 in 5. 1 predstavlja najbolj negativen 5 pa najbolj pozitiven indeks stališča. Komponento smo testirali za notranjo konsistenco s Cronbach's α testom (Brace s sod. 2006).

V izračun indeksa strahu smo vključili 4 vprašanja, ki sestavljajo komponento »strah«. Postopek je isti kot pri izračunu indeksa stališča. Indeks strahu anketiranemu pripiše vrednost med 1 in 5. 1 pomeni najnižji, 5 pa najvišji indeks strahu.

3.6.3 Analiza indeksov

Indekse znanja, stališča in strahu smo testirali, če so normalno razporejeni s Kolmogorov-Smirnov in Shapiro-Wilk testom. Primerjavo indeksov med skupinama smo izvedli s t-testom v primeru normalne razporeditve in z Mann-Whitney testom, če ta kriterij ni bil izpolnjen.

3.6.4 Vpliv različnih dejavnikov na indekse znanja, stališča in strahu

Vpliv različnih dejavnikov (neodvisnih spremenljivk) na indekse stališča, strahu in znanja smo testirali z multiplo regresijo. Ta metoda omogoča, da istočasno ovrednotimo korelacijo odvisne spremenljivke (na primer indeks stališča) z več neodvisnimi, pri čemer

tudi te med sabo lahko korelirajo (Tabachnik in Fidel 2001). Rezultat multiple regeresije je izraz, ki najbolj napove vrednost odvisne spremenljivke na podlagi več neodvisnih:

$$Y'=A+B_1X_1+B_2X_2+\dots+B_kX_k$$

pri čemer je Y' napovedana vrednost odvisne spremenljivke, A vrednost Y , ko imajo vse neodvisne spremenljivke vrednost 0, X neodvisne spremenljivke in B izračunani regresijski koeficienti ali uteži. B koeficient pove spremembo v odvisni spremenljivki pri povečanju vrednosti neodvisne spremenljivke kateri pripada za 1 enoto pri čemer so vse ostale neodvisne spremenljivke konstantne. Poročali smo tudi koeficient β , ki je standardizirana različica koeficienta B in t vrednost, ki pove edinstven prispevek vsake neodvisne spremenljivke. Standardizirani koeficient β in t vrednost sta meri za jakost povezave odvisne spremenljivke z neodvisno. Poročali smo le o rezultatih za neodvisne spremenljivke, za katere je $p < 0,05$. Prilagojena R^2 vrednost pove, kakšen delež variance v odvisni spremenljivki je razložen z modelom. Uporabili smo simultano oziroma »enter« metodo, pri kateri se vse neodvisne spremenljivke vnesejo v model istočasno in se vsako ovrednoti glede na to, koliko doprinese k napovedi odvisne spremenljivke.

Kot neodvisne spremenljivke smo vključili:

- spol (dihotomna spremenljivka; moški=0, ženski=1)
- starost (ordinalna spremenljivka)
- skupina (dihotomna spremenljivka; javnost=0, lovci=1)
- izobrazba (ordinalna spremenljivka)
- lastnik drobnice (dihotomna spremenljivka; ni lastnik=0, je lastnik=1)
- indeks znanja o risu (ordinalna spremenljivka)
- indeks stališča do risa (intervalna spremenljivka)
- indeks strahu pred risom (intervalna spremenljivka)
- videl risa v naravi (dihotomna spremenljivka; ni videl v naravi=0, videl v naravi=1)
- videl risa v ujetništvu (dihotomna spremenljivka; ni videl v ujetništvu=0, videl v ujetništvu=1)
- imel škodo, povzročeno od risa (dihotomna spremenljivka; ni imel škode=0, imel škodo=1)
- uplenil risa (dihotomna spremenljivka; ni uplenil=0, je uplenil=1)

-zanimanje za aktivnosti v naravi (vsota vprašanj na petstopenjski Likertovi lestvici za devet različnih aktivnosti v naravi. Večja vrednost vsote kaže na večje zanimanje)

-odnos do narave: Štiri vprašanja, ki se nanašajo na odnos do narave in okolja. Ker skupaj ne tvorijo konsistentne skale (Cronbach's $\alpha < 0,7$) smo vključili vsako posebej (vsa so merjena na petstopenjski Likertovi lestvici):

- V Sloveniji moramo poskrbeti za ohranitev pestrosti rastlinstva in živalstva.
- Ljudje imamo pravico spreminjati okolje za lastne potrebe.
- Kar je ostalo od neokrnjene narave, je treba zaščititi pred vsemi oblikami človeških posegov vanjo.
- Narava je sama sposobna uravnovesiti človeške posege vanjo.

Grafično smo prikazali odnose med tistimi spremenljivkami, ki so se izkazali za signifikantne. Ker indeksi znanja, stališča in strahu niso normalno porazdeljeni, jih nisem mogla analizirati s parametričnimi statističnimi metodami, na primer ANOVA.

4 REZULTATI

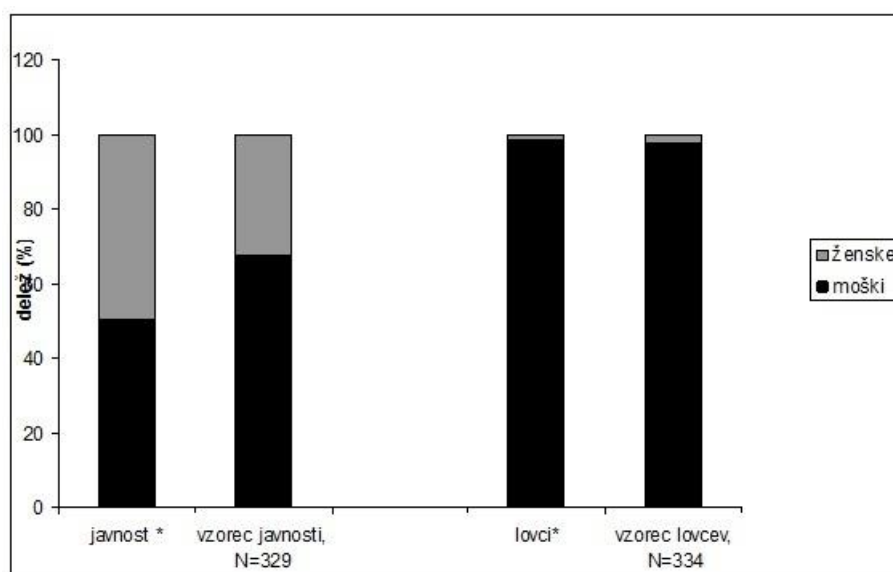
4.1 ZNAČILNOSTI IN OCENA REPREZENTATIVNOSTI VZORCEV

Predstavili smo nekatere značilnosti vzorcev, kot so spolna, starostna struktura in struktura po izobrazbi ter število rejcev drobnice v vzorcih.

Vzorec javnosti smo primerjali s podatki o populaciji prebivalcev, ki smo jih pridobili od Statističnega urada RS. Podatki za starost in spol so analizirani po občinah za prvo polletje leta 2007, za izobrazbo pa po naseljih po popisu prebivalstva za leto 2002. Take primerjave vzorca lovcev s populacijo lovcev ni bilo mogoče izvesti, saj do vseh podatkov lovskih družin nismo mogli dostopati. Primerjali smo le spolno strukturo vzorca lovcev s populacijo lovcev v celotni Sloveniji. Pri interpretaciji rezultatov za lovce je torej potrebno upoštevati možnost pristranskosti tega vzorca.

4.1.1 Spolna struktura vzorca

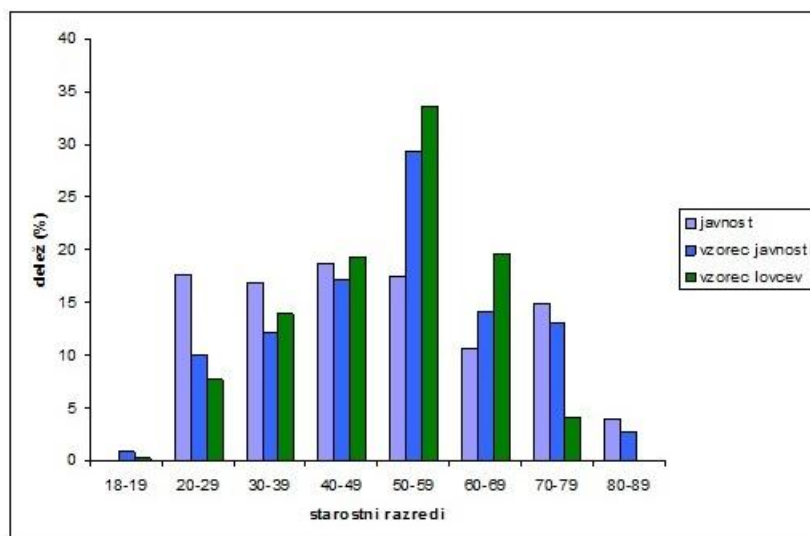
V primerjavi z deležem moških in žensk (50,1 % in 49,9 % žensk) v populaciji (Slika 5) na raziskovanem območju je naš vzorec glede udeležbe spolov v vzorcu javnosti pristranski. Je v prid moškim, kot v mnogih drugih raziskavah o upravljanju s prostoživečimi živalmi (Decker s sod 2010, Majić in Bath 2010). Vzorec lovcev smo primerjali s številom lovcev in lovk v celi Sloveniji. Deleži so sicer zelo podobni, je pa v vzorcu lovcev premalo žensk (N=7), da bi lahko rezultate analize posplošili na vse lovke na tem območju.

Slika 5: Primerjava deležev moških in žensk v vzorcih javnosti in lovcev s populacijo javnosti proučevanega območja (Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu..) in populacijo lovcev v Sloveniji (Podatki o stanju članstva..)

4.1.2 Starostna struktura vzorca

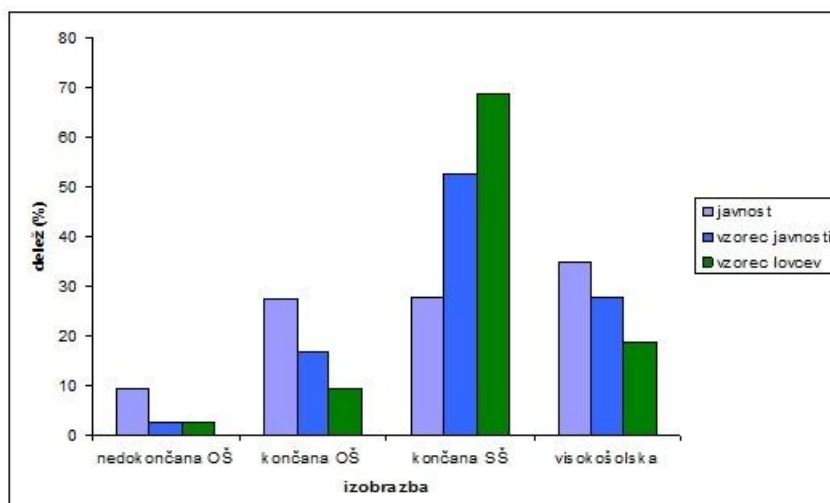
V primerjavi s populacijo je nadreprezentativen starostni razred med 50 in 59 let pri vzorcu javnosti (slika 6). Pri ostalih starostnih razredih ni velikih razlik, opazen pa je trend manjšanja deleža od 50. leta navzdol pri obeh vzorcih, medtem ko so v populaciji deleži bolj ali manj enaki. Možno je, da si starejši ljudje (med 50 in 70 let) lažje vzamejo čas za reševanje ankete kot mlajši. Deleža anketirancev starih 18 ali 19 let s populacijo nismo mogli primerjati, saj so podatki Statističnega urada organizirani v petletne starostne razrede (torej 15 do 19 let), v raziskavo pa mlajši od 18 let niso bili vključeni.

Slika 6: Starostna primerjava vzorcev javnosti in lovcev na območju risa v Sloveniji s populacijo javnosti (Prebivalstvo po starostnih skupinah... 2007). V grafu je spuščena primerjava anketirancev, starih 18 ali 19 let, s tem starostnim razredom v populaciji.

4.1.3 Struktura vzorca po izobrazbi

V obeh vzorcih je znatno največ anketirancev s končano srednjo šolo (slika 7). Podatki Statističnega urada o izobrazbi so za prebivalce od 15 let dalje, zato je delež tistih, ki imajo le nedokončano ali končano OŠ v populaciji večji kot v vzorcih.

Slika 7: Porazdelitev vzorcev javnosti in lovcev iz območja risa v Sloveniji po stopnji izobrazbe v primerjavi s populacijo javnosti (Prebivalstvo, staro 15 ali več let, po izobrazbi,... 2002).

4.1.4 Struktura vzorca glede na lastništvo drobnice

Drobnico ima 21 izmed javnosti (6,3%) in 33 lovcev (9,9%) v vzorcu (Preglednica 1). Lastniki drobnice so pri upravljanju z velikimi zvermi ena izmed glavnih interesnih skupin, vendar v tej nalogi njihovih stališč nismo podrobno preučevali, zato tudi nismo pridobili podatkov za celotno število rejcev drobnice v populaciji za primerjavo z vzorcem.

Preglednica 1: Struktura vzorcev javnosti in lovcev iz območja risa v Sloveniji glede na lastništvo drobnice (ovce in koze).

skupina		N	delež znotraj vzorca
javnost	nima drobnice/ ni odgovoril	310	93,7%
	do 5 živali	5	1,5%
	6- 9 živali	3	0,9%
	nad 9 živali	13	3,9%
	skupno	331	100,0%
lovci	nima drobnice/ ni odgovoril	304	90,2%
	do 5 živali	11	3,3%
	6- 9 živali	8	2,4%
	nad 9 živali	14	4,2%
	skupno	337	100,0%

4.2 ANALIZA GLAVNIH KOMPONENT (PCA)

V analizi glavnih komponent smo pridobili dve komponenti, ki smo ju uporabili v nadaljnjih analizah. Poimenovali smo jih »stališče« in »strah« (Preglednica 2).

Preglednica 2: Rezultati PCA analize: Komponenta 1- stališče do risa in komponenta 2- strah. Samo komponentne uteži >0,3 so prikazane v tabeli.

	komponenta	
	stališče	strah
delež pojasnjene variance (%)	37,4	22,6
lastna vrednost	5,038	1,557
Stališče do risa	,733	
Prihodnje generacije	,770	
Simbol narave	,694	
Povečati št. Risov	,800	
Sprejemanje prisotnosti	,771	
Premalo risov za lov	,713	
Dodatna naselitev	,729	
Hoditi v gozdu		,806
Napadi na človeka		,840
Finančna škoda	-,329	,600
Nesprejemljiva škoda	-,324	,662

Preglednica 3: Vprašanja in oznake vprašanj, ki so se vključila v prvi dve komponenti PCA analize.

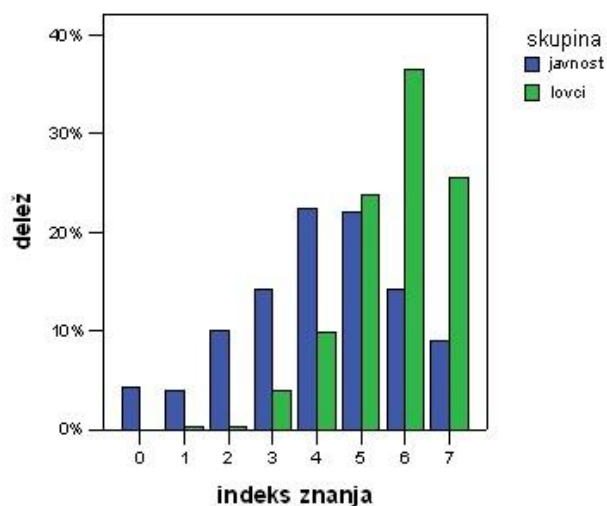
STALIŠČE		STRAH	
vprašanje	oznaka vprašanja	vprašanje	oznaka vprašanja
<i>Kakšno je vaše stališče do risa?</i>	Stališče do risa	<i>V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal(a) hoditi.</i>	Hoditi v gozdu
<i>Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihodnje generacije.</i>	Prihodnje generacije	<i>V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi na človeka pogosti.</i>	Napadi na človeka
<i>Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.</i>	Simbol narave	<i>Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo</i>	Finančna škoda
<i>V Sloveniji bi morali povečati število risov.</i>	Povečati št. risov	<i>Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.</i>	Nesprejemljiva škoda
<i>Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.</i>	Sprejemanje prisotnosti		
<i>Zaenkrat imamo premalo risov, da bi jih lovili.</i>	Premalo risov za lov		
<i>V primeru, da bi bila za obstoj slovenske populacije risov potrebna dodatna naselitev nekaj risov iz tujine, bi se s takšnim posegom strinjal(a).</i>	Dodatna naselitev		

4.3 PRIMERJAVA INDEKSOV ZNANJA, STALIŠČA IN STRAHU MED LOVCI IN JAVNOSTJO

4.3.1 Primerjava indeksa znanja o evrazijskem risu med skupinama

Mediana indeksa znanja pri vzorcu javnosti je 4 pri vzorcu lovcev pa 6 (Slika 8). Mann-Whitney test pokaže, da med skupinama obstaja statistična razlika. ($U=26937,00$, $N_{\text{lovci}}=337$, $N_{\text{javnost}}=331$, $p < 0,001$).

Slika 8: Porazdelitev deležev znotraj skupine (lovci/javnost) glede na doseženo vrednost točk pri indeksu znanja o evrazijskem risu. Vrednosti indeksa znanja med 0 in 7 predstavljajo število pravilno odgovorjenih vprašanj iz sklopa o poznavanju risa (sklop B).

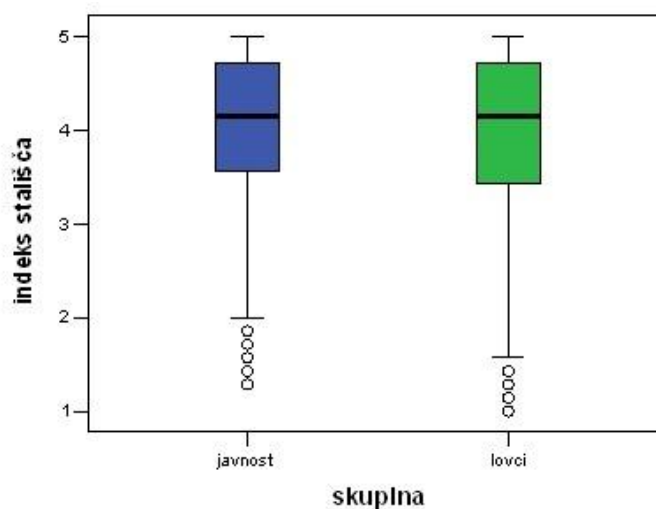
Glede na posamezna vprašanja (Preglednica 4), je večji delež lovcev v primerjavi z javnostjo na njih odgovoril pravilno.

Preglednica 4 :Deleži pravilnih odgovorov posameznih vprašanj, ki tvorijo indeks znanja o evrazijskem risu, posebej za lovce in javnost. Razlika v deležu pravilnih odgovorov je testirana s Pearson χ^2 testom, pri čemer je za vsak test 1 stopnja prostosti (df=1).

vprašanje	Delež pravilnih odgovorov znotraj skupine		Rezultati testa χ^2	
	javnost (%)	lovci (%)	Pearson χ^2	p
Masa samca	38,4	52,8	14,054	< 0,001
Dolžina risovega repa	53,2	86,4	87,382	< 0,001
Večina risove hrane v Sloveniji	39,6	66,2	47,414	< 0,001
Kako živijo risi	71,9	88,1	27,575	< 0,001
V Sloveniji izumrl in bil ponovno naseljen	76,4	94,7	45,065	< 0,001
V Sloveniji zavarovan	82,5	93,5	19,148	< 0,001
Odškodnino plača država	52,9	86,4	88,730	< 0,001

4.3.2 Primerjava indeksa stališča do evrazijskega risa med skupinama

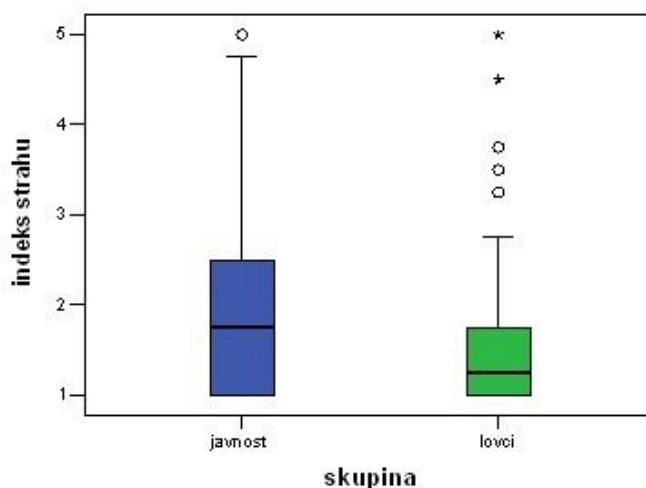
Mediana je pri obeh vzorcih enaka in sicer 4,14 (Slika 9). Mann-Whitney test pokaže, da med skupinama ni statistično značilnih razlik v stališču. ($U=47414,500$; $N_{\text{lovci}}=322$, $N_{\text{javnost}}=308$, $p=0,340$).

Slika 9: Kvantilni diagram razporeditve indeksa stališča do evrazijskega risa ločeno za javnost in lovce iz območja njegove razširjenosti v Sloveniji (spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano, ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci pa osamelce).

4.3.3 Primerjava indeksa strahu pred evrazijskim risom med skupinama

Mediana indeksa strahu za javnost je 1,75 za lovce pa 1,25 (Slika 10). Mann-Whitney test pokaže statistično značilno razliko ($U=37405,00$, $N_{\text{lovci}}=328$, $N_{\text{javnost}}=322$, $p < 0,001$).

Slika 10: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred evrazijskim risom ločeno za javnost in lovce iz območja njegove razširjenosti v Sloveniji (spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano, ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

4.4 ANALIZA ODNOSOV MED INDEKSI ZNANJA, STALIŠČA IN STRAHU PRED RISOM TER DRUGIMI DEJAVNIKI

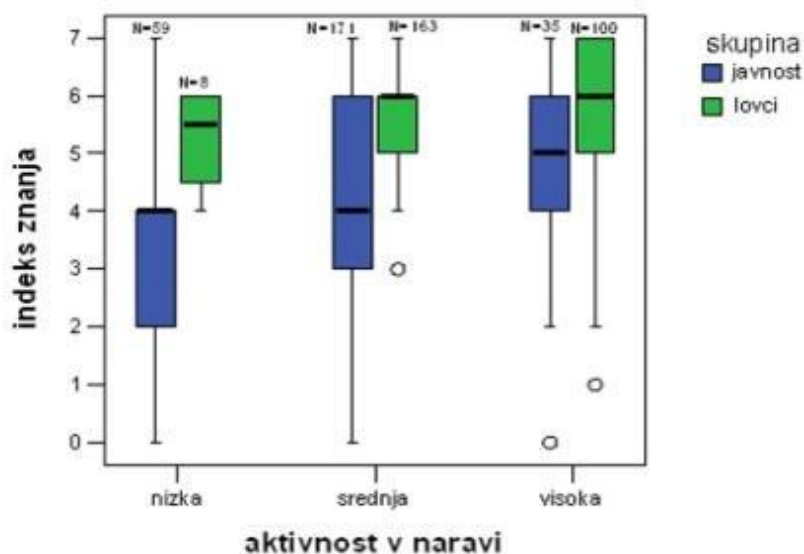
4.4.1 Odvisnost indeksa znanja od nekaterih dejavnikov

Z modelom multiple regresijske analize smo razložili 33,6% variance v neodvisni spremenljivki indeks znanja v združenem vzorcu lovcev in javnosti. Signifikantni prediktorji indeksa znanja so pripadnost skupini lovcev ali širše javnosti, zanimanje za aktivnosti v naravi, spol, indeks strahu pred risom in izobrazba. V tabeli (preglednica 5) so prediktorji naštet v vrstnem redu glede na jakost korelacije z indeksom znanja.

Preglednica 5: Rezultat multiple regresijske analize za neodvisno spremenljivko »indeks znanja« o evrazijskem risu za združeni vzorec lovcev in javnosti na območju risa.

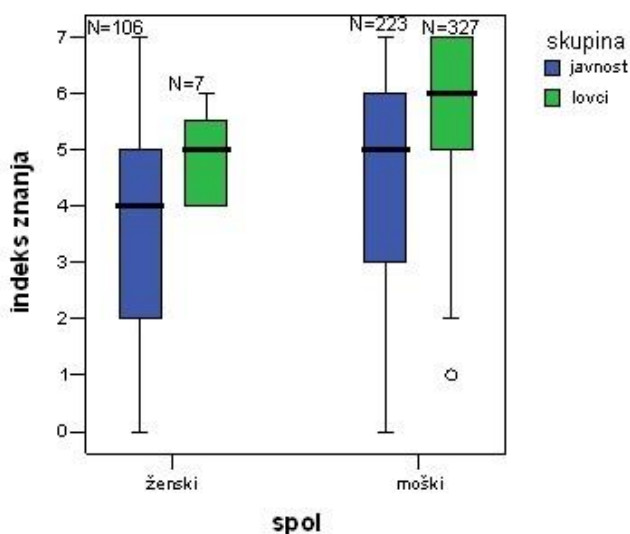
odvisna spremenljivka »indeks znanja«	B	standardna napaka B	standardizira n koeficient β	T	p
neodvisne spremenljivke					
skupina (<i>javnost=0, lovec=1</i>)	,834	,157	,248	5,309	,000
aktivnost v naravi (<i>vsota</i>)	,053	,011	,199	4,660	,000
spol (<i>moški=0, ženski=1</i>)	-,755	,187	-,172	-4,042	,000
indeks strahu	-,291	,100	-,141	-2,925	,004
Izobrazba	,243	,100	,096	2,435	,015
prilagojeni $R^2=0,336$, $N=495$, $p<001$, $F(16,479)=16,663$					

Korelacija med zanimanjem za aktivnosti v naravi in indeksom znanja je večja pri javnosti kot pri lovcih (slika 11).

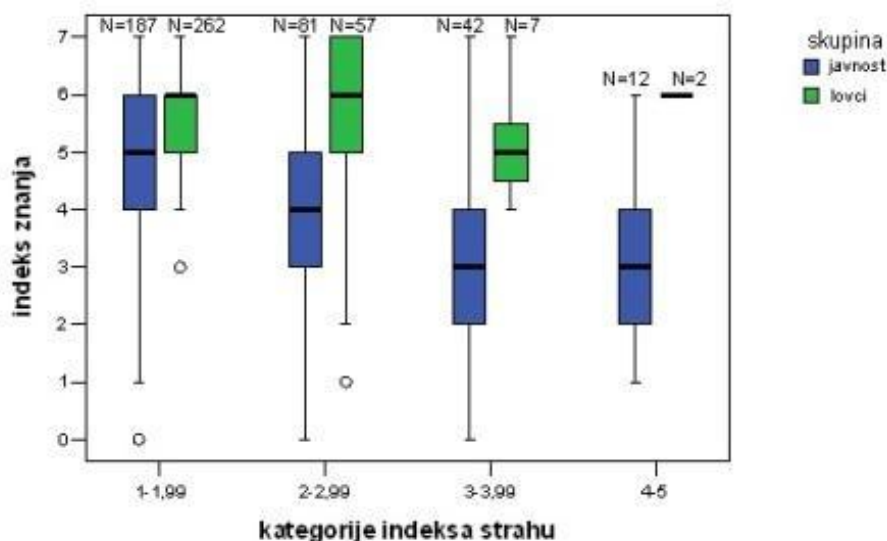
Slika 11: Kvartilni diagram razporeditve indeksa znanja glede na kategorije zanimanja za aktivnost v naravi ločeno za javnost in lovce na območju risa (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročajji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce).

Moški v obeh vzorcih bolje poznajo risa kot ženske (slika 12).

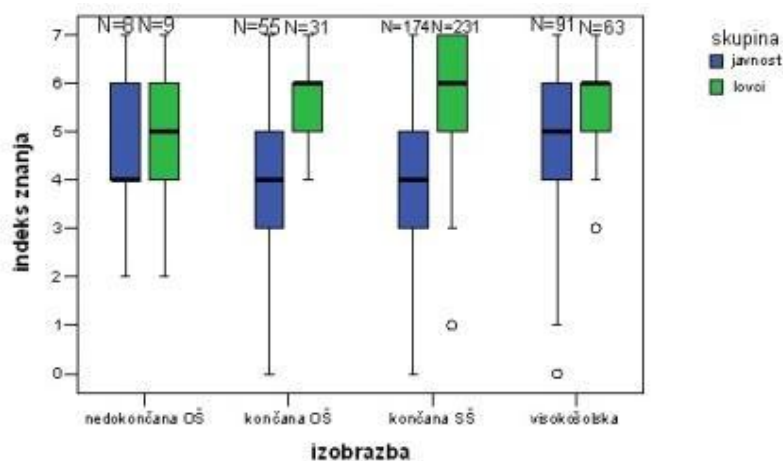
Slika 12: Kvartilni diagram razporeditve indeksa znanja o evrazijskem risu glede na spol ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročajji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce).

Trend upadanja znanja s povečevanjem strahu pred risom je bolj izrazit pri javnosti kot pri lovcih (slika 13).

Slika 13: Kvartilni diagram razporeditve indeksa znanja o evrazijskem risu glede na kategorije indeksa strahu ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce)

Pri lovcih je zveza med izobrazbo in znanjem o risu bolj jasna, korelacija je pozitivna. Pri javnosti pa imajo ljudje z nedokončano osnovno šolo višji indeks znanja o risu kot tisti s končano osnovno in srednjo šolo (slika 14).

Slika 14: Kvartilni diagram razporeditve indeksa znanja na izobrazbo ločeno za javnost in lovce. (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti.)

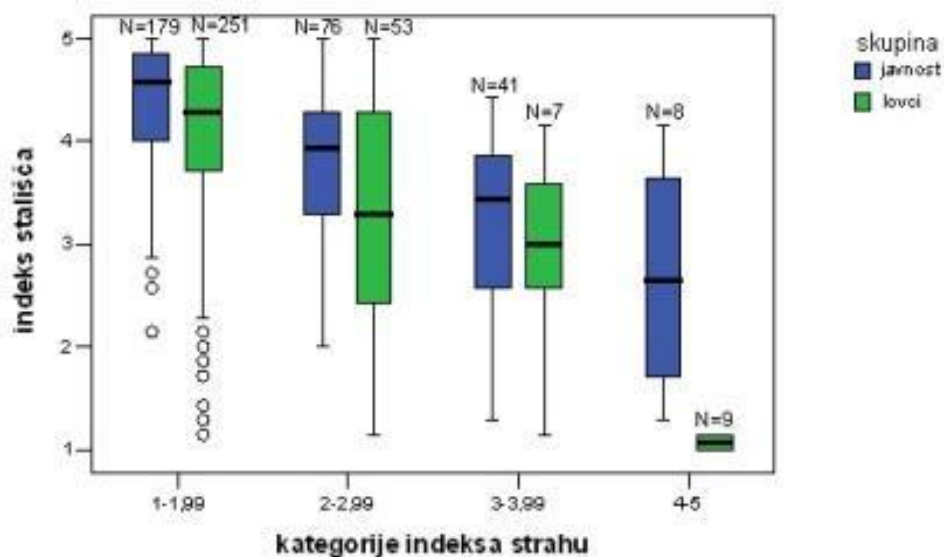
4.4.2 Odvisnost indeksa stališča od nekaterih dejavnikov

Z modelom multiple regresijske analize smo razložili 37,8% variance v odvisni spremenljivki indeks stališča do risa. V tabeli (preglednica 6) so prikazane tiste neodvisne spremenljivke, ki so se v modelu izkazale za signifikantne prediktorje indeksa stališča. Razvrščene so glede na jakost korelacije z indeksom stališča. Ti prediktorji so indeks strahu pred risom, prepričanje, da je ohranitev biotske pestrosti v Sloveniji pomembna, pripadnost skupini lovcev ali širše javnosti, izobrazba in zanimanje za aktivnosti v naravi. Indeks znanja o risu ni signifikantni prediktor indeksa stališča.

Preglednica 6: Rezultat multiple regresijske analize za neodvisno spremenljivko »indeks stališča« do evrazijskega risa za združeni vzorec lovcev in javnosti.

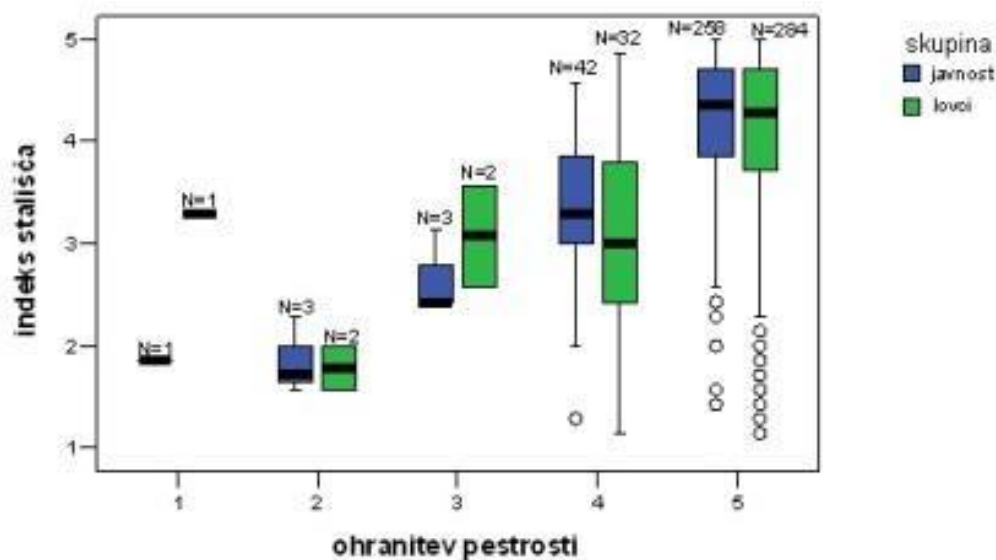
odvisna spremenljivka »indeks stališča«	B	standardna napaka B	standardiziran koeficient β	t	p
neodvisne spremenljivke					
indeks strahu	-,514	,047	-,460	-10,925	,000
ohranitev biotske pestrosti	,461	,081	,234	5,684	,000
skupina (<i>javnost=0, lovec=1</i>)	-,386	,083	-,212	-4,659	,000
izobrazba	,163	,052	,119	3,134	,002
aktivnost v naravi (<i>vsota</i>)	,015	,006	,102	2,428	,000
prilagojeni $R^2=0,378$, $N=496$, $p<0,001$, $F(16,479)=19,839$					

Negativna zveza med indeksom strahu in indeksom stališča je dobro razvidna v obeh vzorcih (slika 15).

Slika 15: Kvartilni diagram razporeditve indeksa stališča do evrazijskega risa glede na kategorije indeksa strahu ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce).

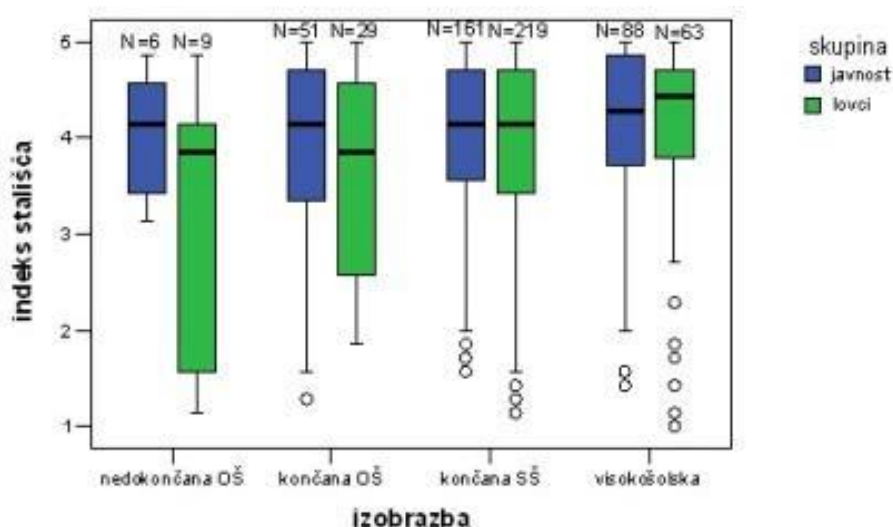
Pri obeh vzorcih obstaja pozitivna zveza med indeksom stališča in vprašanjem o potrebi ohranitve biotske pestrosti v Sloveniji (Slika 16).

Slika 16: Kvartilni diagram razporeditve indeksa stališča do evrazijskega risa glede na ohranitev biotske pestrosti ločeno za javnost in lovce (Kategorije spremenljivke ohranitev pestrosti predstavljajo petstopenjsko Likertovo lestvico. Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce)

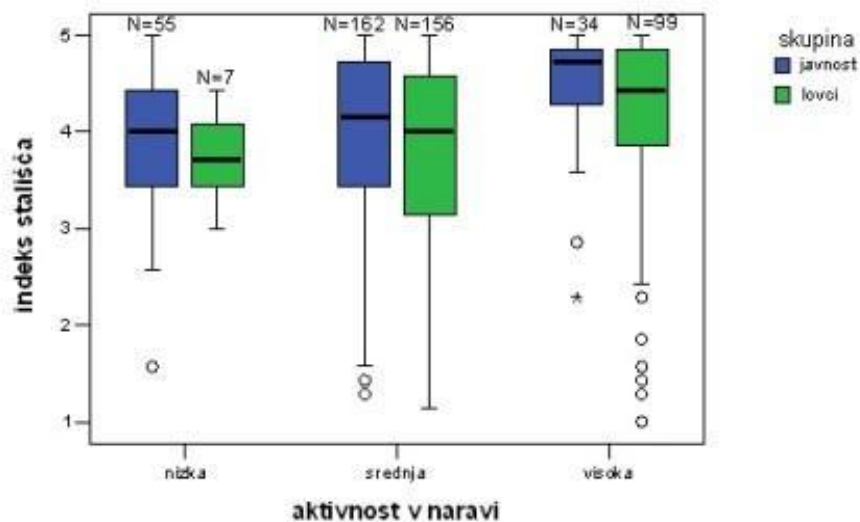

Obstaja pozitivna zveza med izobrazbo in indeksom stališča do risa (slika 17), ki je bolj izrazita pri lovcih

Slika 17: Kvartilni diagram razporeditve indeksa stališča do evrazijskega risa glede na izobrazbo ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum in krožci osamelce).

Zveza med zanimanjem za aktivnosti v naravi in indeksom stališča je v obeh vzorcih pozitivna (slika 18).

Slika 18: Kvartilni diagram razporeditve indeksa stališča glede na kategorije zanimanja za aktivnost v naravi ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

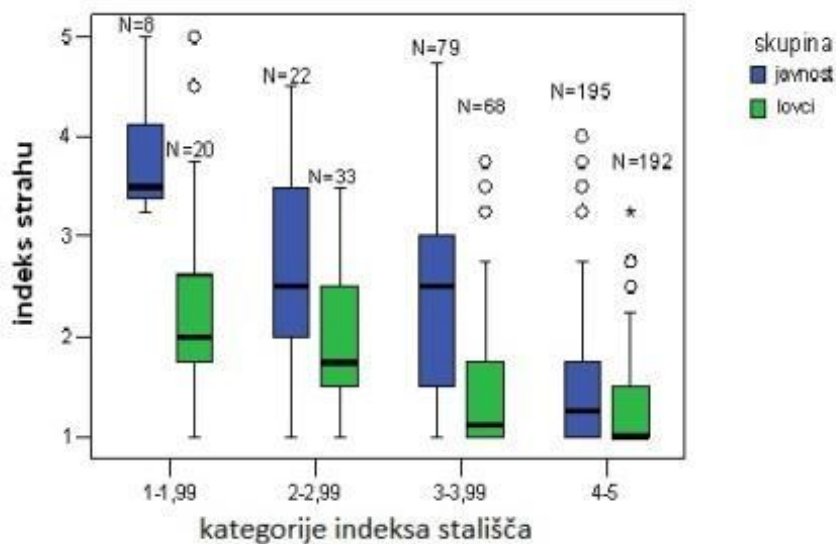
4.4.3 Odvisnost indeksa strahu pred risom od nekaterih dejavnikov

Z modelom multiple regresijske analize smo razložili 41,5% variance v odvisni spremenljivki indeks strahu pred risom. V tabeli (Preglednica 7) so prikazane tiste neodvisne spremenljivke, ki so se v modelu izkazale za signifikantne prediktorje indeksa strahu. Razvrščene so glede na jakost korelacije z indeksom strahu. Ti prediktorji so indeks stališča do risa, spol, pripadnost skupini lovcev in javnosti, indeks znanja o risu, osebne izkušnje z risom (videnja risa v naravi, videnje risa v ujetništvu in škoda, ki jo je povzročil ris) ter prepričanje o pomembnosti ohranitve biotske pestrosti v Sloveniji.

Preglednica 7: Rezultat multiple regresijske analize za neodvisno spremenljivko »indeks strahu« pred risom za združena vzorca lovcev in javnosti.

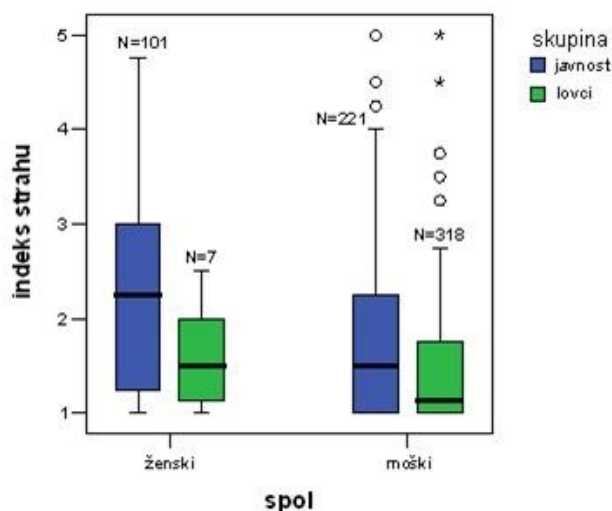
odvisna spremenljivka »indeks strahu«	B	standardna napaka B	standariziran koeficient β	t	p
neodvisne spremenljivke					
indeks stališča	-,388	,035	-,433	-10,925	,000
spol (moški=0, ženski=1)	,335	,085	,157	3,939	,000
skupina (javnost=0, lovec=1)	-,264	,073	-,162	-3,646	,000
indeks znanja	-,060	,021	-,124	-2,925	,004
videl risa v naravi (ne=0, da=1)	-,162	,063	-,100	-2,595	,010
imel škodo od risa (ne=0, da=1)	,646	,285	,079	2,265	,024
ohranitev pestrosti	-,158	,072	-,089	-2,174	,030
videl v ujetništvu (ne=0, da=1)	,165	,077	,076	2,139	,033
prilagojen $R^2=0,415$, $N=495$, $F(16,479)=22,916$, $p<0,001$					

Zveza med indeksom stališča in indeksom strahu pred risom je v obeh vzorcih negativna (slika 19). Še posebej izstopa tisti del javnosti z najnižjim stališčem do risa, saj ima izrazito visok indeks strahu.

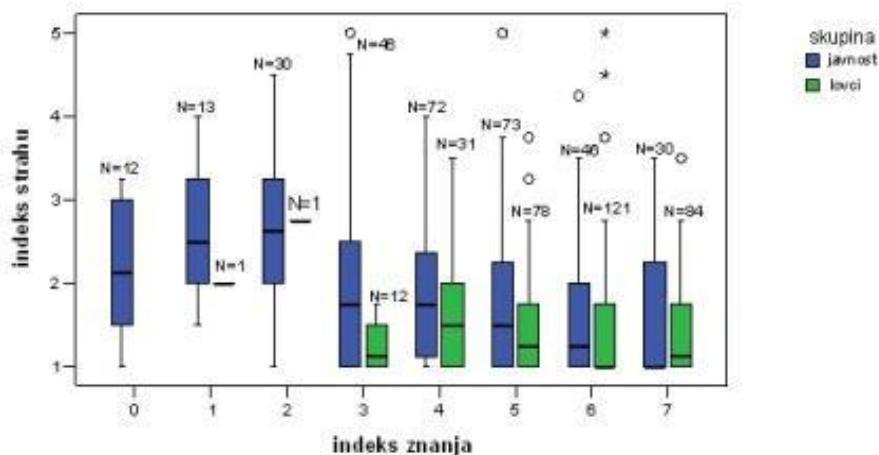
Slika 19: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na kategorije indeksa stališča ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Zveza med spolom in indeksom strahu pred risom je bolj očitna v vzorcu javnosti, pri kateri imajo ženske več strahu pred risom kot moški (slika 20).

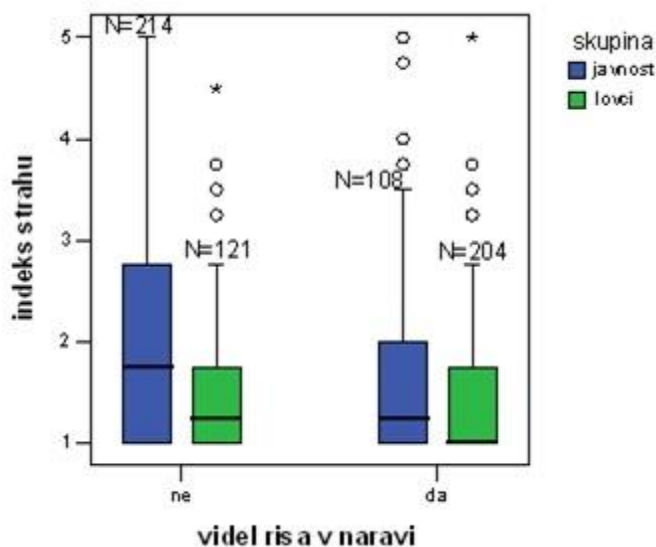
Slika 20: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na spol ločeno za javnost in lovce. (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okvirju mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Zveza med indeksom znanja in indeksom strahu je negativna in bolj izrazita pri javnosti (slika 21). Delež lovcev z nizkim indeksom znanja je premajhen, da bi za njih lahko podali zaključke.

Slika 21: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na indeks znanja o njem ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Tako lovci kot javnost, ki trdijo, da so videli risa v naravi, imajo nižji indeks strahu kot tisti, ki ga niso (slika 22). Bolj izrazita je zveza pri javnosti.

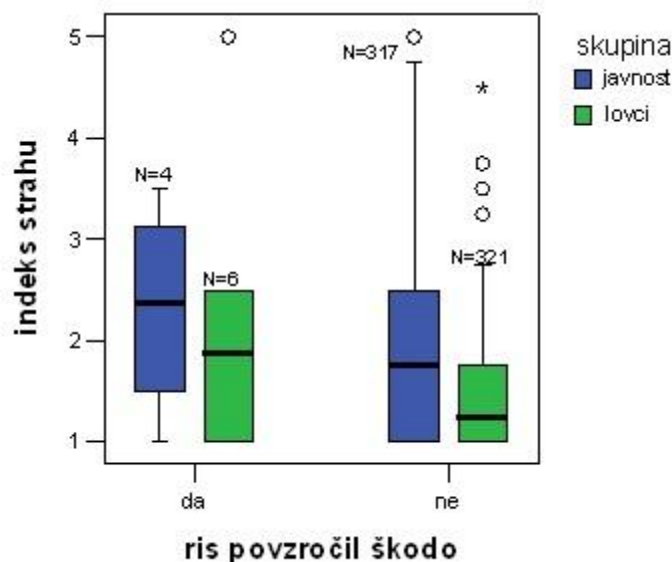
Slika 22: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na to, ali je anketiranec videl risa v naravi ločeno za javnost in lovce (spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Pri analizi posameznih vprašanj (preglednica 8) se pri anketirancih, ki so videli risa v naravi, izkaže, da jih ima zelo malo dejanski strah pred risom, več pa jih ima strah pred finančno škodo in škodo, ki jo risi lahko povzročijo na drobnici.

Preglednica 8: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so videli risa v naravi po Likertovi lestvici za štiri vprašanja, ki tvorijo indeks strahu.

<i>Videl(a) risa v naravi</i> N=318		nikakor se ne strinjam	deloma se ne strinjam	ne morem se opredeliti	deloma se strinjam	popolnoma se strinjam	skupno
V gozdu, kjer je prisoten ris si ne bi upal(a) hoditi.	N	273	16	6	13	8	316
	%	86,4	5,1	1,9	4,1	2,5	100
V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi na človeka pogosti.	N	290	9	10	3	4	316
	%	91,8	2,8	3,2	0,9	1,3	100
Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	N	236	38	9	26	7	316
	%	74,7	12,0	2,8	8,2	2,2	100
Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.	N	165	59	29	52	10	315
	%	52,4	18,7	9,2	16,5	3,2	100

Tisti, ki jim je ris povzročil škodo od risa, imajo višji indeks strahu pred njim, tako lovci kot javnost (slika 23). Zopet je ta strah bolj povezan s finančno škodo ter škodo na drobnici, kot s fizičnim strahom pred risom (preglednica 9).

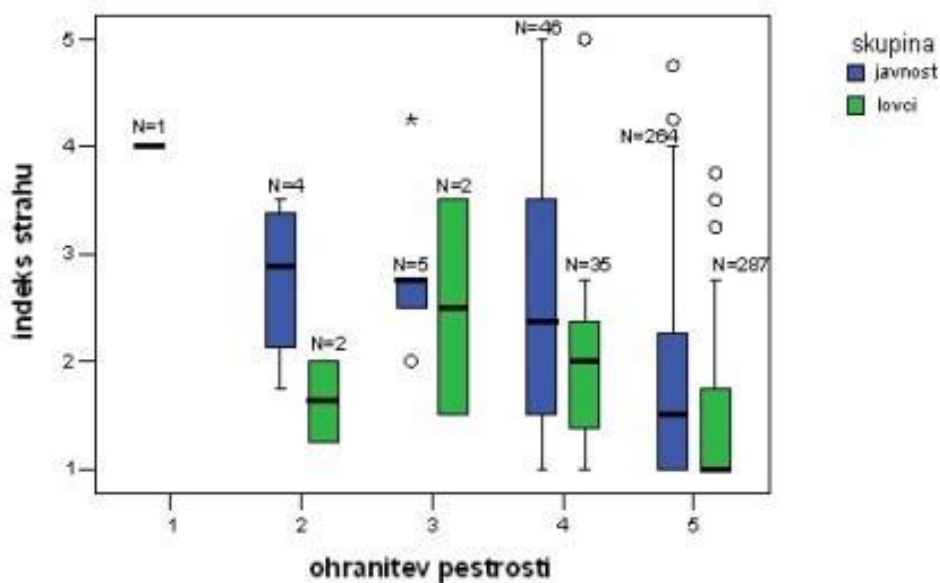

Slika 23: Kvartilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na to, ali je anketiranec imel škodo povzročeno od risa ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

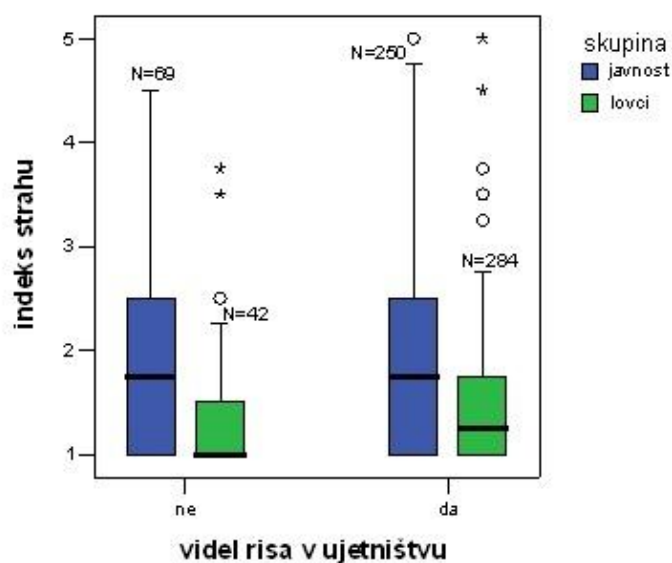
Preglednica 9: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so imeli škodo na domačih živalih po Likertovi lestvici za štiri vprašanja, ki tvorijo indeks strahu pred risom.

<i>Imel škodo na domačih živalih povzročeno od risa</i> N=10		nikakor se ne strinjam	deloma se ne strinjam	ne morem se opredeliti	deloma se strinjam	popolnoma se strinjam	skupno
V gozdu, kjer je prisoten ris si ne bi upal(a) hoditi.	N	7	0	0	2	1	10
	%	70	0	0	20	10	100
V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi na človeka pogosti.	N	7	1	1	0	1	10
	%	70	10	10	0	10	100
Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	N	5	1	1	1	2	10
	%	50	10	10	10	20	100
Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.	N	3	2	0	3	2	10
	%	30	20	0	30	20	100

Zveza med potrebo po ohranitvi biotske pestrosti v Sloveniji in indeksom strahu pred risom je negativna ter bolj razločna pri vzorcu javnosti (slika 24).

Slika 24: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na spremenljivko ohranitev biotske pestrosti (Likertova lestvica) ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Slika 25: Kvantilni diagram razporeditve indeksa strahu pred risom glede na to, ali je anketiranec videl risa v ujetništvu ločeno za javnost in lovce (Spodnja in zgornja stranica okvirja označujeta 1. in 3. kvartil in črta v okviru mediano. Ročaji označujejo minimum in maksimum, krožci osamelce, zvezdice pa ekstremne vrednosti).

Tisti, ki so risa videli v ujetništvu, se ga bolj bojijo, kot tisti, ki ga niso (slika 25). Trend je obraten kot pri izkušnji videnja risa v naravi (slika 22). Podobno kot v prejšnjih dveh primerih (preglednica 8, preglednica 9), se tudi tu strah nanaša najbolj na škodo na drobnici (preglednica 10).

Preglednica 10: Frekvenčna razporeditev anketirancev, ki so videli risa v ujetništvu po Likertovi lestvici za štiri vprašanja, ki tvorijo indeks strahu pred risom

<i>Videl(a) risa v ujetništvu</i> N=544		nikakor se ne strinjam	deloma se ne strinjam	ne morem se opredeliti	deloma se strinjam	popolnoma se strinjam	skupno
V gozdu, kjer je prisoten ris si ne bi upal(a) hoditi.	N	410	33	15	53	31	542
	%	75,6	6,1	2,8	9,8	5,7	100
V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi na človeka pogosti.	N	439	34	50	10	7	540
	%	81,3	6,3	9,3	1,9	1,3	100
Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	N	379	71	33	45	10	538
	%	70,4	13,2	6,1	8,4	1,9	100
Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na drobnici.	N	254	105	77	91	16	543
	%	46,8	19,3	14,2	16,8	2,9	100

5 RAZPRAVA

5.1 KOMPONENTE STALIŠČA

Po pričakovanju so se v analizi glavnih komponent (preglednica 2) v »komponente« združile različne »komponente« stališča. Izraz komponenta se tu uporablja v dveh kontekstih:

-Komponenta v statističnem pomenu v kontekstu analize primarnih komponent je agregat koreliranih spremenljivk (Tabachnik in Fidel 2001). Analiza glavnih komponent je oblika faktorске analize, kjer faktorji odražajo globlje ležeče procese, ki ustvarijo korelacijo med spremenljivkami.

-Komponenta stališča v socialni psihologiji se nanaša na tri kategorije odzivov na objekt stališča: kognitivni, čustveni in vedenjski (Eagly in Chaiken 1993). Po Ajzen (1988 po Eagly in Chaiken 1993) ima vsaka kategorija edinstveno varianco, kljub temu, da med sabo navadno pozitivno korelirajo, saj odražajo isto stališče.

Ker se koncepta ne izključujeta, ampak nasprotno- rezultat statistične analize v tej diplomski nalogi podpira psihološko teoretično definicijo- smo se odločili, da izraz komponenta skozi celo diplomsko delo obdržimo.

Komponenta »stališče« se torej nanaša na kognitivno komponento stališča do risa, »strah« pa na čustveno (preglednica 3). V C delu vprašalnika je sicer nekaj vprašanj, ki se nanašajo na vedenjsko komponento, vendar se obenem nanašajo na zelo različne upravljaljske možnosti (povečati število risov, ris kot lovna vrsta, iztrebljanje risov, odstrel problematičnih risov, škoda, povzročena živinorejcem), kar je verjetno razlog, da se niso združila v enotno »vedenjsko« komponento v PCA. Štiri vprašanja iz C dela so se združila s kognitivnimi iz dela A v komponento »stališče«, kar pa tudi ni v nasprotju s tripartitnim modelom, saj jih lahko interpretiramo kot mnenja o upravljaljskih možnostih.

5.2 PRIMERJAVA ZNANJA, STALIŠČA IN STRAHU MED JAVNOSTJO IN LOVCI TER DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NANJE

5.2.1 Znanje o risu

Risi veljajo za manj poznane zveri v javnosti v primerjavi z volkom in medvedom. (Breitenmoser s sod. 2000). Največ anketiranih iz vzorca javnosti je odgovorilo prav na približno polovico vprašanj o risu. Nasprotno pa lovci iz območja risa vedo o risu precej več, saj jih je največ odgovorilo prav kar na 6 od 7 vprašanj (slika 8). Pripadnost **skupini** se je izkazala tudi kot najmočnejši prediktor indeksa znanja (preglednica 5).

Tudi glede na posamezna vprašanja o poznavanju risa je delež pravilnih odgovorov pri vseh vprašanih večji pri lovcih kot javnosti (preglednica 4). Tako javnost kot lovci slabše poznajo vprašanja, ki se nanašajo na biologijo risa, bolje pa njegov varstveni status v Sloveniji (vprašanja: »V Sloveniji izumrl in bil ponovno naseljen« in »V Sloveniji zavarovan«). Javnost je najbolje odgovarjala na vprašanje, ali je ris zavarovan, lovci pa na vprašanje, ali je izumrl in bil ponovno naseljen. To je logično, saj so bili lovci udeleženi tudi ob ponovni naselitvi risa, širša javnost pa ne. Obe skupini sta najslabše odgovarjali na vprašanje o masi samca. Pri javnosti približno enak delež meni, da je povprečna masa samca manjša (24,8%) ali večja (28,1) kot v resnici, pri lovcih pa jih več meni, da je ta masa večja (30,9%) kot manjša (12,5%). Razlog, da imajo lovci predstavo o večjem risu so morda govorice, ki krožijo med njimi, da je novo naseljeni ris drugačen, večji od izumrlega. Pri vprašanju o prehrani risa je 30,8% javnosti in 19,3% lovcev odgovorilo, da večina risove hrane predstavljajo zajci in mali glodalci, skoraj nihče (0,3% javnosti in nič lovcev) pa, da domače živali. Le dobra polovica (52,9%) vzorca javnosti je pravilno odgovorila, da odškodnino za risovo škodo plača država.

Poleg skupine so bili signifikantni prediktorji indeksa znanja še zanimanje za aktivnosti v naravi, spol, indeks strahu in izobrazba (preglednica 5).

Korelacija med **zanimanjem za aktivnosti v naravi** (pohodništvo, nabiranje gozdnih sadežev, gobarjenje, sprehajanje psa, opazovanje ptic in drugih divjih živali, fotografiranje narave, lov in ribištvo) in indeksom znanja je večja pri javnosti kot pri lovcih (slika 11). Lovci so namreč interesna skupina, za katero velja, da so načeloma precej aktivni v naravi, pri javnosti pa so situacije lahko zelo različne. Sicer je med anketiranci najmanj tistih z nizkim zanimanjem za aktivnosti v naravi in obenem nižjim znanjem o risu.

Moški bolje poznajo risa kot ženske (slika 12). Sicer je vzorec žensk med lovci premajhen za podajanje zaključkov, zato moramo biti pri interpretaciji tega rezultata pazljivi. Tudi Kellert (1987) v raziskavi vpliva spola pri Američanih na znanje in stališča do različnih vrst živali prav tako ugotovil, da imajo moški na splošno več znanja o živalih. Edina vprašanja, pri katerih razlika med spoloma ni bila očitna, so bila vprašanja o domačih živalih. Wechselberger in sodelavci (2005) so isto potrdili za znanje o velikih zvereh.

Indeks strahu je tudi signifikantni prediktor- tisti, ki se risa bolj bojijo, imajo nižji indeks znanja. Ker iz multivariatne analize ne moremo sklepati na vzročnost, temveč le na korelacijo med spremenljivkami, po logičnem sklepu lahko zaključimo, da je vzrok večjega strahu slabše poznavanje risa in ne obratno. Trend je močnejši pri vzorcu javnosti, pri lovcih pa ni očitno (slika 13). Lovcev je sicer zelo malo v kategoriji strahu 3-3,99 (N=7) in kategoriji 4-5 (N=2), zato za ti dve kategoriji ne morem podati zaključkov, presenetljiv pa je rezultat, da ima več lovcev boljši indeks znanja znotraj druge kategorije indeksa strahu kot znotraj prve.

Izobrazba se je izkazala za signifikantni prediktor indeksa znanja, kot tudi pri Kellert (1987), vendar njen vpliv na indeks znanja ni velik. Smer vpliva je sicer pozitivna, vendar pa ima javnost z nedokončano osnovno šolo v primerjavi s končano osnovno ali srednjo šolo višji indeks znanja (slika 14). Pri lovcih je zveza bolj jasna, kljub temu pa med končano osnovno šolo in visokošolsko izobrazbo ni bistvenih razlik.

5.2.2 Stališče do risa

Večina javnosti in lovcev iz območja risa v Sloveniji je risom naklonjena (slika 9). Kljub temu slaba četrtnina obeh vzorcev risu ni naklonjena in na te ljudi se morajo osredotočiti nadaljne akcije upravljanja. V primerjavi z volkom in medvedom na Norveškem (Røskaft s sod. 2007) in v Švici (Boutros 2005) ljudje najbolj sprejemajo risa. V Sloveniji taka primerjava še ni bila narejena.

Najmočnejši prediktor indeksa stališča je **indeks strahu** (preglednica 6). Zveza je negativna. Močno zvezo med stališči in strahom so potrdile že druge raziskave o velikih zvereh (Røskaft s sod. 2007, Wechselberger s sod. 2005) in celo velikih rastlinojedih, kot je bizon (*Bison bonasus*) (Decker s sod. 2010). Če pri indeksu znanja ni bilo očitnega trenda za lovce pri povezavi z strahom in zanimanjem za aktivnost v naravi, je korelacija med indeksom strahu in indeksom stališča očitna za obe skupini (slika 15). Čeprav je lovcev, ki se risa bojijo, malo, imajo ti najbolj negativno stališče do risa, zato niso zanemarljivi pri oblikovanju nadaljnjih upravljaljskih akcij.

Ohranitev biotske pestrosti je drugi najmočnejši prediktor (preglednica 6) in kaže na povezavo med ohranitvijo risa in ohranitvijo pestrosti v Sloveniji. Biotska pestrost je očitno postala splošna vrednota, saj se kar 98% anketirancev deloma ali popolnoma strinja, da moramo v Sloveniji zanjo poskrbeti. V Evropski populaciji (Eurobarometer 2007 po Bujis s sod. 2008) je ta delež 94%. Bujis in sodelavci (2008) so prišli do zaključka, da si javnost pri razlagi pojma biotske pestrosti (biodiverzitete) pri razpravah o različnih pristopih upravljanja z njo pomaga s kompleksnimi socialnimi predstavami. Od teh so najpomembnejše: 1. funkcija in koristi biodiverzitete, 2. lastnosti in vrednote povezane z naravo, 3. pogledi na odnos človek-narava. »Ponuditi pravo informacijo« javnosti torej nima velikega vpliva na spremembo stališč, povezanih z biodiverzitetjo in sorodnimi predstavami, saj so bolj pomembna prepričanja, različne vrednote in izkušnje, povezane z njimi. Po drugi strani pa so Tarrant in sodelavci (1997) ugotovili, da ima višje znanje posredniško funkcijo med splošnimi vrednotami in specifičnimi stališči do varovanja prostoživečih vrst in torej omogoča bolj konsistentno vedenje. Obstajajo posamezniki

(slika 16), ki se ne strinjajo s potrebo po ohranitvi pestrosti v Sloveniji in ti imajo tudi nižje stališče do risa, ter taki, ki so do ohranitve pestrosti in risa ravnodušni. Za spremembo stališč teh ljudi je treba izbrati pravi pristop, še prej pa bolj podrobno analizirati njihov profil. Posebne pristope je treba uporabiti posebno pri neopredeljenih, saj velja, da so ljudje s šibkimi stališči slabše dovzetni za sprejemanje informacij (Erricson in Herberlein 2003).

Pripadnost **skupini** se je po multipli regresijski analizi (preglednica 6) pokazala za signifikantni prediktor, vendar pa Mann-Whitneyev test pokaže, da med skupinama ni statistično značilnih razlik v stališču (slika 9). Razlika torej ni velika, smo pa opazili, da pri lovcih obstaja prepričanje, da je novo naseljeni ris drugačen kot izumrli, da je večji in pogosteje pleni in zato predstavlja močnejšega konkurenta lovcem kot izumrli ris. Tudi rezultati o poznavanju povprečne mase samca risa kažejo, da več lovcev kot javnosti misli, da je masa večja kot v resnici.

Indeks stališča je povezan tudi z **zanimanjem za aktivnosti v naravi** in izobrazbo, zveza je v obeh primerih pozitivna.

Pozitivno zvezo med **izobrazbo** in stališči napram risu, volku, medvedu in rosomahu so ugotovili tudi Røskaft in sodelavci (2007) ter Kleiven in sodelavci (2004). Trend je sicer bolj očiten za lovce. Izstopa kategorija lovcev z nedokončano osnovno šolo (slika 17), v kateri je razpon stališč največji. Pri vnašanju vsebin povezanih z risom v izobraževalni program, bi bilo najbolj smiselno vključiti že v osnovno šolo.

Po logičnem sklepanju se pogosto pričakuje, da imajo ljudje z več znanja o velikih zvereh tudi bolj pozitivno stališče, vendar so rezultati raziskav različni. Indeks znanja v tej raziskavi ni prediktor indeksa stališča, kar potrjuje prej zapisano domnevo, da z izobraževalno kampanjo ne bi nujno dosegli zvišanja stališča do risa. Sicer so pomanjkanje vpliva znanja na stališča odkrili tudi pri volku (Kellert s sod. 1996), kot tudi na drugih področjih naravovarstva (npr. sanacija urbanih območij), kjer imajo večji vpliv vrednote, pričakovan rezultat in čustva (Bright s sod. 2002). Nasprotno pa so Wechselberger in sodelavci (2005) odkrili pozitivno korelacijo med znanjem o velikih zvereh in stališčem pri

javnosti, razen pri najbolj prizadetih interesnih skupinah (ovčjerejci, kmetje, lovci in gozdarji). Nekateri raziskave kažejo celo na negativno zvezo med znanjem in stališčem, kot Ericsson in Herberlein (2003) na primeru stališč do volka na Švedskem: lovci v bližini volkov so imeli najbolj točno znanje o volku in hkrati najbolj negativna stališča.

Pogosto se pri raziskavah stališč pokaže, da so moški bolj naklonjeni velikim zverem kot ženske (Bjerke in Kaltenborn 2000, Boutros 2005, Kleiven s sod. 2004, Røskaft s sod. 2007). V tej raziskavi spol ni bil prediktor stališča, vendar je treba upoštevati pristranskost vzorca (predvsem lovcev) pri udeležbi spolov, zato ne morem zaključiti, da v populaciji razlika dejansko ne obstaja. Kellert (1987) celo trdi, da je spol med najpomembnejšimi demografskimi faktorji, ki vplivajo na stališča do živali, in opisuje velike kontraste med pogledi moških in žensk: ženske naj bi živali doživljale bolj čustveno, moški pa bolj praktično.

5.2.3 Strah pred risom

Indeks strahu je nizek tako pri javnosti kot pri lovcih (slika 10), vendar je pri javnosti večji kot pri lovcih. Lovci, ki se risa bojijo, so redki. Kleiven in sodelavci (2004) so ugotovili, da se ljudje bolj bojijo volkov in medvedov kot risov.

Najpomembnejši prediktor indeksa strahu je **indeks stališča**. Kot pri zvezi med indeksom strahu in indeksom znanja je tudi tokrat verjetno vzročna zveza obratna in torej strah pomembno vpliva na stališče. Trend je močnejši pri javnosti (slika 19) kot pri lovcih.

Ženske imajo tako kot v mnogih drugih primerih (Røskaft s sod. 2007, Balčiauskienė in Bačiauskas 2001) večji indeks strahu kot moški (slika 20), vendar pa spol ni prediktor stališča. Isto so ugotovili tudi Røskaft in sodelavci (2007) za risa, volka, medveda in rosomaha. Pri ženskah in moških obstajajo verjetno različni faktorji, ki tvorijo stališče. To je skladno tudi s Kellertovo (1987) razlago, da imajo ženske bolj čustveni, moški pa bolj praktični pristop k vrednotenju živali. Balčiauskienė in Bačiauskas (2001) razlagata razlike v strahu do velikih zveri med spoloma kot posledico različnih zgodovinskih vlog obeh

spolov- moški kot močnejši in bolj borbeni spol, katerega naloga sta bila lov in obramba, naj bi imeli manj strahu pred velikimi zvermi. Očitno večja aktivnost žensk v družbi danes, tudi v naravovarstvu, nima velikega vpliva na doživljanje strahu.

Lovci imajo manjši strah pred risom kot javnost (slika 10).

Indeks znanja je tudi signifikantni prediktor, pri čemer je nižje znanje vzrok za več strahu pred risom, predvsem pri javnosti (slika 21). Ljudje, ki jim je ris nepoznan, verjetno nimajo jasnih predstav o njegovi velikosti, navadah in sklepajo, da jim je ris lahko nevaren. V tem primeru je pomembno posredovati dejstva o vrsti, predvsem tista, ki spodbijajo strah, saj s tem lahko preprečimo oblikovanje mitov, s katerimi se širijo napačna prepričanja v družbi (Hetherington 2006).

Osebna izkušnja z risom je tudi signifikantni prediktor indeksa strahu. Sem spadajo izkušnje kot so: **videl risa v naravi ali ujetništvu in škoda, povzročena od risa**. Treba je poudariti, da je komponenta indeksa strahu (preglednica 3) sestavljena iz dveh vprašanj, ki se nanašata na dejanski strah pred risom in prepričanje, da je ris lahko ljudem nevaren; in drugih dveh vprašanj, ki se nanašata na skrb, da risi lahko povzročijo finančno škodo in škodo na drobnici. Značaj strahu je v teh primerih različen. Tisti, ki so videli risa, se ga ne bojijo kot zveri, ki bi jim bila lahko fizično nevarna (preglednica 8, preglednica 10), medtem ko je strah oškodovanih povezan s finančno skrbjo in skrbjo za drobnico (preglednica 9). Od anketirancev, ki so videli risa v naravi, jih manjši delež meni, da je ris lahko človeku fizično nevaren, kot pri tistih, ki so ga videli v ujetništvu. Zanimivo je, da je smer vpliva na stališče pri teh dveh izkušnjah obratna: Tisti, ki so risa videli v naravi, se risa manj bojijo (slika 22), kot tisti, ki ga niso, obratno pa velja za izkušnjo videnja risa v ujetništvu (slika 24). Razlike so sicer v obeh primerih zelo majhne. Druge raziskave (Decker s sod. 2010) so ugotovile, da opazovanje živali v ujetništvu lahko zviša znanje o vrsti in vpliva na bolj pozitivna stališča. Po drugi strani pa Røskaft in sodelavci (2007) trdijo, da znanje lahko zmanjša strah, ne da bi pri tem zmanjšal ostale vidike negativnih stališč napram velikim zverem.

Presenetljivo je tudi, da skoraj polovica vseh anketirancev trdi, da je risa videlo v naravi (33% iz vzorca javnosti in 62% iz vzorca lovcev). Tudi Bath (2000) je opazil visok delež ljudi, ki so videli volka v naravi v Franciji. Obe vrsti sta namreč redki in jih je v naravi težko videti.

Zbranih podatkov o stališčih oškodovanih od risa na domačih živalih je malo (štirje izmed javnosti in šest lovcev) in še za te ni popolnoma jasno, kako so bili oškodovani. Samo en anketiranec iz vzorca javnosti, ki je poročal o škodi, je namreč obenem tudi lastnik drobnice. Ostali trije (trenutno) trenutno nimajo domačih živali. Domača živina, vključno z ovcami, je redko risov plen (Kaczensky 1999). Večina škod, povzročenih od risa med leti 2001 in 2003, se je zgodila na ovcah, znatno manj pa na kozah (Skrbinšek 2005). V primerjavi s skupnim številom ovac v Sloveniji je škoda sicer ekonomsko majhna (0,06%), kljub temu pa lahko povzroči negativen odnos živinorejcev. Na plenjenje domačih živali sicer vpliva več dejavnikov (intenzivnost živinoreje, način paše, način varovanja, gostota naravnega plena in prisotnost drugih zveri), vendar se je v Sloveniji izkazalo, da je frekvenca napadov risa močno povezana s številom ovac na nekem območju.

Na Norveškem (Zimmermann s sod. 2001) opažajo, da čeprav je delež oškodovanih živinorejcev majhen (manj kot 10%), ti skrajno nasprotujejo velikim zverem. Izkušnje z živinorejci iz tujine sicer nakazujejo na skrajno kompleksnost odnosa do risa: Novo naseljeni risi od drugod, ki napadajo živino v severozahodnih švicarskih Alpah, tako izpadejo kot uničevalci tradicionalnega kmečkega življenja (Baumgartner 1998). Podobno tudi Ericsson in Herberlein (2003) opažata, da ponovna naselitev volka lahko simbolizira nadvlado urbane družbe nad vrednotami ruralne. Na Bavarskem naj bi nasprotovanje velikim zverem temeljilo na zgodbah in mitih, v katerih so risi predstavljeni kot velika nevarnost drobnici (Wöfl 1998). Strahm (1998) pa poudarja psihološki aspekt depredacije na živini: Ljudje na podeželju naj bi se srečevali s celo vrsto eksistenčnih problemov, od katerih velike zveri sploh niso najbolj pomembne, vendar pa so priročni »dežurni krivec«. Karlsson in Sjöström (2007) poudarjata tudi pomen posrednih izkušenj z velikimi zvermi. Posredne izkušnje so tiste, ki so jih doživeli drugi in se prenašajo preko medijev ali pogovorov z znanci. Z uporabo posrednih izkušenj bi lahko tudi razložili razhajanja med številom anketirancev, ki poročajo škodo in tistimi, ki so dejansko lastniki domačih živali.

Prav tako noben od šestih lovcev, ki so poročali o škodi, ni lastnik drobnice, sta pa dva lastnika goveda. Možno je, da so lovci narobe razumeli vprašanje in so odgovorili pritrdilno zato, ker menijo, da jim ris dela škodo oziroma konkurenco do divjadi. Na stališča ljudi z utilitarističnim pogledom na naravo, bi lahko vplivali z ekonomsko promocijo risa. Primeri iz Karpatov, Romunije in Hrvaške namreč kažejo na dejstvo, da lahko prisotnost velikih zveri ustvari prihodek za lokalne skupnosti v obliki ekoturizma (Bath 2000).

Ohranitev biotske pestrosti je tudi signifikantni prediktor indeksa strahu. Verjetno so tisti, ki imajo utilitarni odnos do narave, negativno nastrojeni do risa in se ga bolj bojijo.

5.3 RISI V USTNEM IZROČILU, MITOLOGIJI IN SIMBOLIKI

V primeru volka naj bi se stališča oblikovala že zgodaj pod vplivom raznih mitov in zgodb (Bath 2000). Risi niso pogosto prisotni v mitologiji (Wallner 1998) in so manj poznani ter zato bolj domišljjski v predstavah ljudi kot druge velike zveri. Vendar pa ima ta skrivnostna vrsta včasih tudi sloves krvoločnega in neizprosnega ubijalca, verjetno zaradi tipičnega tihega in nedotakljivega vedenja mačk (Breitenmoser s sod. 2000). Risi naj bi bili tudi izmuzljive živali- kot prikazni, ki vidijo, ne da bi bile opažene, tudi »varuh skrivnosti gozda« (Lynx mythology...). Italijanska akademija »Accademia dei Lincei« naj bi pomenila »Akademijo risjeokih«. Oster vid risa simbolizira spretnost opazovanja, ki je potrebna v znanosti (Accademia dei Lincei...). V nemščini obstaja pregovorov »jemanden etwas abluchsen«, ki pomeni »izmamiti skrivnost iz nekoga« (Wallner 1998).

Naravovarstveniki so pri posredovanju kompleksnih informacij laični javnosti prepoznali potrebo po oblikovanju jasnih propagandnih strategij, ki pritegnejo pozornost le-te. Pogosto uporabljajo dve strategiji. Prva se osredotoča na posamezne karizmatične vrste, ki vzbudijo čustva, ponazorjena s »save the tiger«, druga pa se sklicuje na biodiverzitetu in osupljivo kompleksnost življenja (tropski gozdovi). Velike zveri se pogosto uporablja kot osrednje vrste (indikatorske, karizmatične- »flagship«, ključne- »keystone«, ali krovne vrste – »umbrella species«) pri varovanju zveri, ostale biodiverzitetu v njihovem prostoru

ali obojega. Na primeru varovanja biodiverzitete v večnamenski krajini skandinavskega borealnega gozda so se te koncepti izkazali za neuporabne (Linell s sod. 2005). Zaradi problemov, ki jih zveri povzročajo na podeželju, so se izkazale za kontroverzne karizmatične vrste in to do te mere, da lahko tako pojmovanje negativno vpliva na stališča ruralnih ljudi do naravovarstva na splošno. Zaradi velike tolerantnosti zveri do kvalitete življenjskega prostora in plena in težav z njihovim monitoringom, so slabi indikatorji in krovne vrste. Če naj bi imeli ključno funkcijo pri uravnavanju gostote parkljastega plena, lahko to vodi v še dodatne konflikte z lovci. Zaradi teh argumentov (Linell in sod. 2005) priporočajo: 1. upravičevanje varovanja velikih zveri z razlogi, ki temeljijo na vrednotah, namesto ekološkega upravičevanja in 2. varovanje naj bi vključevalo upravljalske akcije, orientirane specifično na konflikte, ki jih zveri povzročajo.

5.4 PRIPOROČILA ZA VKLJUČEVANJE IN KOMUNICIRANJE Z JAVNOSTJO IN LOVCI PRI VARSTVU RISA V SLOVENIJI

Dinarska populacija risov v zadnjih letih v Sloveniji upada in možni vzroki so ilegalne usmrtitve (Červeny s sod. 2002, Linell s sod. 2009) ter genetski vzroki zaradi majhnosti in izoliranosti populacije (Potočnik 2005). Za ohranjanje risa se je torej potrebno osredotočiti na dve stvari:

-zmanjšanje ilegalnih usmrtitev

-možnosti doselitve risov

Kljub temu, da je ponovna naselitev risa v Slovenijo zgedala sprva kot zgoba o uspehu, izvira celotna populacija iz šestih osebkih, vse ostale uspešne reintrodukcije so vključile vsaj 10 živali in še to je majhno število v primerjavi z današnjimi priporočili (Linell s sod. 2009). Najpomembnejša pri reintrodukcijah je družbena dimenzija. Kljub temu, da so reintrodukcije vedno kontroverzne, se da konflikte zmanjšati skozi učinkovito komunikacijo, javnimi posveti in vključevanjem interesnih skupin. Preden pa se sama aktivnost izpelje, pa je potrebno zastaviti dolgoročne cilje upravljanja (Linell s sod. 2009). Če se bo populacija risov v Sloveniji ponovno okrepila (naravno ali po dodatni naselitvi), bodo prisotni tudi na novih območjih in bo tudi več konfliktov, zato se bodo tudi stališča

verjetno spremenila, glede na druge raziskave sprva v negativno smer. Potrebno se je zavedati, da je višek negativnih stališč ob ponovnem prihodu velikih zveri na območje lahko kritičen za njihovo ustanovitev. Za zmanjšanje negativnih stališč na tej kritični točki Zimmermann in sodelavci (2001) predlagajo aktivnosti, ki bi zmanjšale negativna stališča ob in po prihodu velikih zveri. Pomembna je proaktivnost, ki zmanjša konflikte in izboljša sprejemanje zveri že pred njihovim prihodom.

Če razumemo dejavnike, ki vplivajo na stališča, lahko preko izobraževalne kampanje oblikujemo specifična sporočila za različne ciljne skupine. Izobraževanje naj bi bilo usmerjeno v prepričanja, ki so najmočnejše povezana s stališči (Bath 2000). Glede na multiplo regresijsko analizo ni signifikantne povezave med indeksom znanja in indeksom stališča: torej med kognitivno komponento stališča o risu (izraženim stališčem do risa, mnenjih o upravljanju z njim in sprejemanjem prisotnosti risa) in znanjem o biologiji in varstvu vrste. Obstaja pa močna povezava med afektivno komponento stališča, ponazorjeno z indeksom strahu (strah zaradi prepričanja o nevarnosti vrste in skrbjo pred možno škodo povzročeno od risa), in kognitivno komponento stališča. Komuniciranje z javnostjo in lovci mora biti zato usmerjeno v zmanjševanje strahu pred risom. Ta strah lahko izhaja iz nepoznavanja vrste in zato napačnih predstav o njej. S statistično analizo smo ugotovili, da obstaja pozitivna korelacija med strahom pred risom in znanjem o njem. Lahko pa so vzroki bolj kompleksni, kadar se nanašajo na skrb pred škodo, povzročeno od risa. Za reševanje teh dveh vrst konfliktov je torej potrebno izbrati različne pristope.

V izobraževalni material bi bilo smiselno vključiti dejstva o biologiji risa, saj so ta manj poznana tako lovcem kot javnosti kot njegov varstveni status v Sloveniji. Kritično je bilo znanje o povprečni masi samca in prehrani risa (kako pogosto plenijo in da se na njihovem plenu hranijo tudi druge zveri). Od javnosti slabše poznajo risa ženske, tisti, ki se risa bojijo in tisti, ki jih manj zanimajo aktivnosti v naravi. Izobraževalne vsebine je smiselno vključiti že v osnovno šolo. Pri oblikovanju izobraževalne kampanje je potrebno upoštevati, da sporočila ne ciljajo previsoko (ljudje ne razumejo koncepta) ali prenizko (osnovne informacije, ki jih vsi že poznajo) ali ne ciljajo na prepričanja, ki nimajo vpliva na stališča (lahko je informacija zanimiva, vendar nima učinka) (Bath 2005). Ker nekateri lovci menijo, da je ris večji kot v resnici in obstajajo govorice, da je novonaseljeni ris drugačen

od izumrlega, je smiselno biološka dejstva posredovati tudi njim. To je primer kognitivnega konflikta, na katerega bi se morali osredotočiti v izobraževalni kampanji.

Stališča naj bi se po Majjić in Bath (2010) interpretiralo kot indikatorje trenutne situacije in ne kot objekte, na katere bi želeli skozi izobraževalne kampanje direktno vplivati. Preko razumevanja stališč lahko spoznamo vrste konfliktov in namesto osredotočanja na spreminjanje stališč se je bolj smiselno osredotočiti na reševanje teh konfliktov. V preteklosti so menili, da se vse konflikte da rešiti z ozaveščanjem in izobraževanjem javnosti. Vendar je le v primeru obstoja kognitivnih konfliktov (kot je na primer napačno prepričanje lovcev o novo naseljenem risu) izobraževanje primeren način njihovega reševanja, za druge vrste konfliktov pa je potrebno uporabiti drugačne strategije (Bath 2000). Ljudje lahko namreč selektivno izbirajo le tiste informacije, ki se skladajo z njihovimi stališči in vrednotami. Prepričanja interesnih skupin se lahko s pridobivanjem informacij in izkušenj o situaciji spremenijo, kar lahko storimo preko izobraževalne kampanje (Decker and Chase 1997), ali preko drugačnih pristopov. To je lahko vključevanje javnosti in lovcev v znanstvene projekte, na primer kot pomoč pri zbiranju podatkov (Brewer 2006, Zimmermann s sod. 2001). Za reševanje nekaterih konfliktov ne moremo uporabiti izobraževanja. Na primer nezaupanje avtoriteti je primer konflikta, ki ga ne moremo rešiti preko izobraževalne kampanje.

Risi so problematični na področjih, na katerih so bili ponovno naseljeni, saj imajo z njimi probleme živinorejci (dejanska škoda ali prepričanje o možni škodi) in lovci (dojemanje risov kot konkurentov za parkljasti plen). Rezultat tega so ilegalne usmrtitve (Červený s sod. 2002). Zmanjševanje problemov (Zimmermann s sod. 2001) je možno tudi preko zmanjševanja depredacije (ustrezna zaščita domačih živali) in vzpostavitev učinkovitega programa kompenzacije škode, ali z dvigom ekonomske vrednosti velikih zveri skozi turizem, regulirani lov in zaposlovanje lokalnih prebivalcev v aktivnostih, povezanih z zvermi. V večini držav, v katerih so si risi opomogli (Skandinavija, vzdobaltske države in Karpati), so danes lovna vrsta, kar zmanjšuje konflikte (Linell s sod. 2009). Na stališča ljudi, bi lahko po Karlsson in Sjöström (2007) vplivali tudi posredno s poročanjem pozitivnih izkušenj lokalnih prebivalcev z velikimi zvermi, kot sta na primer uspešna zaščita ovac in zadovoljni lovci znotraj področij velikih zveri.

Stališča je težko spremeniti, vendar se da nanje vplivati preko spoznavne ali čustveni poti (Bath 2005). Zaznave so trenutni odgovori na dražljaje in so hitro spremenljive. Na zaznave lahko vplivamo s podobami, ki vplivajo na čustva. Preko zaznav se spremeni tudi stališče, vendar sprememba izključno preko čustvene poti ne traja dolgo. Po drugi strani pa sprememba stališč preko spoznavne poti težja, a sprememba traja dlje. Glede na to, da imajo ženske bolj čustveni pristop do vrednotenja živali, moški pa bolj praktičnega, je smiselno v posredovanje sporočil o risu vključiti obe komponenti (npr. fotografija risa in dejstva v obliki teksta). Spoznavna sporočila so zasnovana na dejstvih. Glede na kredibilnost posredovalca sporočil, jim ljudje verjamejo ali ne. Pri posredovanju kognitivnih sporočil naj bi se izogibali vrednotenja teh dejstev (npr. v Sloveniji je 50 risov in biti bi jih moralo več). Včasih pa so bolj učinkovita sporočila, ki ciljajo direktno na vrednote (Rise je potrebno ohraniti za prihodnje generacije) (Bath 2005).

Linell in sodelavci (2005) so prepoznali nevarnost uporabe velikih zveri kot simbolov, saj lahko simbolizirajo veliko različnih stvari, še posebno v večnamenskih krajinah, in lahko sprožijo tudi negativna čustva. Uničiti mit, da so zveri indikatorji pristne divjine, izgleda na prvi pogled kot škoda varovanju zveri, vendar to priznanje omogoča osredotočenje na dejanska območja, kjer se jih da ohraniti., tudi v od človeka preoblikovani krajini. Ostaja pa potencial za promocijo velikih zveri, tudi risa, kot karizmatične vrste v zaščitenih območjih.

6 SKLEPI

Večina javnosti in lovcev iz območja risa v Sloveniji je risom naklonjena. Slaba četrtina obeh vzorcev risu ni naklonjena in na te ljudi se morajo osredotočiti nadaljne akcije upravljanja.

Dejavnik, ki je najmočnejše povezan s stališči, je strah pred risom (čustvena komponenta stališča). Zato naj bo komuniciranje z javnostjo in lovci usmerjeno v zmanjševanje le-tega. Bolj se risa boji javnost in znotraj javnosti ženske. Obstaja povezava med strahom in osebnimi izkušnjami z risom ter strahom in prepričanjem, da je potrebno ohraniti pestrost rastlinstva in živalstva v Sloveniji. Pomembne so tudi osebne izkušnje z risom. Tisti, ki so risa videli v naravi, se ga manj bojijo kot tisti, ki ga niso, obratno pa velja za izkušnjo videnja risa v ujetništvu. Pri anketirancih, ki so poročali o škodi, povzročeni od risa, je strah je strah bolj povezan s finančno skrbjo in skrbjo za drobnico.

Znanje o risu (spoznavna komponenta stališča) ni neposredno povezano s stališči lovcev in javnosti do njega, deloma pa je povezano s strahom pred risom. Poleg izobraževalne kampanje je zato potrebno vzpostaviti tudi druge načine vključevanja in komuniciranja z javnostjo in lovci. Lovci poznajo risa bolje kot javnost. Oboji bolje poznajo varstveni status risa in slabše dejstva, ki se nanašajo na biologijo vrste. Nepoznavanje biologije risa kaže na prisotnost napačnih prepričanj o njem. Med lovci obstaja prepričanje, da je naseljeni ris drugačen, večji od izumrlega in zato pogosteje pleni. Poleg skupine so bili signifikantni prediktorji indeksa znanja še zanimanje za aktivnosti v naravi, spol, indeks strahu in izobrazba.

7 POVZETEK

Evrazijski ris (*Lynx lynx* L.) je slovenska avtohtona vrsta. Iz naših krajev izginil v začetku 20. stoletja zaradi sprememb, ki jih je človek povzročil v naravi. Ponovno je bil naseljen leta 1973 v kočevske gozdove. Populacija, ki izvira iz šestih osebkov iz Slovaške, je sprva rasla in se širila, danes pa ponovno upada. Ocena števila risov je med 30 in 50 živali, po habitatnem modelu primerne prostora za risa v Sloveniji pa bi tu lahko živel 135 odraslih živali. Ris je, tako kot ostale velike zveri, karizmatična in kontroverzna vrsta. Pri njegovem varovanju imajo zato stališča ljudi do njega pomembno vlogo.

V javnomnenjski raziskavi, ki smo jo izvedli v okviru projekta DinaRis (Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa), smo prvič dokumentirali stališča lovcev in javnosti do evrazijskega risa (*Lynx lynx* L.) na območju njegove osrednje razširjenosti v Sloveniji. V diplomski nalogi smo podrobneje analizirali dejavnike, ki vplivajo na stališča. Ocena stališč in znanja javnosti in lovcev o risu je prva stopnja pri vključevanju teh skupin v proces sprejemanja odločitev o upravljanju z risom in oblikovanja izobraževalno-informacijske kampanje (O projektu...,2006). Slovenija je namreč s podpisom Aarhuške konvencije zavezana informirati in vključiti javnost v odločitve o okoljskih zadevah (Marega in Kos 2002).

Podatke smo pridobili z anketnim vprašalnikom v letih 2007/2008. Anketirali smo prebivalce 17 občin v Notranjsko-kraški in jugovzhodni Sloveniji, kjer se nahaja del dinarske populacije risa. Iz populacije smo izbrali reprezentativni vzorec po metodi proporcionalnega slojevitega vzorčenja (Fowler 2002). Začetni vzorec javnosti (N=1000) smo oblikovali glede na podatke statističnega urada RS (Popis prebivalcev za leto 2002). Število vprašalnikov po kraju je sorazmerno številu prebivancev v njem, naslove anketirancev pa smo izbrali iz Telefonskega imenika Slovenije 2008. Anketirance smo izbrali naključno iz posameznega kraja s pomočjo računalniškega programa R. Za vzorec lovcev smo vključili vse lovske družine v projektnem območju in vsaki poslali po 10 vprašalnikov, skupno 790 vprašalnikov.

Delež odziva javnosti je bil 36,6% lovcev pa 45% glede na začetni vzorec. Analizirali smo skupno 668 vprašalnikov, od teh jih 331 tvori vzorec javnosti in 337 vzorec lovcev. S PCA analizo smo združili korelirana vprašanja v manjše število komponent. Dve komponenti sta bili uporabljeni v nadaljnih analizah: komponenta »stališče« in komponenta »strah«. Komponenta stališče združuje vprašanja, ki se nanašajo na odnos do risa (stališče do risa, potreba po ohranitvi risa za prihodnje generacije, ris kot simbol neokrnjene narave) in na različne možnosti upravljanja z risom (potreba po povečanju števila risov, sprejemanje njegove prisotnosti, ris kot lovna vrsta, potreba po dodatni naselitvi). Komponenta strahu združuje dve vprašanji, ki se nanašata na dejanski strah pred risom kot živaljo, ki je lahko nevarna človeku in dve vprašanji, ki se nanašata na škodo, ki jo lahko povzroči ris (finančno in škodo na drobnici). Na podlagi teh vprašanj smo nato izdelali indeks stališča in indeks strahu, ki predstavljata povprečno vrednost odgovorov na ta vprašanja. Iz vprašanj, ki se nanašajo na znanje o risu smo izdelali indeks znanja, njegova vrednost pa predstavlja število pravilno odgovorjenih vprašanj o risu.

Indekse znanja, stališča in strahu smo primerjali med vzorcema javnosti in lovcev. Medtem, ko v indeksu stališča ni statističnih razlik med vzorcema, te obstajajo pri indeksu strahu in indeksu znanja. Mediana za indeks stališča je pri obeh vzorcih enaka in sicer 4,14, kar pomeni da je večina javnosti in lovcev iz območja risa njemu naklonjena. Obe skupini imata malo strahu pred risom (mediana indeksa strahu za javnost je 1,75 za lovce pa 1,25, razlika je statistično značilna). Javnost risa slabše pozna kot lovci, mediana indeksa znanja pri vzorcu javnosti je 4 pri vzorcu lovcev pa 6 pravilno odgovorjenih vprašanj. Oboji slabše poznajo vprašanja, ki se nanašajo na biologijo risa in bolje njegov varstveni status v Sloveniji.

Vpliv različnih dejavnikov na indekse stališča, strahu in znanja smo testirali z multiplo regresijo. Signifikantni prediktorji indeksa stališča so v vrstnem redu glede na jakost korelacije: indeks strahu pred risom (negativna korelacija), prepričanje da je ohranitev biotske pestrosti v Sloveniji pomembna (pozitivna korelacija), pripadnost skupini (javnost je risom bolj naklonjena kot lovci), izobrazba (pozitivna korelacija) in zanimanje za aktivnosti v naravi (pozitivna korelacija). Indeks znanja o risu ni signifikantni prediktor indeksa stališča. Signifikantni prediktorji indeksa strahu, razvrščeni glede na jakost

korelacije so: indeks stališča do risa (negativna korelacija), spol (ženske se risa bolj bojijo kot moški), pripadnost skupini (lovci imajo manj strahu pred risom kot javnost), indeks znanja o risu (negativna korelacija), izkušnja videnja risa v naravi (tisti, ki so ga videli se ga manj bojijo), škoda, povzročena od risa (tisti, ki so imeli škodo, se ga bolj bojijo), prepričanje o pomembnosti ohranitve biotske pestrosti v Sloveniji ter izkušnja videnja risa v ujetništvu (tisti, ki so ga videli v ujetništvu, se ga bolj bojijo). Signifikantni prediktorji indeksa znanja so po vrstnem redu glede na jakost korelacije: pripadnost skupini (lovci več vedo o risu), zanimanje za aktivnosti v naravi (pozitivna korelacija), spol (moški bolje poznajo risa kot ženske), indeks strahu pred risom (negativna korelacija) in izobrazba (pozitivna korelacija).

Glede na to, da je strah dejavnik, ki najbolj vpliva na stališča javnosti in lovcev do risa, priporočamo, da se nadaljne akcije komuniciranja z obema skupinama osredotočijo na zmanjševanje strahu pred risom. Poleg izobraževalnja pa je smiselno vključiti javnost in lovce tudi preko drugih pristopov, na primer v sodelovanje pri znanstvenih projektih. Strah lahko zmanjša tudi posredovanje pozitivnih izkušenj lokalnega prebivalstva z velikimi zvermi in zmanjšanje depredacije domačih živali.

Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl in novo naseljena populacija izvira le iz treh parov živali. Zaradi majhnosti in izoliranosti populacije dinarskega risa v Sloveniji je za uspešno varovanje risa potrebno upoštevati tudi možnost doselitve živali iz drugih populacij. Za uspešnost take akcije je potrebno vključiti vse interesne skupine že predhodno, saj lahko s povečanjem števila risov v Sloveniji pričakujemo znižanje trenutno sicer naklonjenih stališč do te zveri.

8 VIRI

Accademia dei Lincei. Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/Accademia_dei_Lincei (6.6.2010)

Andersone Z., Ozolins J. 2002. Investigation about the public opinion about three large carnivore species in Latvia- brown bear (*Ursus arctos*), wolf (*Canis lupus*) and lynx (*Lynx lynx*). WWF, Latvia: 31str.

<http://www.lcie.org/Docs/HD/Andersone%20WWF%20Latvian%20attitudes.pdf>
(12.12.2010)

Arx M. von, Breitenmoser-Würsten C., Zimmerman F., Breitenmoser U. (eds.). 2004. Status and Conservation of the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Europe in 2001. KORA. Bericht Nr.19. Muri, KORA:330str.

<http://www.kora.unibe.ch/en/proj/elois/online/index.html> (1.6.2020)

Balčiauskienė L., Bačiauskas L. 2001. Threat perceptions of large carnivores- are there sexual differences? Workshop on Human Dimensions of Large Carnivores, Siauliai University, Lithuania, 64- 76

<http://www.lcie.org/Docs/HD/Balciauskiene%20LC%20perception.pdf>

Bath A.J. 1996. Increasing the applicability of human dimensions research to large predators. *Journal of Wildlife Research*. 1,2: 215-220

Bath A.J. 1998. The Role of Human Dimensions in Wildlife Resource Research in Wildlife Management. *Ursus*, 10: 349-355

Bath A. 2000. Human Dimensions in Wolf Management in Savoie and Des Alpes Maritimes, France. Results targeted toward designing a more effective communication campaign and building better public awareness materials. 142str.

<http://www.lcie.org/Docs/HD/LCIE%20Bath%20Wolves%20in%20the%20French%20Alps.pdf> (4.5.2010)

Bath A.J. 2003. Wildlife- Human Interactions in National Parks in Canada and the USA. *NPS Social Science Research Review*. 4,1:1-31

Bath A.J. 2005. Human Dimensions as a strategic tool for nature conservation: Using examples from large carnivores and large herbivores. HD Manual report produced for the Large Herbivore Foundation (LHF) and the Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE). 63str.

Bath. A.J., Buchanan T. 1989. Attitudes of interest groups in Wyoming towards wolf restoration in Yellowstone National Park. *Wildlife Society Bulletin* 17: 519-525

Bath A.J., Majić A. 2000. Human dimensions and wolf management in Croatia: understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski Kotar, Lika and Dalmatia toward wolves and wolf management: 171str.

<http://www.lcie.org/Docs/HD/LCIE%20Bath%20Croatia%20wolf%20HD%201.pdf>

(18.4.2010)

Baumgartner H.-J. 1998. Public Involvement in the Lynx Project in the North-Western Swiss Alps. V: Workshop on human dimension in large carnivore conservation. Conference Proceeding. KORA Bericht 3. Strahm D.(ed.), Muri, KORA: 13-14

Bibič A. 2007. Program upravljanja območij Natura 2000: 2007-2013: operativni program. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 88str.

Bjerke T., Kaltenborn B.P. 2000. Attitudes towards wolves. A survey in Hedmark, Østfold, Oslo, and Akershus. NINA Oppdragsmelding 671: 1-34

Boutros D. 2005. Luchs & Co. eine Lernwerkstatt. KORA Bericht Nr. 30. Muri, Kora: 60 str.

Brace N., Kemp R., Snelgar R. 2006 SPSS for Psychologists. A Guide to Data Analysis using SPSS for Windows (Versions 12 and 13). 3ed. Palgrave Macmillan: 450str.

Breitenmoser U. 1998a. Large predators in the Alps: The fall and rise of man's competitors. *Biological Conservation* 83, 3: 279-289

Breitenmoser U. 1998b. The Human Dimension in Large Carnivore Conservation. V: Workshop on human dimension in large carnivore conservation. Conference Proceeding. KORA Bericht 3. Strahm D.(ed.),Muri, KORA: str.5

Breitenmoser U., Breitenmoser Würsten C., Okamara H., Kaphegyi T., Kaphegyi-Wallmann U., Müller U.M. 2000. Action Plan for the conservation of the Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) in Europe. Council of Europe Publishing. Nature and Environment, 112

Breitenmoser, U., Mallon, D.P., von Arx, M. & Breitenmoser-Wursten, C. 2008. *Lynx lynx*. In: IUCN 2010. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2010.1.

<http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/12519/0> (15.4.2010)

Brewer C. 2006. Translating Data into Meaning: Education in Conservation Biology. *Conservation Biology*, 20, 3: 689-691

Bright A.D., Barro S.C., Burtz R.T. 2002. Public Attitudes Toward Ecological Restoration in the Chicago Metropolitan Region. *Society and Natural Resources*, 15: 763-785

Brown T.L., Decker D.J. 2001. Evolution of Human Dimensions Interest. V: Human dimensions of wildlife management in North America. Decker D.J., Brown T.L., Siemer W.F. (eds.). The Wildlife Society, Bethesda, Maryland, USA: 23-38

- Bujis A.E., Fisher A., Rink D., Young J.C. 2008. Looking beyond superficial knowledge gaps: Understanding public representations of biodiversity. *International Journal of Biodiversity Science and Management*, 4: 65-80
- Chase L.C., Schusler T.M., Decker D.J. 2000. Innovations in stakeholder involvement: What's the next step? *Wildlife Society Bulletin*, 28,1; 208-217
- Červený J., Koubek P., Bufka L. 2002. Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) and its chance for survival in Central Europe: The case of Czech Republic. *Acta Zoologica Lithuanica*, 12, 4: 428-432
- Čop J. 1990. Review of the resettlement of lynx (*Lynx lynx* L.) in Slovenia (YU) in 1973-1990. Ljubljana, Institute for forest and wood economy: 15str.
- Čop J., Frković A. 1998. The re-introduction of the lynx in Slovenia and its present status in Slovenia and Croatia. *Hystrix*, 10, 1: 65-76
- Decker D.J., Bath A.J., Simms A., Lindner U., Reisinger E. 2010. The Return of the King or Bringing Snails to the Garden? The Human Dimensions of a Proposed Restoration of European Bison (*Bison bonasus*) in Germany. *Restoration Ecology*, 18, 1: 41-51
- Decker D.J., Brown T.L., Siemer W.F. 2001. Evolution of People-Wildlife Relations. In: Decker D.J., Brown T.L., Siemer W.F. (eds.). *Human dimensions of wildlife management in North America*. The Wildlife Society, Bethesda, Maryland, USA: 3-22
- Decker D.J., Chase L.C. 1997. Human dimensions of living with wildlife- a management challenge for the 21st century. *Wildlife Society Bulletin*, 25, 4: 788-795
- Decker D.J., Purdy K.G. 1988. Toward a concept of wildlife acceptance capacity in wildlife management. *Wildlife Society Bulletin*, 16, 1: 53-57
- Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Uradni list L 206, 22/07/1992
- Eagly A.H., Chaiken S. 1993. *The psychology of attitudes*, Belmont CA, Wadsworth, Thomson Learning: 794str.
- Ericsson G. in Heberlein T.A. 2003. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that wolves are back. *Biological conservation* 111: 149-159
- Fowler F.J. 2002. *Survey research methods*. 3.ed. California, Sage Publications, Inc.: 16 str., 201str.

Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskih območij za obdobje 2001-2010. Zavod za gozdove Slovenije.

http://209.85.129.132/search?q=cache:J7SWHlxnBh4J:www.zgs.gov.si/fileadmin/zgs/main/img/CE/gg_nacrtovanje/OnSvet.pdf+gozdnogospodarski+na%C4%8Drt+gostota+cest&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si (31.5.2010)

Grumbine R.E. 1994. What is Ecosystem Management? *Conservation Biology*, 8, 1: 27- 38

Hetherington D. 2006. The lynx in Britain's past, present and future. *ECOS*, 27, 1: 66-74

Holland R.W., Verplanken B., Van Knippenberg A. 2002. On the nature of attitude-behavior relations: the strong guide, the weak follow. *European Journal of Social Psychology*, 32: 869-876

Jonozovič M. 2005. Monitoring pojavljanja risa v Sloveniji. V: *Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd.* Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 163-170

Karlsson J., Sjöström M. 2007. Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological Conservation*, 137: 610-616

Kaczensky P. 1999. Large carnivore depredation on livestock in Europe. *Ursus*, 11: 59-71

Kaczensky P. 2006. Akzeptanzstudie für Wölfe in Deutschland.

<http://www.lcie.org/Docs/Regions/GermanyBohem/Akzeptanzstudie.pdf> (4.5.2010)

Kaczensky P., Blažič M., Gossow H. 2004. Public attitudes towards brown bear (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation*, 118: 661-674

Kellert S.R. 1985. Public perceptions of predators, particularly the wolf and the coyote. *Biological Conservation*, 31: 167-189

Kellert S.R., Berry J.K. 1987. Attitude, knowledge, and behaviors toward wildlife as affected by gender. *Wildlife Society Bulletin*, 15, 3: 363-371

Kellert S.R., Black M., Rush C.R., Bath A.J. 1996. Human Culture and Large Carnivore Conservation in North America. *Conservation Biology*, 10: 977-990

Kleiven J., Bjerke T, Kaltenborn B.P. 2004. Factors influencing the social acceptability of large carnivore behaviours. *Biodiversity and Conservation*, 13: 1647-1658

Koren I., Jonozovič M., Kos I. 2006. Status and distribution of the Eurasian lynx (*Lynx lynx* L.) in Slovenia in 2000-2004 and comparison with the years 1995-1999. Ljubljana, *Acta Biologica Slovenica*, 49, 1: 27-41

Korenjak A. 1995. Človek in velike zveri v Avstriji in Sloveniji. Javnomnenjska raziskava o medvedu, volku in risu kot ocena možnosti varstva problematičnih živalskih vrst. Diplomsko naloga. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo: 75str.

Korenjak A. 2000. Odnos slovenske javnosti do varovanja volka. Magistrsko delo, Ljubljana, BF, Podiplomski študij varstva naravne dediščine: 132str.

Kos I., 2005. Opredelitev upravljalških izhodišč. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 171-175

Kos I., Krofel M., 2005. Pojavljanje risa na ozemlju Slovenije. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 99-105

Kryštufek B., 1991. Sesalci Slovenije. Prirodoslovni muzej Slovenije: 294 str.

Linell J.D.C., Breitenmoser U., Breitenmoser-Würsten C., Odden J., Arx M. von. 2009. Recovery of Eurasian Lynx in Europe: What Part has Reintroduction Played? V: Reintroduction of Top-Order Predators. Hayward M.W., Somers M.J. (eds.) Blackwell Publishing: 73- 91

Linell J.D.C., Prbomberger C., Boitain L., Swenson J.E., Breitenmoser U., Andersen R. 2005. The Linkage between Conservation Strategies for Large Carnivores and Biodiversity: The View From the »Half-Full« Forests of Europe. V: Large Carnivores and the Conservation of Biodiversity. Ray J.C.(ed.). Washington DC, Island Press: 381-399

Linell J., Salvatori V., Boitani L. 2007. Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for European Commission. Final draft May 2007.

Lovrenčak F. 1998. Rastlinstvo. V: Geografija Slovenije. Gams I., Vrišer I. (ur.). Ljubljana, Slovenska matica: 186-204

Lynx mythology. Wikipedia.

http://en.wikipedia.org/wiki/Lynx_%28mythology%29 (6.6.2010)

Majić A. in Bath A.J. 2010. Changes in attitudes toward wolves in Croatia. Biological Conservation, 143, 1: 255-260

Majić Skrbinšek A. 2005. Lynx Management Plan for Croatia. Zagreb, State Institute for Nature Protection, Republic of Croatia: 56 str.

<http://www.lcie.org/Docs/Action%20Plans/Croatian%20Lynx%20action%20plan%205+.pdf> (16.5.2010)

Majić Skrbinšek A. 2005. Sociološki vidiki upravljanja z risom. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 112- 121

Majić Skrbinšek A. 2008. Stališča širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. DinaRis.
<http://www.dinaris.org/Publikacije> (31.5.2010)

Manfredo M.J., Bright A.D. Attitudes and the Study of Human Dimensions of Wildlife. V: Who Cares About Wildlife? Manfredo M.J. (ed.). New York, Springer: 75-109

Marega M., Kos D. 2002. Aarhuška konvencija v Sloveniji. Strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbe javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah. Ljubljana, Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo: 172 str.

Molinari-Jobin A., Molinari P., Breitenmoser-Würsten C., Wöfl M., Staniša C., Fasel M., Stahl P, Vandel. J.-M., Rotelli L., Kaczensky P., Huber T., Adamič M., Koren I., Breitenmoser U. 2003. The Pan-Alpine Conservation Strategy for the Lynx. Nature and environment, No.130. Council of Europe Publishing: 25 str.

Nielsen L.A., Knuth B-A. 2001. People for people: Education for the Human: Dimensions. In Human Dimensions of Wildlife Management in North America, Decker D.J., Brown T.L., Siemer W.F. (eds). Bethesda, The Wildlife Society 20: 401-422

Notranjski regijski park. Predstavitev parka. Fizično-geografske značilnosti.
<http://www.notranjski-park.si/index.php?catid=63&lang=slo> (31.5.2010)

Območja, vrste, habitatni tipi. Natura 2000.
<http://www.natura2000.gov.si> (15.10.2010)

O projektu. 2006. DinaRis (31.12.2006).
http://www.dinaris.org/O_projektu (6.12.2010)

Perko D., Orožen Adamič M. (ur.). 2001 Slovenija. Pokrajine in ljudje. 3. izdaja. Ljubljana, Mladinska knjiga: 735str.

Pierce, C.L., Manfredo M.J., Vaske J.J. 2001. Social Science Theories in Wildlife Management. V: Human dimensions of wildlife management in North America. Decker D.J., Brown T.L., Siemer W.F. (eds.). The Wildlife Society, Bethesda, Maryland, USA: 39-56

Podatki o stanju članstva na dan 1.12.2007. Lisjak. Lovska zveza Slovenije. (8.10.2010)

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002. Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=NAS-011&ti=Prebivalstvo%2C+naselja%2C+Slovenija%2C+Popis+2002++&path=../Database/Popis2002/Naselja/Prebivalstvo/Demografske%20zna%20ilnosti/&lang=2> (15.10.2007)

Potočnik H. 2005. Genetske značilnosti in problematika risa v Sloveniji. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 160-162

Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam. Uradni list RS št. 82/2002 z dne 24.9.2002

Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, občine, polletno. 2007H1. Statistični urad Republike Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve, Centralni register prebivalstva. http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/02_05007_stev_strukt/01_05203_star_spol/01_05203_star_spol.asp

Prebivalstvo, staro 15 ali več let, po izobrazbi, naselja, Slovenija, popis 2002. Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. <http://www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Naselja/Prebivalstvo/Izobrazba/Izobrazba.asp>

Projekt statistike razvoja podeželja. Statistični urad RS. http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_podezelje_predstavitev.asp#koncept (18.4.2010)

Prosen M. 2002. Odnos javnosti do velikih zveri v Sloveniji in uporaba javnega mnenja pri oblikovanju modela potencialnega habitata. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 125str.

Riley S.J., Decker D.J., Carpenter L.H., Organ J.F., Siemer W.F., Mattfeld G.F., Parsons G. 2002. The essence of wildlife management. *Wildlife Society Bulletin*, 30, 2: 585-593

Røskaft E., Händel B., Bjerke T., Kaltenborn B.P. 2007. Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife Biology*, 13: 172-185

Sket B. 2003. Oblikuje se današnje živalstvo. V: *Živalstvo Slovenije*. Sket B., Gogala M. Kuštor V. (ur.). Tehniška založba Slovenije: 41-54

Skoberne P. 2001. Pregled mednarodnih organizacij in predpisov s področja varstva narave 2002, delavno gradivo, inčaića 8.0, Agencija RS za okolje, Ljubljana: 140str.

Skogen K. 2003. Adapting Adaptive Management to a Cultural Understanding of Land Use Conflicts. *Society and Natural Resources*, 16: 435-340

Skrbinšek T. 2005. Analiza škod, ki jih je ris povzročil na ovcah 2001-2003. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 142-147

Skrbinšek T. 2005. Model primerne prostora za risa v Sloveniji. V: Ris v Sloveniji. Strokovna izhodišča za varstvo in ohranjanje. Kos s sod. 2. dopolnjena izd. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 122-141

Strahm D. 1998. First Conclusions after a Year of Trouble-Shooting in the Lynx Core Area. In: Workshop on human dimension in large carnivore conservation. Conference Proceeding, Strahm (ur.), Muri, KORA. KORA Bericht 3: 43-46

Tabachnik B.G., Fidel L.S. 2001. Using multivariate statistics. 4th ed. Needham Heights, MA, Allyn and Bacon: 56-110

Tarrant M.A., Bright A.D., Cordell H.K. 1997. Attitudes Toward Wildlife Species Protection: Assessing Moderating and Mediating Effects in the Value-Attitude Relationship. Human Dimensions of Wildlife, 2,2: 1-20

Travers A. in Karanth K.U. 2003. Human-Carnivore Conflict and Perspectives on Carnivore Management Worldwide. Conservation Biology, 17, 6: 1491-1499

Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000). Uradni list RS, št. 49/2004, 110/2004, 59/2007, 43/2008)

Uredba o prosto živečih živalskih vrstah. Uradni list RS, št. 46/2004, 109/2004, 84/2005, 115/2007, 96/2008, 36/2009.

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2). Uradni list RS, št. 96/2004 z dne 30.8.2004.

Zakon o ratifikacije Konvencije o biološki raznovrstnosti (MKBR). Uradni list RS, št. 30/1996 z dne 7. 6. 1996

Zakon o ratifikaciji Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah (MKDIOZ). Uradni list RS, št. 62/2004 z dne 7. 6. 2004

Zakon o ratifikaciji Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, spremembe konvencije ter dodatkov I, II, III in IV h konvenciji (MKTOZR). Uradni list RS, št. 110/1999

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu prosto živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov (MKVERZ). Ur.l. RS-MP, št. 17/1999

Zimmerman B., Wabakken P., Dotterer M., 2001: Human- carnivore interactions in Norway: How does the re-apperance of large carnivores affect people's attitude. Forest Snow and Landscape Research 76, 1/2: 137-153

Wallner A. 1998. The Role of Fox, Lynx and Wolf in Mythology. In: Workshop on human dimension in large carnivore conservation. Conference Proceeding, Strahm (ur.), Muri, KORA. KORA Bericht 3: 31-33

Wechselberger M., Leizinger D. 2005. Endbericht. Die Akzeptanz von Bär, Wolf und Luchs in Österreich.

<http://www.lcie.org/Docs/HD/Wechselberger%20LC%20HD%20in%20Austria.pdf>
(4.5.2010)

Wechselberger M., Rigg R., Bet'kova S. 2005. An investigation of public opinion about the three species of large carnivores in Slovakia: brown bear (*Ursus arctos*), wolf (*Canis lupus*) and lynx (*Lynx lynx*). Slovak Wildlife Society, Liptovsky Hradok, Slovakia: 89str.

http://www.lcie.org/Docs/HD/Wechselberger_carnivores_slovak_hd.pdf (4.10.2010)

Wölfl M. 1998. Mutual Trust As The Key for Successful Large Carnivore Conservation. In: Workshop on human dimension in large carnivore conservation. Conference Proceeding, Strahm (ur.), Muri, KORA. KORA Bericht 3: 21-24

9 ZAHVALA

Zahvaljujem se Aleksandri Majić-Skrbinšek, neuradni delovni mentorici, za učenje, pomoč in posredovanje navdušenja nad področjem družbenih razsežnosti.

Hvala mentorju, prof. Ivanu Kosu, za vse komentarje in pogovore, v katerih sva umeščala trdne biološke temelje v sociološke raziskave.

Nenazadnje hvala staršem: Brigiti in Mirku za vso podporo in razumevanje!

In hvala prijateljem za sodelovanje pri tistem neuradnem raziskovanju življenja!

10 PRILOGE

10.1 VPRAŠALNIK ZA JAVNOST

RIS

Raziskava stališč slovenske javnosti do risov in upravljanja z njimi

slovenija
magyarország
hrvatska

Projekt delno financira Evropska unija
v okviru Programa pobude Skupnosti
INTERREG IIIA Sosedskega programa
Slovenija - Madžarska - Hrvaška 2004-2006

DinaRis

Slovenski partnerji v projektu:

- Društvo Dinaricum
- Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani
  - Zavod za gozdove Slovenije
  - Zavod Symbiosis
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
  - Lovska zveza Slovenije

Spottorani

V Sloveniji in na Hrvaškem pravkar poteka skupni projekt, imenovan DinaRis, ki ga delno financira Evropska unija. Tema projekta je upravljanje, raziskovanje in varovanje risa, te največje evropske prostoživeče mačke.

Dosedanje raziskave kažejo, da nisi redno prečkajo mejo med Slovenijo in Hrvaško. Posledično upravljalški posegi na eni strani meje vplivajo tudi na stanje populacije na drugi strani meje. Zaradi tega smo se strokovnjaki iz obeh držav odločili pripraviti predlog skupne slovensko-hrvaške strategije upravljanja s populacijo risa, ki ga bomo na koncu projekta posredovali vladama obeh držav.

Prepričani smo, da med pomembnejše podatke za učinkovito upravljanje z risom sodijo podatki o tem, kaj o tej vrsti mislijo ljudje, ki z njo živijo na istem območju. Zaradi tega smo se odločili izpeljati raziskavo stališč firme javnosti in lovcev o risih.

Vaš naslov smo pridobili iz telefonskega imenika. Upamo, da boste žrtvovali deset minut svojega časa in odgovorili na zastavljena vprašanja. Ne glede na vaše poznavanje risa in vaš odnos do te vrste bodo vaši odgovori pomembni. Zato vas prosimo, da na vsa vprašanja odgovorite iskreno. Izpolnjen vprašalnik pošljite po pošti v priloženi kuverti. Anketa je popolnoma anonimna, posamezni odgovori na vprašanja pa strogo zapni.

Za dodatne informacije o anketi se lahko obrnete na vodjo raziskave (tel. 01/42 333 88, int. 354; e-naslov: aleksandra.majst@bf.uni-lj.si).

Hvala za vašo pomoč in lep pozdrav!

prof. dr. Ivan Kos

mag. Aleksandra Majst Skrbinšek

2

DELA: Vprašalnik bomo začeli s splošnimi vprašanji o risu. Prosimo, da med ponujenimi odgovori obkrožite tistega, ki najbolje odraža vaše stališča.

1. Kakšno je vaše stališče do risa?

- a. Popolnoma odklonilno, d. Naklonjeno.
b. Odklonilno, e. Popolnoma naklonjeno.
c. Ne morem se opredeliti.

2. Kakšen se vam zdi ris? Prosimo obkrožite po eno možnost v vsaki vrstici (sve ali sbe).

- a. Grd ..... b. Lep
a. Nevarno ..... b. Zanimivo
a. Nevaren ..... b. Nenevaren
a. Škodljiv ..... b. Koristen

Pred vami je še nekaj splošnih vprašanj o vašem odnosu do risa, pa tudi nekaj o odnosu do narave nasploh. Prosimo, obkrožite številko med 1 in 5, ki najbolje odraža vaše mnenje ali stališča.

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
3. Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihodnje generacije.	1	2	3	4	5
4. Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, ker živi drugod po Evropi.	1	2	3	4	5

3

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
5. Risa predstavlja simbol neokrnjene narave.	1	2	3	4	5
6. V Sloveniji moramo poskrbeti za ohranitev pestrosti rastlinstva in živalstva.	1	2	3	4	5
7. Ljudje imamo pravico spreminjati okolje za lastne potrebe.	1	2	3	4	5
8. Kar je ostalo od neokrnjene narave, je treba zaščititi pred vsami oblikami človeških posegov vanjo.	1	2	3	4	5
9. Narava je sposobna ustrezno vesti človeške posege vanjo.	1	2	3	4	5
10. Dejstvo, da ne živi v Sloveniji, privlači turistov.	1	2	3	4	5

4

	Nikakor se ne strinjam	Doloma se ne strinjam	Nemoreno se opredeliti	Doloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
11. V gozdu, kjer je prsočen ris, si ne bi upal(a) hoditi.	1	2	3	4	5
12. V področjih, kjer živijo ris v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.	1	2	3	4	5
13. Bojam se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	1	2	3	4	5
14. Ris povzroča neprejemljivo škodo na drobnici.	1	2	3	4	5
15. V območjih, kjer ris živi blizu drobnici, je ta njegova glavna hrana.	1	2	3	4	5
16. Ris imajo pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.	1	2	3	4	5

3

DEL B: V nadaljevanju je nekaj splošnih vprašanj o risu kot vrsti. Obkrožite odgovor za katerega menite da je pravilen ali pa odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje.

17. Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?

- a. Do 10 kg.
- b. 11- 19 kg.
- c. 20-29 kg.
- d. 30 - 39 kg.
- e. 40 in več kg.
- f. Nisem preprčan(a).

18. Dolžina risovega repa je:

- a. Daljša od polovice dolžine njegovega trupa.
- b. Okrog polovice dolžine njegovega trupa.
- c. Krajša od četrtine dolžine njegovega trupa.
- d. Nisem preprčan(a).

19. Večino risov hrane v Sloveniji predstavljajo:

- a. Srnjad.
- b. Zajci, mali glodalci.
- c. Mrhovina.
- d. Domate živali.
- e. Nisem preprčan(a).

20. Kako živijo risi?

- a. V paru.
- b. Samotansko.
- c. V skupinah.
- d. Nisem preprčan(a).

21. Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem preprčan(a).

6

22. Ris je v Sloveniji zaradi omejenosti zavarovan.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

23. Odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država.

- a. Da.
- b. Ne.
- c. Nisem prepričan(a).

DEL C: Naslednja vprašanja se nanašajo na vaše mnenje o upravljanju z risom. Prosim, da izmed ponujenih odgovorov obkrožite tistega, ki najbolje opisuje vaše mnenje ali stališče.

24. Danes je število risov v Sloveniji za dolgoročni obstoj

- a. Premajhno.
- b. Dostoj velika.
- c. Preveliko.
- d. Ne vem.

Obkroži odgovor, ki najbolje opisuje tвое mnenje na lestvici od 1 do 5	Ni nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemogoče se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
25. V Sloveniji bi morali povečati število risov.	1	2	3	4	5

7

Obkroži odgovor, ki najbolje opisuje tвое mnenje na lestvici od 1 do 5	Ni nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemogoče se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
26. Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.	1	2	3	4	5
27. Zoenkrat imamo premalo risov, da bi jih lovili.	1	2	3	4	5
28. Naj se risa v Sloveniji lovi, vendar v omejenem številu in v določeni lovni dobi.	1	2	3	4	5
29. Risa ne spadajo v sodobno Slovenijo in jih je treba iztržiti.	1	2	3	4	5
30. Če bi me napadel/uhid domačo žival, bi se strinjal z njegovim odstrelom.	1	2	3	4	5
31. Če ris izvirnojeju povzroči škodo, mu je to škodo treba povrniti.	1	2	3	4	5

8

Obratni odgovor, ki ugotavlja opazje tiskarstva na izjavo I. del	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
32. Prav je, da je zakonsko določena primerna zaščita domačih živali (ograje, pastirski psi) za preprečitev morebitnih konfliktov z risom.	1	2	3	4	5
33. Država bi morala te dodatno subvencionirati zaščito domačih živali.	1	2	3	4	5
34. Če žrnorogec ne upošteva pre-entitnih metod za zaščito živali, se mu naj povzrota škoda ne povrne.	1	2	3	4	5
35. V primeru, da bi bila za obtoženo slovensko populacijo risov potrebna dodatna naselitev nekaj risov iz tujine, bi se s takšnim posegom strinjaš/kaj.	1	2	3	4	5

9

Obratni odgovor, ki ugotavlja opazje tiskarstva na izjavo I. del	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
36. Pri upravljanju z risom v Sloveniji se upošteva mnenje lokalnega prebivalstva.	1	2	3	4	5
37. Pri upravljanju z risom je nujno sodelovanje z sosednimi državami.	1	2	3	4	5

DELD: Vaše mnenje o informacijah in virih informacij o risih.

38. Ocenite navedene vire informacij glede na to koliko informacij o risu vam posedujejo?

	Ni informacij	Malo informacij	Ne morem se opredeliti	Delež informacij	Veliko informacij
Televizija	1	2	3	4	5
Radio	1	2	3	4	5
Internet	1	2	3	4	5
Časopis in revije	1	2	3	4	5
Knjige	1	2	3	4	5

10

39. Koliko, po vašem mnenju, lahko zaupate naštetim virom informacij o risih?

	Nikakor ne zaupam	Ne zaupam	Ne morem se opredeliti	Zaupam	Popolnoma zaupam
Medijem	1	2	3	4	5
Lovcem	1	2	3	4	5
Gozdarjem	1	2	3	4	5
Biologem	1	2	3	4	5
Rejojem drobnice	1	2	3	4	5
Veterinarjem	1	2	3	4	5
Naravovarstvenikom	1	2	3	4	5
Ministrstvu za okolje in prostor	1	2	3	4	5

40. Ali ste že slišali za slovensko-luvaški projekt "Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa" (kratko ime: DinaRis)?

- a. Da.
- b. Ne.

DEL E: Zanimajo nas tudi vaše morebitne izkušnje z risom.

41. Ali se že videli risa v ojetništvu (na primer v živalskem vrhu)?

- a. Da.
- b. Ne.

11

42. Ali ste že videli risa v naravi?

- a. Da.
- b. Ne.

43. Ali ste že streljali na risa ali ubili (opletni, povozili, drugo) risa?

- a. Da.
- b. Ne.

44. Ali vam je ris kdaj povzročil škodo (na domačih živalih)?

- a. Da.
- b. Ne.

DEL F: Za konec bi na potrebe statistične obdelave podatkov radi izvedeli še nekaj podatkov o vas.

I. Spol

- a) Ženski
- b) Moški

II. Starost _____ let.

III. Kraj bivanja: _____

IV. Izobrazba

- a) Nedokončana osnovna šola.
- b) Končana osnovna šola.
- c) Končana srednja šola.
- d) Visokošolska izobrazba.

12

- V. Ali ste lovec?
 a) Da.
 b) Ne.
- VI. Če ste lastnik domačih živali, katere vrste imate? (lahko obkrožite več možnosti)
- a) Oveca.
 Do 5 živali.
 6-9 živali.
 Več kot 9 živali.
- b) Kozje.
 Do 5 živali.
 6-9 živali.
 Več kot 9 živali.
- c) Govedo.
 d) Kozje.
 e) Drugo: _____
- VII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako dobro poznate naslednje tematike

	Ni	Premalo	Srednje	Dobro	Češčno
Loštvo	1	2	3	4	5
Naravovarstvo	1	2	3	4	5
Stanje risa v Sloveniji	1	2	3	4	5

13

- VIII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, koliko vas zanimajo našete aktivnosti.

	Ni najmanj	Malo	Srednje	Pracej	Zelo
Pohodništvo	1	2	3	4	5
Iskanje govedih izdelkov	1	2	3	4	5
Gobarjenje	1	2	3	4	5
Speljanje psa	1	2	3	4	5
Opazovanje ptic	1	2	3	4	5
Opazovanje drugih domačih živali	1	2	3	4	5
Fotografiranje narave	1	2	3	4	5
Lov	1	2	3	4	5
Rištvo	1	2	3	4	5

Hvala za sodelovanje!

Vaše mnenje bo prispevalo k uspešnejšemu upravljanju z risom!

**Dodatne komentarje ali pripombe glede vprašalnika lahko
napišete tukaj.**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Organ upravljanja Sosedskega programa Slovenija - Madžarska - Hrvaška
2004-2006 je Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in
regionalno politiko.

Vprašalnik pripravila in oblikovala:
Aleksandra Majc Šabinek

Ilustracija na naslovnici:
Paul Veseljot

Ljubljana 2007, naklada 1000 izvodov
Tisk:

10.2 VPRAŠALNIK ZA LOVCE

RIS

Raziskava stališč slovenske javnosti do risov in upravičanja z njimi

slovenija
magyarország
hrvatska

Projekt delno financira Evropska unija
v okviru Programa pobude Skupnosti
INTERREG IIIA Sosedskega programa
Slovenija - Madžarska - Hrvatska 2004-2006

DinaRis

Slovenski partnerji v projektu:

- Društvo Dinaricum
- Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani
  - Zavod za gozdove Slovenije
  - Zavod Symbiosis
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
  - Lovska zveza Slovenije

Spottorani

V Sloveniji in na Hrvaškem pravkar poteka skupni projekt, imenovan DinaRis, ki ga delno financira Evropska unija. Tema projekta je upravljanje, raziskovanje in varovanje risa, te največje evropske prostoživeče mačke.

Dosedanje raziskave kažejo, da nisi redno prečkajo mejo med Slovenijo in Hrvaško. Posledično upravljalški posegi na eni strani meje vplivajo tudi na stanje populacije na drugi strani meje. Zaradi tega smo se strokovnjaki iz obeh držav odločili pripraviti predlog skupne slovensko-hrvaške strategije upravljanja s populacijo risa, ki ga bomo na koncu projekta posredovali vladama obeh držav.

Prepričani smo, da med pomembnejše podatke za učinkovito upravljanje z risom sodijo podatki o tem, kaj o tej vrsti mislijo ljudje, ki z njo živijo na istem območju. Zaradi tega smo se odločili izpeljati raziskavo stališč širše javnosti in lovcev o risih.

Vaš naslov smo pridobili iz telefonskega imenika. Upamo, da boste žrtvovali deset minut svojega časa in odgovorili na zastavljena vprašanja. Ne glede na vaše poznavanje risa in vaš odnos do te vrste bodo vaši odgovori pomembni. Zato vas prosimo, da na vsa vprašanja odgovorite iskreno. Izpolnjen vprašalnik pošljite po pošti v priloženi kuverti. Anketa je popolnoma anonimna, posamezni odgovori na vprašanja pa strogo skupni.

Za dodatne informacije o anketi se lahko obrnete na vodjo raziskave (tel. 01/42 333 88, int. 354; e-naslov: aleksandra.majst@bf.uni-lj.si).

Hvala za vašo pomoč in lep pozdrav!

prof. dr. Ivan Kos

mag. Aleksandra Majst Skrbinšek

2

DEL A: Vprašalec bomo našli s splošnimi vprašanji o risu. Prosimo, da med ponujenimi odgovori obkrožite tistega, ki najbolje odraža vaše stališče.

1. Kakšno je vaše stališče do risa?

- a. Popolnoma odklonljivo. d. Itaklonjano.
 b. Odklonljivo. e. Popolnoma naklonjeno.
 c. Na mozem se opredeliti.

2. Kakšen se vam di risa? Prosimo obkrožite po eno možnost v vsaki vrstici (»a« ali »b«).

- a. Grob ..... b. Lep
 a. Nezanimiv ..... b. Zanimiv
 a. Neraren ..... b. Navararen
 a. Škodljiv ..... b. Koristen

Pred vami je še nekaj splošnih vprašanj o vašem odnosu do risa, pa tudi nekaj o odnosu do lovstva in naravnega nasploh. Prosimo, obkrožite številko med 1 in 5, ki najbolje odraža vaše mnenje ali stališče.

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
3. Risa je v Sloveniji pomembno ohraniti za prihajajočo generacijo.	1	2	3	4	5
4. Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, kar živi drugod po Evropi.	1	2	3	4	5

3

	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
5. Risa predstavlja simbol neokrnjene narave.	1	2	3	4	5
6. V Sloveniji moramo poskrbeti za ohranitev pestrosti rastlinstva in živalstva.	1	2	3	4	5
7. Ljudje imamo pravico spreminjati okolje za lastne potrebe.	1	2	3	4	5
8. Kar je ostalo od neokrnjene narave, je treba zaščititi pred vsimi oblikami človeških posegov vanjo.	1	2	3	4	5
9. Narava je sama sposobna uravnovesiti človeške posege vanjo.	1	2	3	4	5
10. Lovstvo je predvsem gospodarska dejavnost.	1	2	3	4	5
11. Osnovni namen lovstva je varstvo narave.	1	2	3	4	5

4

	Nizkor se ne strinjam	Daljšo se ne strinjam	Nemore se opredeliti	Daljšo se strinjam	Popolnoma se strinjam
12. Lovstvo je predvsem šport.	1	2	3	4	5
13. Dejevo, da ris živi v Sloveniji, privlači turiste.	1	2	3	4	5
14. V godu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal(a) hoditi.	1	2	3	4	5
15. V področjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.	1	2	3	4	5
16. Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	1	2	3	4	5
17. Ris povzroča nesprejemljivo škodo na dobičku.	1	2	3	4	5
18. Vpliv risa na smjad je nesprejemljiv.	1	2	3	4	5

5

	Nizkor se ne strinjam	Daljšo se ne strinjam	Nemore m opredeliti	Daljšo se strinjam	Popolnoma se strinjam
19. Risi imajo pomembno vlogo pri uravnavanju števila smjadi.	1	2	3	4	5

DEL B: V nadaljevanju je nekaj splošnih vprašanj o risu kot vrsti. Obkrožite odgovor za katerega menite da je pravih ali pa odgovor, ki najbolje opisuje vaše mnenje.

20. Koliko v povprečju tehtata odrasel samec risa?

- a. Do 10 kg. d. 30-39 kg.
b. 11-19 kg. e. 40 in več kg.
c. 20-29 kg. f. Nisem prepričan(a).

21. Dolžina risovega repa je:

- a. Daljša od polovice dolžine njegovega trupa. c. Krajša od četrtine dolžine njegovega trupa.
b. Okrog polovice dolžine njegovega trupa. d. Nisem prepričan(a).

22. Večino risove hrane v Sloveniji predstavlja:

- a. Smjad. d. Domate živali.
b. Zajci, mali glodaleci. e. Nisem prepričan(a).
c. Mrhovina.

7

Obratni odgovor, ki ustreja splošni uveljavljeni lestvici od 1 do 5	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemogoče se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
28. V Sloveniji bi morali povečati število risov.	1	2	3	4	5
29. Prisotnost risa v gozdovih svoje okolice bi sprejel(a) brez večjih težav.	1	2	3	4	5
30. Zasekrat imamo preveliko raso, da bi jih lovili.	1	2	3	4	5
31. Naj se risa v Sloveniji lovi, vendar v omejenem številu in v določeni lovni dobi.	1	2	3	4	5
32. Risa ne spadajo v podobno Slovenijo in jih je treba iztrebiti.	1	2	3	4	5
33. Če bi ris napadel/ ubil domačo žival, bi se strinjal z njegovim odstrelom.	1	2	3	4	5

8

Obratni odgovor, ki ustreja splošni uveljavljeni lestvici od 1 do 5	Nikakor se ne strinjam	Deloma se ne strinjam	Nemogoče se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma se strinjam
34. Če ris živinorejcu povzroči škodo, mu je to treba povrniti.	1	2	3	4	5
35. Prav je, da je zakonsko določena primerna zaščita domačih živali (ograde, pastirski psi) za preprečitev morebitnih konfliktov z risom.	1	2	3	4	5
36. Država bi morala še dodatno subvencionirati zaščito domačih živali.	1	2	3	4	5
37. Če živinorejec ne upošteva preventivnih metod za zaščito živali, se mu naj povzročena škoda ne povrne.	1	2	3	4	5

9

Običajno je, če se v Sloveniji učestvijo na izstavi L&D	Nikakor ne strinjam	Deloma ne strinjam	Ne morem se opredeliti	Deloma se strinjam	Popolnoma strinjam
38. V primeru, da bi bila za obetoj slovenske populacije rison potrebna dodatna naselitev nekaj rison iz tujina, bi se z takšnim posegom strinjal(a).	1	2	3	4	5
39. Pri upravljanju z rison v Sloveniji se upošteva mnenje lokalnega prebivalstva.	1	2	3	4	5
40. Pri upravljanju z rison je nujno sodelovanje z sosednimi državami.	1	2	3	4	5

DEL D: Vaše mnenje o informacijah in virih informacij o risih.

41. Ocenite navedene vire informacij glede na to koliko informacij o risu
vam posejdujete?

Ni informacij	Malo informacij	Ne morem se opredeliti	Dovolj informacij	Veliko informacij
---------------	--------------------	------------------------------	----------------------	----------------------

10

	Ni informacij	Malo informacij	Ne morem se opredeliti	Dovolj informacij	Veliko informacij
Televizija	1	2	3	4	5
Radio	1	2	3	4	5
Internet	1	2	3	4	5
Časopisi in revije	1	2	3	4	5
Knjige	1	2	3	4	5

42. Koliko, po vašem mnenju, lahko zaupate naštetim virom informacij o
risih?

	Nikakor ne zaupam	Ne zaupam	Ne morem se opredeliti	Zaupam	Popolnoma zaupam
Medijem	1	2	3	4	5
Drugim lovcom	1	2	3	4	5
Gozdarjem	1	2	3	4	5
Etologom	1	2	3	4	5
Rejcem drobnice	1	2	3	4	5
Veterinarjem	1	2	3	4	5
Naravovarstvenikom	1	2	3	4	5
Ministrstvu za okolje in prostor	1	2	3	4	5

11

43. Ali ste že slišali za slovensko-brvaški projekt -Čezmejno sodelovanje pri upravljanju, ohranjanju in raziskovanju dinarske populacije risa* (Kratko ime: Dirulčis)?

- a. Da.
- b. Ne.

DELE: Zanimajo nas tudi vaše morebitne izkušnje z risom.

44. Ali se že videli risa v ujetništvu (na primer v živalskem vrtu)?

- a. Da.
- b. Ne.

45. Ali ste že videli risa v naravi?

- a. Da.
- b. Ne.

46. Ali ste že streljali na risa ali ubili (uplenili, povozili, drago) risa?

- a. Da.
- b. Ne.

47. Ali vam je ris kdaj povzročil škodo (na domačih živalih)?

- a. Da.
- b. Ne.

12

DELE: Za konec bi na potrebe statistične obdelave podatkov radi izvedli še nekaj podatkov o vas.

I. Spol

- a) Ženska.
- b) Moška.

II. Starost _____ let.

III. Kraj bivanja _____

- Član sem lokalne lovske družine.
- Član sem lovske družine, ki je oddaljena od mojega kraja bivanja.

IV. Izobrazba

- a) Nedokoncna osnovna šola.
- b) Končna osnovna šola.
- c) Končna srednja šola.
- d) Visokošolska izobrazba.

V. Na lov hodim izključno v lovišče svoje lovske družine.

- a) Da.
- b) Ne, na lov hodim tudi v druga lovišča v Sloveniji.
- c) Ne, na lov hodim tudi v tujino.
- d) Ne, na lov hodim tudi v druga lovišča v Sloveniji in v tujino.

13

- VI. Najbolj me veseli lov na (zaokrožite eno izmed možnosti):
- a) Srnjad.
  - b) Jelenjad.
  - c) Gama.
  - d) Medveda.
  - e) Lisica.
  - f) Malo divjad.
  - g) Drugo: _____
- VII. V svojem lovišču najbolj pogosto lovim (zaokrožite eno izmed možnosti):
- a) Srnjad.
  - b) Jelenjad.
  - c) Gama.
  - d) Medveda.
  - e) Lisica.
  - f) Malo divjad.
  - g) Drugo: _____
- VIII. Ali so, ozimca ali so bili, vaši stari lovci?
- a) Da.
  - b) Ne.
- IX. Ali so, ozimca ali so bili, vaši stari stari lovci?
- a) Da.
  - b) Ne.
- X. Koliko časa ste že član lovske družine? _____ let.

14

- XI. Ali imate lovskega psa?
- a) Da.
  - b) Ne.
- XII. Če ste lastnik domačih živali, katere vrste imate? (lahko obkrožite več možnosti)
- a) Ovca.
    - Do 5 živali.
    - 6-9 živali.
    - Več kot 9 živali.
  - b) Kozla.
    - Do 5 živali.
    - 6-9 živali.
    - Več kot 9 živali.
  - c) Govedo.
  - d) Koryta.
  - e) Drugo: _____
- XIII. Na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako dobro poznate naslednje tematike:
	NiK	Premalo	Srednje	Dobro	Odlično
Lovstvo	1	2	3	4	5
Naravovarstvo	1	2	3	4	5
Stanje risa v Sloveniji	1	2	3	4	5

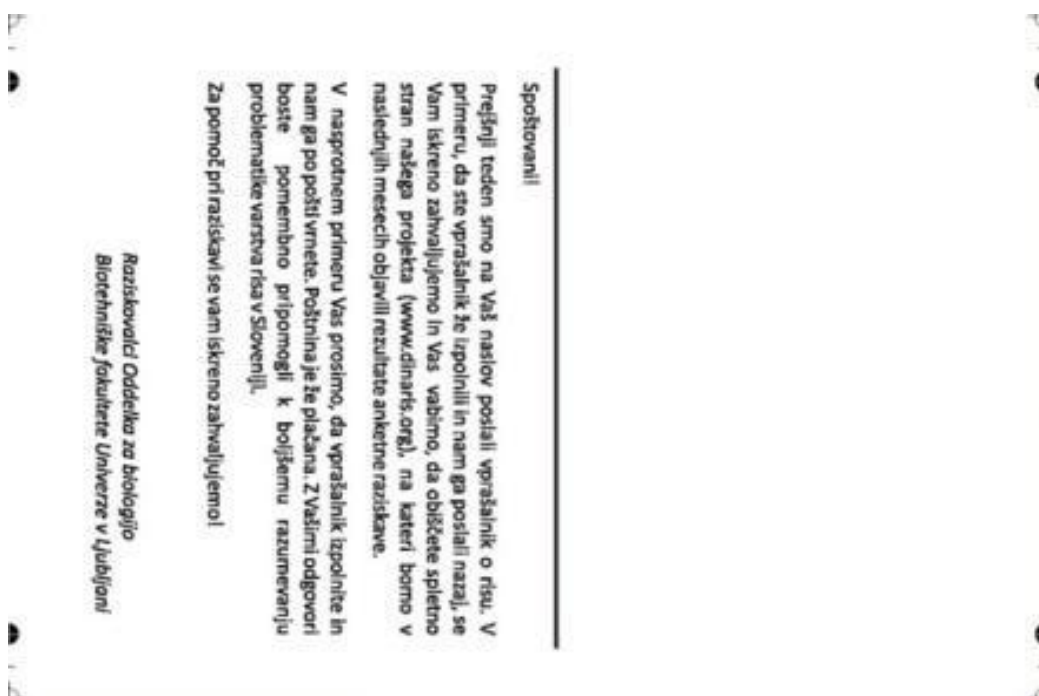
Organ upravljanja Slovenskega programa Slovenija - Madžarska - Hrvaška
2004-2006 je Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in
regionalno politiko.

Vprašalnik pripravila in oblikovala:
Aleksandra Majc Skrbinšek

Ilustracije na naslovnici:
Paul Veerdeliet

Ljubljana 2007, naklada 1000 izvodov
Tisk:

10.3 OPOMNILNA KARTICA

10.4 KOMENTARJI JAVNOSTI

Spoštovani! Oprostite, vendar če bi bilo v medijih oglaševano kaj o risih, bi bil vaš vprašalnik drugače označen iz moje strani. O risu ne vem nič. Zelo rada hodim v naravo, vendar se bojim zveri! Še to: ker so se medvedi precej razširili tudi pri nas, me je zadnje čase strah iti na Vremščico sama s psom, tako bi bilo lahko tudi z risom, če bi se preveč razmnožil?! Če je morda nevaren človeku morda ne, pa psu? Ris je v naši deželi nezaželen imamo preveliko število medvedov. Lahko bi bilo več informacij o risu na Slovenskem- v medijih.

Stari rek ljudi: kar človeštvu škoduje je treba odstraniti! Volk, lisica, medved, ris.

Zelo rada imam vse gozdne živali, dnevno preživim v gozdu s psom vsaj 1 uro in to na območju, kjer so medvedi, pa me v nobenem trenutku še ni bilo strah nobene živali.

Pri odločanju o prebivanju risov na določenih področjih, bi morali imeti vpliv tamkajšnji prebivalci, ki "nasrkajo" zaradi ogrožanja, ne pa zaščitniki živali in tisti, ki ne pridejo nikoli v stik z njimi! Želela bi, da bi tako anketo poslali tudi za medveda, ki je v naših krajih izredno množičen in nam je uničil kvaliteto življenja! Večina, vsaj posamezno se ne upamo dalj od naselja na sprehod po gobe, po gozdne sadeže, celo na njivo, ker je cel teden hlačal okoli. Poznam tudi več primerov, ki so se na begu pred njim poškodovali: zlom rame, roke, noge. Koliko škode naredi strah! Ena mlajša upokojenka je prišla iz hiše v strnjenem naselju, zagledala medveda, se ustrašila in jo je kap. Ostala je živa, vendar ima posledice. Mož od sestre je šel v gozd, zagledal medveda, splezal na drevo čim više, medved za njim in ta je renčal in rjovel v njega 2 uri. Mož ni čutil nog, komaj se je držal z rokami. Rešile so ga presuhe in šibke veje. Tudi po umiku medveda je reskiral življenje. Posledice- zelo nervozen.

Zelo dober in zanimiv vprašalnik. Upam, da bom s svojimi odgovori pripomogla in pomagala izboljšati stanje pri nas v Sloveniji.

Zaradi premajhne genetske pestrosti je vrsta ogrožena, ker jih večina izhaja iz istih prednikov. Nujno bi bila potrebna osvežitev krvi z predstavniki vrste iz drugih držav, ki bi jih naselili na različnih krajih, območja kjer ris biva.

Rejcev drobnice je vedno več in se silijo v bližino ali celo na teritorij divjadi in s tem sami poskrbijo, da jih divjad občasno napada. Nedopustno je, da bi država zaradi ozkih interesov rejcev drobnice iztrebljala naše naravne zaklade.

Zdi se mi odlično, da o takih temah povprašate ljudi, ki živijo na območjih, ki jih zadevajo. Tako naprej!!! Nikakor ne bi bilo prav, da o takih problemih odloča skupina posameznikov, ki ne vedo, kaj si o tem mislijo ljudje, ki živijo z risom in drugimi divjimi živalmi in tako ne odločijo v škodo živali ali človeka.

Sem kmet, ljubitelj živali tako domačih kot gozdnih. Rad bi da se ohranijo AVTOHOTNE vrste gozdnih živali. V bistvu sovražim slednje divje živali: LISICA, SRAKA, VRANE, delno tudi volka in RISA, ki nista avtohtoni vrsti živali v RIBNICI

Sem doma iz Kočevske, kjer je bil ris ponovno naseljen; siguren sem, da je ris prinesel v naše gozdove dodatno kakovost; če pa je ubil kakšno ranjeno ovco, ne vem zakaj gojijo drobnico sredi gozdov, kjer so poleg risa še medved in celo volk!!

Videl sem risa, ko ga je uplenil od prijatelja oče. Čudovita žival.

Prvo bi preveril in kazensko preganjal koristnost za naravo pri naravovarstvenikih in "zelenih", ker so do sedaj povzročili ogromno škodo. "Borijo" se za ohranitev kraških planot, hribov (Snežnika) a na Snežniku bo kmalu zadušeno vse do sedaj res bogato cvetje, ker ga prerašča ruševje. Tudi pri naši čistilni napravi so pred leti naredili nepopravljivo škodo (sredstva Evrope...). RIS je že moteč za gozdne živali, zakolje in pusti, a se ne sme o tem javno govoriti! Kaj pa MEDVED? Včasih sem šel tudi ponoči peš od Sviščakov do Bistrice, sedaj ne gre več niti lovec s puško. Še nikoli jih ni bilo toliko. Tudi to je rušenje ravnotežja. Koliko medvedov ali risov imajo druge Evropske države na 1km² in koliko mi? Ljudje smo že v stiski s prostorom, ne zveri- bolj kot prej! Hvala če boste prebrali!

Res je, da je bil ris na novo naseljen nekako na tiho po volji nekaj posameznikov in brez kakšnih posebnih pojasnil. Ljudje pa ga imajo v spominu kot hudo zver. Po pripovedovanju je še okoli l. 1850 na Notranjskem odnesel dojenčka, da ne govorim o lovcih, kakšno škodo jim dela.

Mislím, da je treba ljudem risa predstaviti in ne samo govoriti, Ris da ali ne. Saj so jih lovci že do sedaj preveč postrelili na skrivaj.

10.5 KOMENTARJI LOVCEV

Še več informacij o vsem, kar se tiče risa, njegovega vpliva na divjad (srnjad), ukrepih za izboljšanje stanja v okolju in populaciji. Objava naj bo v Lovcu, ki je najbolj primerno glasilo za zainteresirano javnost.

Prepričan sem, da moramo risa v Sloveniji ohraniti. Ris mora ostati lovna divjad seveda pod strogo kontrolo. Le tako bomo ohranili risa v primernem številu, preprečili bomo nelegalni odstrel ter vzpostavili dobre odnose med risjo populacijo in rejci drobnice.

Mislím, da ris v naši lovski družini povzroča precej škoda na divjadi predvsem pri srnjadi in divjih prašičih.

V času po ponovni naselitvi risa se je možično zmanjšal stalež srnjadi, kar pa je velika škoda in lahko usodna za to vrsto.

Ris naj živi v velikih oborah, da ne ogroža divjadi in kmetov.

Vsekakor ima ris pravico do bivanja v Sloveniji, ampak v okviru zmožnosti, ki jih ponuja okolje. Seveda pa v njegovo okolje ne sodi intenzivna reja drobnice.

Ris da ali ne, to je vprašanje na katerega je težko odgovoriti. Kajti ris v naravi je tako pozitiven kot negativen dejavnik. Vprašanje je ali ga je okolje okrog vasi sposobno imeti. Ris pomembno vpliva na stalež srnjadi, jelenjadi in druge divjadi. Dovolj škode nam povzroča volk, ki je v našem lovišču stalno prisoten. Če naj bo ris, naj o v obsežnih velikih gozdovih. Ne v velikem številu in naj ima lovno dobo in odstrel glede na stalež. V našem lovišču je bil ris do pred nekaj leti prisoten, kar pokaže, da so bili v naši družini ustreljeni štirje risi. Toda odkar so se v snežniških gozdovih začeli zmanjševati so tudi pri nas izginili. Če bi bil odstrel risa stalno dovoljen v malem številu bi gotovo bilo risov več kot jih je, kajti bi se ne tako pogosto izvajal krivolov. Vemo, da si nobena lovska družina ne bo šla v gospodarsko škodo zaradi risa. Gospodarjenje z divjadjo je predpogoj za obstoj lovske družine.

Prisotnost risa v naših gozdovih ni upravičena. Naj pohodnik ali planinec reje vidi srnjad ali jelenjad in uživa v naravi. Hvala!!! Zveri naj bodo na najmanjši možni populaciji. Ris, ki je nekoč v naših gozdovih je bil **VELIKO MANJŠI** in je povzročal manj škode!

Poznam razmere z naselitvijo risa na prostoru RS ter njegovim širjenjem. Vem pa tudi, da obstaja velik konflikt med lovci ter risom zaradi istega plena (srnjad) ter v ???????? tam dokaj velik "črn" odstrel risa, ki pa javnosti ni dosti poznan. Lep pozdrav.

Res je, da je bil ris nekoč naša avtohtona zver, ki je bila iztrebljena 1912 leta. Ta ris je tehtal največ do 12-13 kg. Ris, ki je bil pri nas naseljen l.1972 iz Češke pa odrasel dosega do 35 kg telesne teže. Ta ris je sposoben upleniti tudi košuto, kaj šele vso manjšo divjad. Zato menim, da kot tak, ki tudi ni mrhovinar - ne vrača se na plen - ni primeren za naše okolje oziroma habitat naše divjadi.

1, Mislim, da bi bilo potrebno nekaj osebkov risa še vložiti v naravo zaradi genske popestritve. 2. Delati na promociji vrste, osveščanje predvsem lok. prebivalstva in še posebej lovcev, ki smo za risa največja nevarnost. 3. Skrbeti za to, da ima dovolj miru in hrane.

10.6 VZOREC

Zap. št.	Občina	Kraj	št. anket
1	Bloke	Fara	1
2	Bloke	Hudi Vrh	1
3	Bloke	Nova vas	2
4	Bloke	Ravne na Blokah	1
5	Bloke	Studenec na Blokah	2
6	Bloke	Velike Bloke	1
7	Cerknica	Begunje pri Cerknici	8
8	Cerknica	Bezuljak	3
9	Cerknica	Bločice	3
10	Cerknica	Cerknica	3
11	Cerknica	Dolenja vas	6
12	Cerknica	Dolenje Jezero	1
13	Cerknica	Gorenje Jezero	2
14	Cerknica	Grahovo	4
15	Cerknica	Hruškarje	1
16	Cerknica	Ivanje selo	1
17	Cerknica	Kožljek	1
18	Cerknica	Lipsenj	1
19	Cerknica	Martinjak	6
20	Cerknica	Osredek	3
21	Cerknica	Podskrajnik	1
22	Cerknica	Rakek	16
23	Cerknica	Selšček	2
24	Cerknica	Slivice	1
25	Cerknica	Unec	6
26	Cerknica	Zelše	1
27	Cerknica	žerovnica	5
28	Črnomelj	Ručetna vas	3
29	Divača	Dolnje Ležeče	5
30	Divača	Kačiče - Pared	3
31	Divača	Matavun	1
32	Divača	Senožeče	8
33	Dolenjske Toplice	Kočevske Poljane	1

34	Dolenjske Toplice	Občice	1
35	Hrpelje - Kozina	Bač pri Materiji	2
36	Hrpelje - Kozina	Golac	2
37	Hrpelje - Kozina	Hotična	2
38	Hrpelje - Kozina	Hrpelje	5
39	Hrpelje - Kozina	Klanec pri Kozini	2
40	Hrpelje - Kozina	Kozina	6
41	Hrpelje - Kozina	Markovščina	2
42	Hrpelje - Kozina	Materija	1
43	Hrpelje - Kozina	Obrov	3
44	Hrpelje - Kozina	Prešnica	1
45	Hrpelje - Kozina	Rodik	4
46	Hrpelje - Kozina	Rožice	2
47	Hrpelje - Kozina	Slivje	3
48	Hrpelje - Kozina	Slope	1
49	Hrpelje - Kozina	Tatre	2
50	Hrpelje - Kozina	Tublje pri Hrpeljah	2
51	Ilirska Bistrica	Bač	5
52	Ilirska Bistrica	Dobro Polje	1
53	Ilirska Bistrica	Dolenje pri Jelšanah	2
54	Ilirska Bistrica	Dolnji Zemon	11
55	Ilirska Bistrica	Gornji Zemon	2
56	Ilirska Bistrica	Harije	4
57	Ilirska Bistrica	Hrušica	2
58	Ilirska Bistrica	Huje	1
59	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica	63
60	Ilirska Bistrica	Jablanica	1
61	Ilirska Bistrica	Jasen	5
62	Ilirska Bistrica	Jelšane	1
63	Ilirska Bistrica	Kilovče	2
64	Ilirska Bistrica	Knežak	5
65	Ilirska Bistrica	Koritnice	6
66	Ilirska Bistrica	Koseze	2
67	Ilirska Bistrica	Kuteževo	5
68	Ilirska Bistrica	Mereče	1
69	Ilirska Bistrica	Novokračine	2
70	Ilirska Bistrica	Ostrožno Brdo	3
71	Ilirska Bistrica	Podbeže	4

72	Ilirska Bistrica	Podgrad	7
73	Ilirska Bistrica	Podgraje	2
74	Ilirska Bistrica	Podstenje	1
75	Ilirska Bistrica	Prem	2
76	Ilirska Bistrica	Račice	1
77	Ilirska Bistrica	Rečica	2
78	Ilirska Bistrica	Sabonje	2
79	Ilirska Bistrica	Smrje	1
80	Ilirska Bistrica	Sušak	3
81	Ilirska Bistrica	Šembije	2
82	Ilirska Bistrica	Tominje	1
83	Ilirska Bistrica	Topolc	7
84	Ilirska Bistrica	Velika Bukovica	1
85	Ilirska Bistrica	Veliko Brdo	4
86	Ilirska Bistrica	Vrbica	1
87	Ilirska Bistrica	Vrbovo	2
88	Ilirska Bistrica	Zabiče	6
89	Ilirska Bistrica	Zarečica	4
90	Ilirska Bistrica	Zarečje	1
91	Kočevje	Borovec pri Kočevski Reki	2
92	Kočevje	Breg pri Kočevju	1
93	Kočevje	Cvišlerji	4
94	Kočevje	Črni Potok pri Kočevju	4
95	Kočevje	Dolga vas	7
96	Kočevje	Dolnje Ložine	1
97	Kočevje	Gorenje	2
98	Kočevje	Gornje Ložine	3
99	Kočevje	Griček pri Željnah	1
100	Kočevje	Klinja vas	2
101	Kočevje	Koblarji	3
102	Kočevje	Kočevje	111
103	Kočevje	Kočevska Reka	1
104	Kočevje	Konca vas	3
105	Kočevje	Livold	7
106	Kočevje	Mahovnik	5
107	Kočevje	Mlaka pri Kočevju	6
108	Kočevje	Morava	2
109	Kočevje	Novi Lazi	1

110	Kočevje	Predgrad	1
111	Kočevje	Slovenska vas	3
112	Kočevje	Stara Cerkev	7
113	Kočevje	Stari Log	1
114	Kočevje	Šalka vas	7
115	Kočevje	Štalcerji	1
116	Kočevje	Željne	8
117	Kostel	Potok	2
118	Loška Dolina	Babno Polje	2
119	Loška Dolina	Dane	2
120	Loška Dolina	Iga vas	1
121	Loška Dolina	Kozarišče	5
122	Loška Dolina	Lož	13
123	Loška Dolina	Markovec	2
124	Loška Dolina	Podcerkev	5
125	Loška Dolina	Podgora pri Ložu	1
126	Loška Dolina	Podlož	2
127	Loška Dolina	Pudob	2
128	Loška Dolina	Stari trg pri Ložu	5
129	Loška Dolina	Šmarata	1
130	Loški Potok	Draga	4
131	Loški Potok	Hrib - Loški Potok	2
132	Loški Potok	Mali Log	6
133	Loški Potok	Podpreska	1
134	Loški Potok	Retje	4
135	Loški Potok	Šegova vas	1
136	Loški Potok	Travnik	1
137	Pivka	Dolnja Košana	5
138	Pivka	Drskovče	2
139	Pivka	Gornja Košana	1
140	Pivka	Gradec	1
141	Pivka	Jurišče	2
142	Pivka	Kal	2
143	Pivka	Klenik	3
144	Pivka	Nadanje selo	1
145	Pivka	Narin	2
146	Pivka	Neverke	2
147	Pivka	Nova Sušica	3

148	Pivka	Palčje	1
149	Pivka	Parje	1
150	Pivka	Petelinje	2
151	Pivka	Pivka	20
152	Pivka	Selce	3
153	Pivka	Stara Sušica	1
154	Pivka	Šmihel	2
155	Pivka	Trnje	2
156	Pivka	Velika Pristava	1
157	Pivka	Volče	3
158	Pivka	Zagorje	5
159	Postojna	Belsko	1
160	Postojna	Dilce	2
161	Postojna	Gorenje	3
162	Postojna	Goriče	2
163	Postojna	Grobišče	1
164	Postojna	Hrašče	4
165	Postojna	Hrenovice	4
166	Postojna	Hruševje	4
167	Postojna	Koče	2
168	Postojna	Matenja vas	3
169	Postojna	Planina	7
170	Postojna	Postojna	110
171	Postojna	Prestranek	8
172	Postojna	Razdrto	1
173	Postojna	Slavina	1
174	Postojna	Stara vas	1
175	Postojna	Studeno	3
176	Postojna	Šmihel pod Nanosom	3
177	Postojna	Veliki Otok	2
178	Postojna	Veliko Ubeljsko	2
179	Postojna	Zagon	2
180	Postojna	Žeje	1
181	Ribnica	Breže	4
182	Ribnica	Bukovica	1
183	Ribnica	Dolenja vas	6
184	Ribnica	Dolenji Lazi	3
185	Ribnica	Goriča vas	1

186	Ribnica	Grčarice	2
187	Ribnica	Grič	4
188	Ribnica	Hrovača	4
189	Ribnica	Jurjevica	1
190	Ribnica	Kot pri Ribnici	2
191	Ribnica	Lipovec	1
192	Ribnica	Otavice	3
193	Ribnica	Prigorica	5
194	Ribnica	Rakitnica	4
195	Ribnica	Ribnica	32
196	Ribnica	Sušje	2
197	Ribnica	Velike Poljane	2
198	Ribnica	Žlebič	4
199	Semič	Črmošnjice	1
200	Semič	Rožni Dol	1
201	Semič	Semič	27
202	Semič	Srednja vas	1
203	Sodražica	Globel	1
204	Sodražica	Kržeti	1
205	Sodražica	Podklanec	1
206	Sodražica	Sodražica	4
207	Sodražica	Zamostec	3
208	Sodražica	Zapotok	6
209	Sodražica	Žimarice	3
210	Žužemberk	Budganja vas	4
211	Žužemberk	Drašča vas	1
212	Žužemberk	Hinje	1
213	Žužemberk	Jama pri Dvoru	1
214	Žužemberk	Podgozd	2
215	Žužemberk	Prevole	1
216	Žužemberk	Šmihel pri Žužemberku	3
217	Žužemberk	Visejec	2
218	Žužemberk	Žužemberk	14

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA BIOLOGIJO

Jasna MULEJ TLHAOLANG

**VPLIV POZNAVANJA BIOLOGIJE RISA (*Lynx lynx*)
NA STALIŠČA JAVNOSTI IN LOVCEV
NA OSREDNJEM OBMOČJU RAZŠIRJENOSTI RISA
V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2011

